

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Экономикалық сериясы

1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Экономическая серия

Издается с 1997 года

ISSN 2710-3552

№ 1 (2022)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университетаЭкономическая серия
выходит 4 раза в год**СВИДЕТЕЛЬСТВО**о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
№ KZ93VPY00029686выдано
Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан**Тематическая направленность**
публикация материалов в области экономики, управления,
финансов, бухгалтерского учета и аудита

Подписной индекс – 76133

<https://doi.org/10.48081/JGTP4380>**Бас редакторы – главный редактор**
Нургалиева А. А.
*к.э.н., ассоц. профессор*Заместитель главного редактора Гребнев Л. С., *д.э.н., профессор*
Ответственный секретарь Шеримова Н. М., магистр**Редакция алқасы – Редакционная коллегия**Шмарловская Г. А., *д.э.н., профессор (Беларусь);*
Кунызов Е. К., *доктор PhD, доцент;*
Алмаз Толымбек, *доктор PhD, профессор (США);*
Мукина Г. С., *доктор PhD, доцент;*
Алтайбаева Ж. К., *к.э.н., доцент;*
Мусина А. Ж., *к.э.н., доцент;*
Титков А. А., *к.э.н., доцент;*
Омарова А. Р. *(технический редактор).*За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов
При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

© Торайгыров университет

МАЗМҰНЫ

Алишева Д. Ж., Алтайбаева Ж. К., Богданова Е. А., Бейсембаева Г. К. Қазақстан Республикасында шағын кәсіпкерлікті дамыту құралы ретінде салық салудың оңайлатылған режимі.....	6
Әбухасен А. Ә., Кадырова А. С. Аймақтағы экономикалық өсу стратегиясын қалыптастыру	17
Есберген Р. Ә., Асрепов Ф. Н. Ауыл шаруашылығын дамытудың шетелдік тәжірибесі	27
Ибраева А. К. «Отбасы банк» АҚ ұлттық даму институтының цифрлық трансформациясы қызметі.....	35
Миллер А. Э. Технологиялық интеграцияның тұрақты дамуы: тәуекел жағдайлары және мүмкіндіктерді бағалау.....	47
Нұралиева Ч. А. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарындағы өндірістік шығындарды басқару	59
Попп Л. А., Ромец Д. А. 2022 жылы жеке тұлғалар кірістерінің салық жүктемесінің өзгеруін талдау.....	71
Раисова А. Д., Баяндина Г. Д., Медиева Г. Т., Хасенова С. М. Жоғары білім беру жүйесіндегі заманауи менеджмент	84
Титков А. А., Эрназаров Т. Я., Куниязова А. Ж., Шеримова Н. М. Торайгыров университетінің жағдайы және Павлодар облысының экономикасының дамуына қосқан үлесі.....	90
Тоқбергенова У. А., Сарсебаева А. М. Түркістан облысының туристік әлеуетінің деңгейі	101
Авторлар туралы ақпарат	110
Авторларға арналған ережелер.....	116
Жарияланым этика	128

СОДЕРЖАНИЕ

Алишева Д. Ж., Алтайбаева Ж. К., Богданова Е. А., Бейсембаева Г. К.	
Упрощенный режим налогообложения как инструмент развития малого предпринимательства в Республике Казахстан.....	6
Әбухасен А. Ә., Кадырова А. С.	
Формирование стратегии экономического роста в регионе	17
Есберген Р. А., Асрепов Г. Н.	
Зарубежный опыт развития сельского хозяйства	27
Ибраева А. К.	
Цифровая трансформация услуг Национального института развития АО «Отбасы банк»	35
Миллер А. Э.	
Устойчивое развитие технологической интеграции: ситуации риска и оценка возможностей	47
Нуралиева Ч. А.	
Управление производственными издержками в сельскохозяйственных предприятиях	59
Попп Л. А., Ромец Д. А.	
Анализ изменения налоговой нагрузки доходов физических лиц в 2022 году.....	71
Раисова А. Д., Баяндина Г. Д., Медиева Г. Т., Хасенова С. М.	
Современный менеджмент в системе высшего образования	84
Титков А. А., Эрнараров Т. Я., Куниязова А. Ж., Шеримова Н. М.	
О состоянии и вкладе Торайғыров университета в развитие экономики Павлодарской области	90
Токбергенова У. А., Сарсебаева А. М.	
Уровень туристского потенциала Туркестанской области	101
Сведения об авторах.....	110
Правила для авторов	116
Публикационная этика	128

CONTENT

Alisheva D. Zh., Altaibaeva Z. K., Bogdanova E. A., Beisembayeva G. K.	
Simplified taxation regime as a tool for the development of small business in the Republic of Kazakhstan	6
Abuhasen A. A., Kadyrova A. S.	
Formulation of economic growth strategies in the region	17
Yesbergen R. A., Asrepov G. N.	
Foreign experience of agricultural development.....	27
Ibrayeva A. K.	
Digital transformation of the services of the National development institute JSC «Otbasy bank».....	35
Miller A. E.	
Sustainable development of technological integration: risk situations and assessment of opportunities	47
Nuralieva Ch. A.	
Cost management in agricultural enterprises production	59
Popp L. A., Romets D. A.	
Analysis of changes in the tax burden of personal income in 2022	71
Raissova A. D., Bayandina G. D., Medieva G. T., Khasenova S. M.	
Modern management in the higher education system.....	84
Titkov A. A., Ernazarov T. Ya., Kuniyazova A. Zh., Sherimova N. M.	
On the state and contribution of the Toraighyrov University in the development of the economy of the Pavlodar region	90
Tokbergenova U. A., Sarsebayeva A. M.	
The level of tourism potential of the Turkestan region.....	101
Information about the authors.....	110
Rules for authors	116
Publication ethics.....	128

<https://doi.org/10.48081/FVWQ3312>

***Д. Ж. Алишева¹, Ж. К. Алтайбаева², Е. А. Богданова³,
Г. К. Бейсембаева⁴**

^{1,2,3,4}Торайғыров университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар

УПРОЩЕННЫЙ РЕЖИМ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В статье раскрываются возможности и перспективы специальных режимов налогообложения для субъектов малого бизнеса. Рассмотрены критерии отнесения деятельности предпринимателей к малому бизнесу. Представлена обобщенная информация о видах специальных налоговых режимов (далее СНР), которые предусмотрены Налоговым законодательством Республики Казахстан для малого бизнеса. Отмечены основные характеристики СНР на основе патента и на основе упрощенной декларации. Уточнены виды налогов и регламент их исчисления, оплаты и представления отчетности предпринимателями, работающими на патенте и использующих упрощенную систему налогообложения. Раскрыта роль налогового регулирования в развитии предпринимательства. Авторы отмечают аспекты использования новых цифровых технологий в налоговых отношениях и коммуникаций предпринимателей с налоговыми органами в Казахстане. Приведено сравнение по разным критериям СНР на основе патента и на основе упрощенной декларации. Материал обобщающий характеристики СНР представлен в динамике, показывающей изменения, продиктованные изменениями налогового законодательства. Проведенный авторами анализ позволил определить особенности видов СНР и преимущества того или иного СНР при использовании предпринимателями разных организационно-правовых форм. Отмечено, чем привлекательны СНР для предпринимателей. Авторами сделан вывод о значении налогового регулирования для развития малого предпринимательства.

Ключевые слова: предприниматели, малый бизнес, специальный налоговый режим, патент, упрощенная декларация, ставки налогов, база налогообложения.

Введение

Вопросы обеспечения гармоничного, гибкого и сбалансированного налогообложения являются чрезвычайно важными, так как от их решения зависят состояние и стимулирование предпринимательского вклада в экономику Казахстана. Рост нестабильности и неопределенности приводит к увеличению угроз устойчивому развитию малого предпринимательства в современных условиях.

За последнее время значительно ухудшились условия ведения бизнеса, сократилась деловая активность во многих традиционных сферах предпринимательства. Это связано с мировыми процессами, на которые безусловно повлияли меры, предпринимаемые различными государствами для обеспечения безопасности при вирусной пандемии в 2020- 2021 годах. Также негативно на развитие малого бизнеса повлияла коррупция, достигшая беспрецедентных размеров и приведшая в итоге к массовым протестам населения в январе 2022 года [1].

Важнейшей задачей государства в сложившейся ситуации является реализация мер, стабилизирующих социально-экономическое положение населения. В этой связи создание новых рабочих мест и повышение доходов населения путем развития малого предпринимательства является необходимым условием стабильности экономики страны. Важнейшим инструментом развития предпринимательства является гибкая, стимулирующая система налогообложения, выстроенная в гармонично встроенная в механизм взаимодействия бизнеса и государства.

Целью исследования, результаты которого частично представлены в данной статье, являлось определение характера налоговых отношений государства и малого бизнеса, а также их влияния на развитие предпринимательства в современных условиях.

Материалы и методы

Использование системного подхода к формированию налоговой политики в Казахстане в своих работах рассматривали такие авторы, как Аймаков Б., Сейдахметова Ф. С., Сурашов А. А. Ими также предлагались пути развития налоговой системы.

Значительные теоретические наработки в области совершенствования налоговых отношений государства и малого бизнеса имеют зарубежные ученые Брызгалин А. В., Щербакова Е. С. Ханенко М. Е., Иванова И. А.

Нельзя не отметить, что в Казахстане ведется постоянная работа по совершенствованию налогового законодательства. Все аспекты налогообложения в малом бизнесе регламентированы в Налоговом Кодексе Казахстана. Стимулирующая роль налогообложения и позиция государства по регулированию развития малого бизнеса отражена в Предпринимательском Кодексе Казахстана.

При проведении исследования, использовались общенаучные методы исследования: описательный, логический подход, сравнение, анализ и обобщение.

Изучение работ разных ученых позволило обобщить основные подходы к теоретическим аспектам налогообложения в малом бизнесе. При использовании логического подхода к исследованию были раскрыты связи налогового регулирования и развития предпринимательства. Группировка и сравнение по разным критериям позволили обобщить и выделить особенности СНР, используемые разными организационными формами малого предпринимательства. Анализ дал возможность определить условия применения СНР. При помощи описательного метода дана характеристика различным аспектам СНР [2].

Результаты и обсуждение

Малый и средний бизнес обеспечивают стабильность и являются основой экономики большинства развитых стран. За счет создания множества рабочих мест и, как следствие снижения уровня безработицы, малое предпринимательство завоевало одно из ключевых позиций в структуре рыночной экономики.

Предприниматели, подходящие под критерии малого бизнеса должны отвечать следующим условиям, указанным на рисунке 1.

Рисунок 1 – Критерии малого бизнеса

Развитие малого и среднего бизнеса – одно из приоритетных направлений государственной политики РК. Государство регулярно совершенствует условия для развития МСБ и стремится улучшить систему налогообложения.

Для реализации данной цели Правительством была разработаны специальные налоговые режимы (далее СНР) [1]. Предприниматели могут выбрать один из двух видов специальных налоговых режимов: СНР на основе патента либо СНР на основе упрощенной декларации [6]. Специальный налоговый режим выгоден, прост и удобен в применении, что делает его более привлекательным для предпринимателей [3, 4].

Патент – это электронный документ, при покупке которого фактически происходит уплата налогов в бюджет [2]. СНР на основе патента могут использовать индивидуальные предприниматели (далее ИП) не использующие труд наемных работников и занимающиеся определенным видом деятельности (такси, аренда, парикмахерские услуги и т.д.). Торговая деятельность по патенту запрещена с 2020 года. Годовой доход предпринимателей, работающих по патенту не должен превышать 3528 МРП. Стоимость патента складывается из суммы индивидуального подоходного налога и социальных платежей за самого ИП. Предприниматель платит четыре вида налога вместо положенных шести, в том числе: обязательные пенсионные взносы по ставке 10 % от заявленного дохода, социальные отчисления по ставке 3,5 %, медицинские отчисления по ставке 5 %. Держатели патента освобождены от социального налога и медицинских взносов. Для ИП, использующих СНР на основе патента ведение налоговой отчетности и бухгалтерского учета как обязательной процедуры не предусмотрено законодательством Республики Казахстан. Однако, обязательным является предоставление 911 налоговой формы раз в год и использование контрольно-кассовых аппаратов. В настоящее время существует несколько мобильных приложений «онлайн-касса». Такие приложения позволяют отбивать чеки прямо с мобильного устройства и автоматически загружать на сайт Оператора фискальных данных (ОФД) информацию. В этой связи покупка кассового аппарата стала не обязательна, для использующих специальные мобильные приложения, что облегчает финансовое бремя ИП.

С 2022 года вводится СНР с применением мобильного приложения «e-SalykBusiness», которое позволяет регистрировать ИП, выбирать режим налогообложения и использовать в качестве кассового аппарата [3]. Оплату налогов и платежей также можно будет произвести в этом приложении. Для поддержки малого и микро-бизнеса, предприниматели с 01.01.2020 до 01.01.2023 года полностью были освобождены от уплаты ИПН. Стоимость патента за этот период составляет ноль тенге, что дает возможность для развития предпринимателям и стимулирует их выйти из теневого сектора. Был объявлен мораторий на налоговые проверки для данного сектора. Эти факты свидетельствуют о стремлении государства упростить исполнение

налоговых обязательств мелким предпринимателям и внедрить новые цифровые информационные технологии.

В отличие от патента, упрощенную декларацию могут выбрать как предприниматели, так и юридические лица. Упрощенная система налогообложения – это специальный налоговый режим, предусматривающий снижения налоговой нагрузки на субъекты малого бизнеса, а также облегчения ведения учета [4, 5].

Индивидуальные предприниматели, применяющие СНР, официально освобождены от обязательного ведения бухучета, что помогает сэкономить на услугах бухгалтера. В этом их главное отличие от ТОО, использующих СНР на основе упрощенной декларации, которые обязаны вести бухгалтерский учет.

ИП и ТОО на упрощенной декларации имеют одинаковые ограничения, а именно:

- максимальное число сотрудников – 30 человек;
- максимальный годовой доход – 24 038 МРП или 73 628 394 тенге на 2022 год;
- отсутствие структурных подразделений [6, 7].

Если хотя бы одно из условий нарушается, налогоплательщик обязан перейти на общеустановленный режим.

Товарищества на упрощенной декларации определяют обязательство перед бюджетом в сумме трех процентов от выручки. Это обязательство делится в равных долях на корпоративный подоходный налог и социальный налог. Однако, как упоминалось выше это обязательство снято до 1 января 2023 года.

Помимо этого, с заработной платы каждого сотрудника удерживаются такие налоги как:

- Обязательный пенсионный взнос в размере 10 %;
- Индивидуальный подоходный налог в размере 10 %;
- Взносы на медицинское страхование по ставке 3 %.

А также налоги, облагаемые у источника выплаты, то есть у самого учредителя ТОО:

- Социальные отчисления по ставке 3,5 %;
- Отчисления на мед страхование – 2 % [8].

ИП с работниками платит все то же самое, за исключением социального налога, а без работников - за исключением СН, ИПН и ОСМС.

Все эти налоги нужно уплачивать раз в месяц не позднее 25 числа следующего месяца. То есть за январь не позднее 25 февраля, за февраль не позднее 25 марта и так далее. Форма отчетов для ИП и для ТОО одинаковая – декларация № 910. Данная декларация сдается раз в полугодие: не позднее 15 августа за первые шесть месяцев и не позже 15 февраля за вторые. Сравнение СНР представлено в таблице 1.

Таблица 1 – Сравнение СНР на основе патента и упрощенной декларации

К р и т е р и и сравнения	СНР на основе патента	СНР на основе упрощенной декларации	Статья налогового кодекса РК
Определение	Патент – это документ, удостоверяющий право применения СНР и подтверждающий факт уплаты в бюджет сумм налогов.	Упрощенный режим налогообложения на основе упрощенной декларации предусматривает упрощенный порядок исчисления и уплаты налогов, льготные ставки и другие механизмы, направленные на уменьшение налоговой нагрузки субъектам малого предпринимательства.	678
У с л о в и я использования:			
- по численности работников	Не используют труд наемных работников (труд только самого предпринимателя);	Не более 30 человек за налоговый период;	683
-по доходу	Не более 3528 МРП	Не более 24 038 МРП	683
Организационно- правовые формы	ИП	ИП, ТОО	683
Виды налогов, их базы и ставки	ИПН - ставка в размере 1 % от дохода. Социальные платежи: ОПВ за самого; ИП – 10% от оклада; СО за самого ИП – 3,5% от оклада, ВОСМС за самого ИП – 5% от 1,4МЗП (4200 тг. в 2022 г.)	3% от дохода (1,5% ИПН+1,5% соцналог) ИПН или КПН - в размере 1/2 от исчисленной суммы налогов по упрощенной декларации, Социальный налог - в размере 1/2 от исчисленной суммы налогов по упрощенной декларации за минусом суммы социальных отчислений в Государственный фонд социального страхования.	686, 687, 688
Частота и форма представления отчета по обязательствам	Заявление на получение патента. Налоговый период – календарный год.	Упрощенная декларация (910 ф.) Налоговый период – полугодие.	684
Сроки уплаты	Уплата стоимости патента производится налогоплательщиком до представления расчета.	1 раз в полугодие: до 25 августа (1 полугодие), до 25 февраля следующего года (2 полугодие).	685, 686-3

Примечание	Патент выдается на срок не менее 1 месяца и не более 12 месяцев.	Налоги, исчисляемые на основе упрощенной декларации, рассчитываются по единой ставке без учета затрат.	685
------------	--	--	-----

Упрощенная декларация как для ТОО, так и для ИП является действительно выгодным вариантом для начинающих предпринимателей, так как:

- меньше количество уплачиваемых налогов;
- облегчено ведение налогового и бухгалтерского учета.

Однако есть ограничения для предпринимателей, занимающихся производством товаров, облагаемых акцизом (продажа мазута, бензина, дизельного топлива, лома и отходов металлов, лотерейных билетов), а также оказывающих консалтинговые услуги по бухучету и аудиту и др. виды деятельности, предусмотренные статьей 683 Налогового кодекса РК [6, 7]. Помимо этого, не имеют права применять СНР организации, имеющие филиалы и представительства, некоммерческие организации и др.

Выводы

Упрощенный налоговый режим предоставляет возможность для развития малого бизнеса путем уменьшения налогового бремени и экономии средств на бухгалтерском обслуживании. Это обеспечивает формирование благоприятного климата для привлечения к предпринимательской деятельности людей, и легализации незарегистрированных мелких бизнесов [8, 9, 10]. Такие тенденции способствуют сокращению числа безработных и генерации дополнительных поступлений в бюджет.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Аймаков, Б.** Налоговая система в условиях рыночных отношений // Финансы Казахстана, 2016. – №9 – 48–52 с.
- 2 **Сейдахметова, Ф. С.** Налоги в Казахстане / Учебное пособие. – Алматы : ЛЕМ, 2020.
- 3 **Сурашов, А. А.** Налоговые проблемы // Финансы Казахстана. – 2020. – № 5. – 28–30 с.
- 4 **Брызгалин А. В., Щербакова Е. С.** Упрощенная система налогообложения на основе патента: общие положения, проблемы и перспективы // Налоги и финансовое право. – 2019. – № 2. – С. 156–167.
- 5 **Ханенко, М. Е., Иванова, И. А.** Упрощенная система налогообложения в предприятиях малого бизнеса // Вестник Орел ГИЭТ. – 2021. – № 1-1. – С. 19–24.

6 Налоговый Кодекс Республики Казахстан от 25 декабря 2017 года № 120-VI ЗРК. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.03.2022 г.) [Электронный ресурс]. – <https://online.zakon.kz/document/?docid=36148637>

7 Предпринимательский Кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года № 375-V ЗРК. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 06.07.2021 г.) [Электронный ресурс]. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375/k150375.htm>

8 **Жанбулатова, Ж.** Налогообложение субъектов малого бизнеса в государствах – участниках Содружества независимых государств [Электронный ресурс]. – https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30438396&pos=4;106#pos=4;-106

9 **Бурамбаева, А.** Налогообложение малого бизнеса в проекте Налогового кодекса Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1020738

10 **Мамин, А.** Льготы для МСБ: как предприниматели будут отчислять налоги [Электронный ресурс]. – https://forbes.kz/finances/finance/lgotyi_dlya_msb_kak_predprinimateli_budut_otchislyat_nalogi/

REFERENCES

- 1 **Ajmakov, B.** Nalogovaya sistema v usloviyah rynochnyh otnoshenij [The tax system in the conditions of market relations] // FinansyKazahstana. – 2016. – № 9. – 48–52 p.
- 2 **Sejdahmetova, F. S.** Nalogi v Kazahstane : Uchebnoe posobie [Taxes in Kazakhstan]. – Almaty : LEM, 2020.
- 3 **Surashov, A. A.** Nalogovyeproblemy [Tax problems] // Finansy Kazahstana, 2020. – № 5. – 28–30 p.
- 4 **Bryzgalin, A. V., Shcherbakova, E. S.** Uproshchennaya Sistema nalogooblozheniya na osnove patenta : obshchie polozheniya, problem i perspektivy [Simplified patent-based taxation system : general provisions, problems and prospects] // Nalogi i finansovoe pravo. – 2019. – № 2. – P. 156–167.
- 5 **Hanenko, M. E., Ivanova, I. A.** Uproshchennaya Sistema nalogooblozheniya v predpriyatiyah malogo biznesa [Simplified tax system in small businesses] // Vestnik Orel GIET. – 2021. – № 1-1. – P. 19–24.
- 6 Nalogovyy Kodeks Respubliki Kazahstan [Tax Code of the Republic of Kazakhstan] ot 25 dekabrya 2017 goda № 120 - VI ZRK. (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 01.03.2022 g.) [Electronic resource]. – https://online.zakon.kz/document/?doc_id=36148637

7 Predprinimatelskij Kodeks Respubliki Kazahstan [Entrepreneurial Code of the Republic of Kazakhstan] ot 29 oktyabrya 2015 goda № 375 - V ZRK. (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 06.07.2021 g.) [Electronic resource]. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K150000375/k150375.htm>

8 **Zhanbulatova, Zh.** Nalogooblozhenie subektov malogo biznesa v gosudarstvah – uchastnikah Sodruzhestva nezavisimyh gosudarstv [Taxation of small businesses in the member states of the Commonwealth of Independent States] [Electronic resource]. – https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30438396&pos=4;106#pos=4;-106

9 **Burambaeva, A.** Nalogooblozhenie malogo biznesa v proekte Nalogovogo kodeksa Respubliki Kazahstan. [Taxation of small businesses in the draft Tax Code of the Republic of Kazakhstan] [Electronic resource]. – https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1020738

10 **Mamin, A.** Lgoty dlya MSB: kak predprinimateli budut otchislyat nalogi [Benefits for SMB: How Entrepreneurs Will Pay Taxes] [Electronic resource]. – https://forbes.kz/finances/finance/lgotyi_dlya_msb_kak_predprinimateli_budut_otchislyat_nalogi/

Материал поступил в редакцию 16.03.22.

*Д. Ж. Алишева¹, Ж. К. Алтайбаева², Е. А. Богданова³, Г. К. Бейсембаева⁴
^{1,2,3,4}Торайғыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.
Материал 16.03.22 баспаға түсті.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ШАҒЫН КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУЫ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ САЛЫҚ САЛУДЫҢ ОҢАЙЛАТЫЛҒАН РЕЖИМІ

Мақалада шағын бизнес субъектілері үшін арнайы салық салу режимдерінің мүмкіндіктері мен перспективалары ашылады. Кәсіпкерлердің қызметін шағын бизнеске жатқызу критерийлері қаралды. Шағын бизнес үшін Қазақстан Республикасының салық заңнамасында көзделген арнайы салық режимдерінің (бұдан әрі- АСР) түрлері туралы жинақталған ақпарат ұсынылған. Патент негізінде және оңайлатылған декларация негізінде АСР негізгі сипаттамалары атап өтілді. Патентпен жұмыс істейтін және салық салудың оңайлатылған жүйесін пайдаланатын кәсіпкерлердің салық түрлері мен оларды есептеу, төлеу және есеп беру регламенті

нақтыланды. Кәсіпкерлікті дамытудағы салықтық реттеудің рөлі ашылды. Авторлар салықтық қатынастарда және кәсіпкерлердің Қазақстандағы салық органдарымен коммуникацияларында жаңа цифрлық технологияларды пайдалану аспектілерін атап өтеді. Патент негізінде және оңайлатылған декларация негізінде АСР түрлі критерийлері бойынша салыстыру келтірілген. АСР сипаттамаларын жинақтайтын материал салық заңнамасындағы өзгерістерден туындаған өзгерістерді көрсететін динамикада ұсынылған. Авторлар жүргізген талдау АСР түрлерінің ерекшеліктерін және кәсіпкерлер әртүрлі ұйымдық-құқықтық нысандарды пайдаланған кезде қандай да бір АСР артықшылықтарын анықтауға мүмкіндік берді. Кәсіпкерлер үшін АСР тартымды екені атап өтілді. Авторлар шағын кәсіпкерлікті дамыту үшін салықтық реттеудің маңызы туралы қорытынды жасады.

Кілтті сөздер: кәсіпкерлер, шағын бизнес, арнайы салық режимі, патент, оңайлатылған декларация, салық ставкалары, салық салу базасы.

*D. Zh. Alisheva¹, Z. K. Altaibaeva², E. A. Bogdanova³, G. K. Beisembayeva⁴
^{1,2,3,4}Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.
Material received on 16.03.22.

SIMPLIFIED TAXATION REGIME AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The article reveals the possibilities and prospects of special taxation regimes for small businesses. The criteria for classifying the activities of entrepreneurs as small businesses are considered. Generalized information is presented on the types of special tax regimes (hereinafter STR), which are provided for by the Tax legislation of the Republic of Kazakhstan for small businesses. The main characteristics of the STR on the basis of a patent and on the basis of a simplified declaration are noted. The types of taxes and the rules for their calculation, payment and reporting by entrepreneurs working on a patent and using a simplified taxation system have been clarified. The role of tax regulation in the development of entrepreneurship is revealed. The authors note aspects of the use of new digital technologies in tax relations and communications between entrepreneurs and tax authorities

in Kazakhstan. A comparison is made according to different STR criteria based on a patent and based on a simplified declaration. The material summarizing the characteristics of the STR is presented in dynamics, showing the changes dictated by changes in tax legislation. The analysis carried out by the authors made it possible to determine the features of the types of STR and the advantages of one or another STR when entrepreneurs use different organizational and legal forms. It is noted how attractive STR for entrepreneurs. The authors made a conclusion about the importance of tax regulation for the development of small business.

Keywords: entrepreneurs, small business, special tax regime, patent, simplified declaration, tax rates, tax base.

FTAMP 06.52.13

<https://doi.org/10.48081/XZPT8991>

***А. Ә. Әбухасен¹, А. С. Кадырова²**

^{1,2}Торайғыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

АЙМАҚТАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУ СТРАТЕГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мақалада аймақ экономикасының жай-күйін талдау мен бағалау талқылауы, экономиканың даму проблемалары ашылып, мемлекеттік қолдау тәжірибесі мен мемлекеттік бағдарламаны әзірлеуге қосқан үлесі көрсетілген. Автор аймақ экономикасын талдау мен бағалауды дамытуға практикалық ұсыныстар береді. Өңірдің тұрақты дамуы құрылым құраушы салалардың қызмет етуінің тұрақтылығымен анықталады. Шаруашылық жүргізуші субъектінің өндірісінің дамуының тұрақтылығы деп оның өндірістің құлдырауына әкелетін әсерлерге төтеп беру және алдын алу қабілетін айтамыз. Тұрақты даму өндіріс факторларын тиімді пайдалана отырып және қажетті мерзімде тұтыну тауарларының қажетті ассортиментін ең аз шығынмен шығаруды қамтамасыз ететін өндіріс бола алады.

Зерттеу объектісі Павлодар облысы өңірінің экономикасын талдау және бағалау болып табылады. Бұл зерттеудің әдістемесі салыстырмалы талдау, жалпылау, дедукция, жүйелеу, сауалнамалар, статистикалық мәліметтерді өңдеу және жағдайлық есептер сияқты ғылыми танымның әдістері сияқты жүйелі көзқарасқа негізделген. Бұл зерттеудің нәтижесі аймақ экономикасын талдау мен бағалаудың көпдеңгейлі тәсілін негіздеу болып табылады. Қорытындылай келе, дағдарыс кезінде бағалау мен талдаудың жанама әдістеріне басымдық беру керектігі баса айтылды.

Кілтті сөздер: аймақ, индустрия, әлеуметтік-экономикалық даму, реформа, стратегия, экономика.

Кіріспе

Қазақстан қалаларының тұрақты әлеуметтік-экономикалық даму стратегиясын қалыптастыру мен жүзеге асырудың тиімді құралдарын табу қажеттілігімен анықталады. Осындай стратегияларды әзірлеу негізінде

бюджеттік мүмкіндіктердің жеткіліксіздігі мен әлеуметтік міндеттердің өсіп келе жатқан көлемі арасындағы қайшылықты шешуге болады.

Халық шаруашылығын реформалау барысында қалалардың әлеуметтік-экономикалық дамуын стратегиялық жоспарлаудың рөлі артып, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қол жеткен нәтижелер үшін жауапкершілігі артты. Осыған байланысты қаланың әлеуметтік-экономикалық дамуы бойынша стратегиялық шешімдердің тиімділігін бағалауға мүмкіндік беретін құралдарды әзірлеу өзекті болды. Стратегиялық жоспарларды әзірлеу, жүзеге асыру және бағалаудың қолданыстағы жүйесі жетілдірілмеген, оның көптеген көріністері бар. Атап айтқанда, стратегиялық процестерді (халықтың өмірі, шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметі, ұдайы өндіріс және даму) бөліп көрсетуге мүмкіндік беретін көрсеткіштер жүйесі жоқ, олардың көпшілігін мақсатты басқару үшін олармен жұмыс істеу мәдениеті жоқ. маңызды, қаланың жағдайын айтарлықтай жақсарту [1].

Материалдар мен әдістер

Мақаланы жазу барысында абстрактіден нақтыға, нақтыдан жалпыға көтерілу, талдау және синтез, жіктеу, ғылыми абстракция сияқты жалпы ғылыми әдістер қолданылды. Зерттеудің теориялық негізі отандық және шетелдік авторлардың аймақтық экономиканың өсу стратегиясын дамыту және қалыптастыру мәселелеріндегі еңбектері болып табылады. Эмпирикалық зерттеу топтау, салыстыру және жалпылау әдістерін, құралдарды қолдана отырып, сараптамалық тәсілді қолдану арқылы жүзеге асырылады

Нәтижелер және талқылау

Қазіргі кезеңдегі аймақтардың көпшілігінің экономикасын реформалаудың негізгі бағыты көп құрылымды әлеуметтік бағдарланған экономикалық жағдайда өндірістің жаңа технологиялық әдістерін пайдалану негізінде постиндустриалды типтегі жаңа қоғамдық құрылымды қалыптастыруға кезең-кезеңімен жылжу болып табылады. Халықтың өмір сүру сапасының заманауи сипаттамалары бар және экономиканы реттеудегі мемлекеттік органдардың белсенді рөлі бар жүйе.

Бюджетте осы салаларды қаржыландыруды бір мезгілде ұлғайта отырып, осы салалардың облыстық бюджетке қысымын төмендету әлеуметтік салаларды дамытудың маңызды қағидаты болмақ [2].

Осы ережені іске асыру мыналарды білдіреді:

– әлеуметтік саланы қаржыландырудың ықтимал көздерін кеңейту, бұл үшін әлеуметтік саланың бюджеттік секторларында аралас капиталы бар кәсіпорындарды құруға дейін өзара тиімді шарттарда халық пен кәсіпорындардың қаражатын тарту;

– ресурстарды үнемдеу режимі есебінен әлеуметтік саланың құнын төмендету, атаулы әлеуметтік шараларды жүргізу, өзін-өзі қамтамасыз ету қызметін құрылымдық түзету және кеңейту, осыған байланысты әлеуметтік саланың мекемелері мен кәсіпорындары салықтық жеңілдіктер режимін пайдалануы тиіс. және ең қолайлы ұлт;

– көрсетілетін қызметтердің сапасына облыстық уәкілетті органдардың міндетті бақылауымен әлеуметтік қызметтер нарығында бәсекелестікті дамыту саясатын жүргізу; әлеуметтік қызметтердің монополиялық нарықтарында бәсекелестік ортаны құруды ынталандыру; әлеуметтік қызметтерді көрсету құқығына конкурстар мен аукциондар өткізу; әлеуметтік саланың барлық негізгі түрлерінде әлеуметтік қызметтерге муниципалды тапсырысты қалыптастыру [3, 4].

Мемлекеттік жоспарлаудың жаңа жүйесіндегі бағдарлама Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспарын, Мемлекеттік және салалық бағдарламаларды іске асыру құралы болып табылады.

2025 жылға дейінгі ұзақ мерзімді перспективада қаланың дамуы үшін оңтайлы жағдай жасау және экономикалық өсуді қамтамасыз ету мақсатында басым бағыттар:

– жоғары тиімді инновациялық технологияларды енгізу негізінде қала экономикасын дамыту.

– қаланың инфрақұрылымдық мүмкіндіктерін дамыту.

– адами капиталдың сапасын дамыту және жақсарту.

– Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету.

Бұл ретте өңірді дамытудың басым бағыттары мыналар болып табылады [5, 6]:

– өнеркәсіптің басым секторларын дамыту;

– қаланың азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, агроөнеркәсіп кешені салаларының бәсекеге қабілеттілігін арттыру;

– еркін бәсекені дамыту және тауарлар мен қызметтер нарығына тең қолжетімділікті қамтамасыз ету арқылы бизнестің экономикалық белсенділігінің өсуіне қолайлы жағдай жасау;

– ішкі сауданың тиімділігін арттыру, олардың тұрақты дамуы үшін жағдай жасау;

– аймақтық инновациялық жүйені дамыту;

– инвестициялық ахуалды жақсарту;

– білім сапасы мен қолжетімділігін арттыру;

– қала тұрғындарының денсаулығын жақсарту;

– қала халқын әлеуметтік қорғаудың тиімді жүйесін қалыптастыру;

- мәдениет саласын дамыту;
- бұқаралық спортты дамыту;
- туристік индустрияны дамыту;
- қаланың мемлекеттік тіл саясатын жүзеге асырудың тиімділігін арттыру;
- қоғамдық қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету;
- ақпараттық қоғамға және инновациялық экономикаға көшу үшін инфокоммуникациялық технологияларды дамыту;
- тұрғын үйге қолжетімділікті дамыту;
- экономиканың және халықтың көлік қызметіне сұранысын толық қанағаттандыруға қабілетті көлік-коммуникациялық кешенді дамыту;
- қаланың әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылымын дамыту, тұтынушыларды сапалы мемлекеттік қызметтермен қамтамасыз ету, тіршілікті қамтамасыз ету жүйелерінің жұмыс істеу сенімділігін және тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықтың тиімділігін арттыру;
- қоғам өміріне қолайлы, тұрақты дамудың, қоршаған ортаның сапасын жақсартудың негізін жасау.

Бұл ретте 2020 жылы мынадай негізгі көрсеткіштерге қол жеткізу күтілуде:

- өңдеуші өнеркәсіп өнімінің нақты көлем индексі – 100,5 %
- металлургия өнеркәсібі өнімінің нақты көлем индексі – 101,9 %
- машина жасау саласы өнімінің физикалық көлемінің индексі – 100,0 %;

Облыстың индустриялық дамуының нысаналы көрсеткіштері 1-кестеде көрсетілген.

Кесте 1 – Аймақтың индустриялық дамуының нысаналы көрсеткіштері

Көрсеткіштер	2023 жыл	2024 жыл	2025 жыл
Өңдеу өнеркәсібі өнімінің нақты көлем индексі (IVI), пайыз	103,2	100,5	100,5
Металлургиялық өнеркәсіп өндірісінің IPV, пайыз	108,0	101,5	101,9
Машина жасау өнеркәсібіндегі өндірістің IPV, пайыз	100,0	100,0	100,0
Басқа металл емес минералды өнімдер өндірісінің NPV, пайыз	101,0	101,5	101,8
Химиялық өнімдердің IPV, пайыз	52,4	52,5	52,6
Тазартылған мұнай өнімдерін өндірудің IPV, пайыз	553,4	564,5	578,6
Негізгі фармацевтикалық өнімдер өндірісінің IPV, пайыз	87,3	87,7	88,1

Жеңіл өнеркәсіп бойынша NPI, пайыз	17,8	17,9	18,0
------------------------------------	------	------	------

Қаланың тұрақты дамуы ресурстық әлеуетті ұтымды пайдалануға, бәсекеге қабілетті экономика мен экологиялық қауіпсіздікті құруға негізделеді. Осы мақсатқа жету үшін алдыңғы бөлімшеде дамудың басым бағыттары анықталды, олардың ішінде бәсекеге қабілетті өнеркәсіп және ауыл шаруашылығы өнімдерінің тұрақты өсуін қамтамасыз ету, жоғары технологиялық және ресурс үнемдейтін технологияларды енгізу, қарқынды дамып келе жатқан экономиканы құру.

Қалада қуаттылықты одан әрі арттырып, өнімнің жаңа түрлерін шығаруды игеруге барлық жағдай жасалған. Өңір экономикасының дамуы көбінесе инновациялық дамумен айқындалатын болады, ол экономиканың құрылымдық қайта құрылуын қамтамасыз етуі тиіс.

Үдемелі индустриялық-инновациялық даму бағдарламасын іске асыру шеңберінде жаңа жоғары технологиялық өндірістер мен қосылған құны жоғары өндірістер құрылып, халықаралық сапа стандарттарын енгізу қарқыны жеделдетіледі [6, 7].

Аймақтың «өсу нүктелері» мыналар болады:

- индустриялық-өндірістік арнайы экономикалық аймақ құру;
- түсті металлургия кластерін құру.

«Металлургия – алюминий» бағыты бойынша АЭА ең перспективалы болып табылады, оның бәсекеге қабілеттілігі келесі факторларға байланысты:

- Қазақстан аумағында шикізат кен орындарының үлкен қорының болуы;
- ТМД-дағы ең ірі алюминий тотығын өндіретін зауыт – АҚ болуы «Қазақстан алюминийі»;
- қымбат емес, бос энергия қуаттары;
- еңбек ресурстарының жеткілікті саны;
- өнімнің жаңа көлемін сыртқы (бірінші кезекте) және ішкі нарықтарда өткізу мүмкіндігі.

АЭА жинақтаушы әсері болашақта төртінші және бесінші металлургиялық кезеңдердің қалыптасуы болып табылады. Аймақтың даму перспективасы құйылған алюминий қорытпаларынан бұйымдарды өндіруді игеру және алюминий қысымымен өңдеу – илемдеу, престеу, кабель өндірісі, сондай-ақ дайын жоғары технологиялық өнімді алу мүмкіндігіне байланысты. Төртінші металлургиялық өңдеу кезеңінің бәсекеге қабілеттілігі жоғары, өйткені Қазақстан аумағы арқылы бастапқы алюминийді тасымалдау құны шамалы, бұл Қазақстанның машина жасау және металл өңдеу кәсіпорындары бар басқа аймақтарына оң әсер етеді.

Тұрақты экономикалық өсудің негізгі мақсаты бәсекеге қабілетті жеке сектордың жоғары үлесі бар әртараптандырылған экономика болады. Бәсекеге қабілетті экономика, еңбек өнімділігін арттыру, өткізу нарықтарын кеңейту, тауарлардың, жұмыстар мен қызметтердің жаңа түрлерін өндіру өмір сүру сапасын арттырудың негізі болады.

Қала экономикасы келесі негізгі бағыттар бойынша дамитын болады: өңдеу өнеркәсібі, металлургия өнеркәсібі.

Экономиканың нақты секторының тұрақты өсуі әлеуметтік саланы дамытудың мультипликаторы – халықтың табысының, өмір сүру деңгейінің және халықтың әл-ауқатының артуына қызмет етеді [8, 9, 10].

Қорытынды

Талдау нәтижелерін қорытындылай келе, облыстың болашақтағы болжамы – өнеркәсіп, электр энергиясын өндіру бойынша бәсекеге қабілетті орталық, қолайлы бизнес-ортасы бар, өмір сүру сапасы тұрақты түрде өсіп келе жатқан өңір болып табылатынын атап өткен жөн. Еліміздің әлемнің бәсекеге қабілетті 50 елінің қатарына кіруі.

Осы мәселелерді шешу үшін қала келесі міндеттерді орындауды жоспарлап отыр:

– өнеркәсіптік және өңдеуші өнеркәсіп саласына шағын кәсіпорындарды белсенді тарту, бұл сабақтас өңдеуші салаларды дамыту есебінен экономиканы әртараптандыру тұрғысынан да, жанашылдықты, циклділікті қалыптастыру арқылы жұмыс істеп тұрған өндірістерді кластерлеу тұрғысынан да синергетикалық әсерді қамтамасыз етеді.

– бәсекеге қабілетті өнім шығаруға бағытталған соңғы озық технологияларды енгізу арқылы жұмыс істеп тұрған өндірісті жаңғырту;

– жоғары қосылған құны бар өнім өндіруге арналған өндірістік желілерді орналастыру;

– еңбек процесіне озық технологияларды енгізуге қабілетті кәсіби даярланған еңбек ресурсын қалыптастыру.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Вольман, Х.** Оценивание реформ государственного управления : «Третья волна» // Социологические исследования. – 2010. – № 10. – С. 93–99.

2 Хейне, П. Экономический образ мышления. – М. : Каталаксия, 2017. – С. 169.

3 **Медведев, Г. Б.** Применение опыта США в разработке организационнометодического обеспечения стратегического управления

социальноэкономическим развитием региона // Вестник РАН. Серия экономическая. – 2010. – № 2. – С. 37–39.

4 **Суспицын, С. А., Бандман, М. К., Бородкин, Ф. М., Ершов, Ю. С. и др.** Развитие Сибири в экономическом пространстве России // Регион : экономика и социология. – 2018. – № 1. – С. 28–77.

5 **Дюсембекова, Г. С.** Контроллинг как конкурентное преимущество экономики страны // «ҚазЭУхабаршысы» – «Вестник КазЭУ». – 2016. – № 6(113). – С. 10–22.

6 **Аганбегян, А. Г.** Социально-экономическое развитие России. // Экономика и организация промышленного предприятия. – 2004. – № 1. – С. 5.

7 **Михайлушкин, П. В., Баранников, А. А.** Программно-целевой подход к реализации прогнозных сценариев развития кластерных структур АПК региона // Молодой ученый. – 2012. – № 10. – С. 133–135.

8 **Тихоновская, С. А.** Программно-целевой подход к совершенствованию процесса управления развитием жилищно-коммунального комплекса автореф. ... канд. экон. наук: 05.13.10. – Новочеркасск : Южно-росс. гос. политех. ун-т (Новочерк. политех. ин-т) им. М.И. Платова, 2008. – С. 18–19.

9 **Хитч Ч., Оптнер, С.** Системный анализ для решения деловых и промышленных проблем. – Москва : ИНФРА, 2010. – С. 34.

10 **Квейд, Э. С.** Анализ сложных систем (методология анализа при подготовке решений). – Мю : ИНФРА-М, 2008. – С. 56–59.

REFERENCES

1 **Volman, H.** Ocenivanie reform gosudarstvennogo upravleniya : «Tretya volna» [Evaluation of public administration reforms : «The third wave»] // Sotsiologicheskie issledovaniya. – 2010. – No. 10. – P. 93–99.

2 **Heine, P.** Ekonomicheskii obraz myshleniya. [Economic way of thinking]. – Moscow : Catalaksia, 2017. – P. 169.

3 **Medvedev, G. B.** Primenenie opyta USA v razrabotke organizacionnometodicheskogo obespecheniya strategicheskogo upravleniya socialnoekonomicheskim razvitiem regiona [Application of the US experience in the development of organizational and methodological support for strategic management of socio-economic development of the region] Bulletin of the Russian Academy of Sciences. Economic series. – 2010. – No. 2. – P. 37–39.

4 **Suspitsyn, S. A., Bandman, M. K., Borodkin, F. M., Yershov, Yu. S.** Razvitiye Sibiri v ekonomicheskom prostranstve Rossii [Development of Siberia in the Russian Economic Space] Region : Economics and Sociology. – 2018. – No. 1. – P. 28–77.

5 **Dyusembekova, G. S.** Kontrolling kak konkurentnoye preimushchestvo ekonomiki strany. [Controlling as a competitive advantage of the country's economy] «Kazeukhabarshysy» – «Bulletin of KazEU». – 2016. – № 6(113). – P. 10–22.

6 **Aganbegyan, A. G.** Sotsial'no-ekonomicheskoye razvitiye Rossii [Socioeconomic development of Russia] Economics and organization of an industrial enterprise. – 2004. – No. 1. – P. 5.

7 **Mikhaylushkin, P. V., Barannikov, A. A.** Programmno-programmnyy podkhod k realizatsii prognoznykh stseneriyev razvitiya klasternykh struktur APK regiona [Program-target approach to the implementation of forecast scenarios for the development of cluster structures of the agro-industrial complex of the region]. Molodoy uchenyy – 2012. – No. 10. – P. 133–135.

8 **Tikhonovskaya, S. A.** Programmno-tselevoy podkhod k sovershenstvovaniyu protsessa razvitiya zhilishchno-kommunal'nogo kompleksa avtoref. ... Kand. ekon. nauk : 05.13.10. [Program-target approach to improving the process of managing the development of the housing and communal complex : autoref. ... Candidate of Economic Sciences : 05.13.10.] – Novocherkassk : Yuzhno-Ross. state Polytech. un-t (Novocherk. polytech. in-t) im. M. I. Platov, 2008. – P. 18–19.

9 **Khitch, Ch., Optner, S.** Sistemnyy analiz dlya resheniya delovykh i promyshlennykh problem. [System analysis for solving business and industrial problems.] – Moscow : INFRA, 2010. – P. 34.

10 **Kweid, E. S.** Analiz slozhnykh sistem (metodologiya analiza pri podgotovke resheniy). [Analysis of complex systems (methodology of analysis in the preparation of solutions)]. – Moscow : INFRA-M, 2008. – P. 56–59.

Материал 16.03.22 баспаға түсті.

*А. Ә. Әбухасен¹, А. С. Кадьрова²

^{1,2}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 16.03.22.

ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В РЕГИОНЕ

В статье рассматривается анализ и оценка состояния экономики региона, раскрываются проблемы развития экономики, показан опыт государственной поддержки и вклада для развития государственной программы. Автором даны практические рекомендации по разработке анализа и оценки экономики региона. Устойчивое

развитие региона определяется устойчивостью функционирования структурообразующих производств. Под устойчивостью развития производства хозяйствующего субъекта имеется в виду его способность противостоять и предотвратить воздействия, способные привести к спаду производства. Устойчиво развивающимся может являться производство, которое обеспечивает выпуск необходимой номенклатуры товаров потребления с наименьшими издержками при эффективном использовании факторов производства и в необходимые сроки.

Объектом исследования является анализ и оценка экономика региона Павлодарской области. Методология данного исследования базируется на системном подходе, таком как методы научного познания, как сравнительный анализ, обобщение, дедукция, систематизация, опросы, статистическая обработка данных и тематические исследования. Результатом данного исследования является обоснование многоуровневого подхода к анализу и оценки экономики региона. В заключение было подчеркнуто, что в условиях кризиса необходимо отдавать предпочтение косвенным методам оценки и анализа.

Ключевые слова: регион, индустрия, социально-экономическое развитие, реформа, стратегия, экономика.

*А. А. Abuhasen¹, А. С. Kadyrova²

^{1,2}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 16.03.22.

FORMULATION OF ECONOMIC GROWTH STRATEGIES IN THE REGION

The article discusses the analysis and assessment of the state of the region's economy, reveals the problems of economic development, shows the experience of state support and contribution to the development of the state program. The author gives practical recommendations for the development of analysis and evaluation of the region's economy. The sustainable development of the region is determined by the stability of the functioning of structure-forming industries. Under the sustainability of the development of production of an economic entity, we mean its ability to withstand and prevent impacts that can lead to a decline in production.

Sustainable development can be a production that ensures the release of the required range of consumer goods at the lowest cost with the efficient use of production factors and within the required time frame.

The object of the research is the analysis and evaluation of the economy of the region of Pavlodar region. The methodology of this study is based on a systematic approach, such as methods of scientific knowledge, such as comparative analysis, generalization, deduction, systematization, surveys, statistical data processing and case studies. The result of this study is the substantiation of a multilevel approach to the analysis and evaluation of the region's economy. In conclusion, it was emphasized that in times of crisis it is necessary to give preference to indirect methods of assessment and analysis.

Keywords: region, industry, socio-economic development, reform, strategy, economy.

FTAMP 06.71.07

<https://doi.org/10.48081/THLE3298>

***Р. Ә. Есбергелі¹, Ф. Н. Асрелов²**

^{1,2}Қазақ-орыс халықаралық университеті,
Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ.

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі қазіргі уақытта агроөнеркәсіптік кешен тақырыбы өте өзекті екендігімен анықталады, өйткені ауыл шаруашылығы кез-келген қоғамның өмірінде маңызды орын алады, өйткені азық-түліктің басым бөлігі тікелей осында шығарылады, олардың болуы адам өмірінің алғашқы шарты болып саналады, басқаша айтқанда агроөнеркәсіптік кешенді (АӨК) қалыптастырудың негізгі мақсаттары қаржылық өзгерістің қазіргі кезеңінде елдер орнықты және тиімді өндірісті қамтамасыз ету, дамыған нарықтарды қалыптастыру болып табылады, Қазақстан халқын азық-түлікпен сенімді қамтамасыз ету, ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының табыс деңгейін арттыру, табиғи ресурстарды, әсіресе жерді сақтау мен молықтыруды қамтамасыз ету.

Қазақстан Кеңес заманында дәстүрлі түрде агроөнеркәсіптік ел болған. Елдегі тың жерлерді игеру оны Бүкілодақтық еңбек бөлінісіндегі ең ірі астық және ет өндірушілердің біріне айналдырды. Тәуелсіздік жылдарында еліміз агроөнеркәсіптік кешеннің барлық салаларын реформалаудың күрделі жолынан өтті. АӨК салаларының орнықты дамуын қамтамасыз ету, отандық өнімнің ұлттық бәсекелестік артықшылықтарын дамыту мақсатында тұрақты негізде ауыл шаруашылығын дамытудың шетелдік тәжірибесі зерделенеді, оның оң бағыттары Қазақстан Республикасында бейімделуі мүмкін.

Кілтті сөздер: экономиканы мемлекеттік реттеу, реттеу құралдары, ауыл шаруашылығы, шетелдік тәжірибе, тиімділік.

Кіріспе

Ауыл шаруашылығы – экономикалық қызметтің маңызды саласы, оның жай-күйіне елдің экономикалық қауіпсіздігі тікелей байланысты. Бұдан басқа, ауыл шаруашылығы шикізатын жеткізуші ретінде аграрлық сектордың

табысты дамуы тамақ өнеркәсібіндегі өндірістің өсуін қамтамасыз етеді. Аграрлық сала өндірістік процестердің табиғи сипатына байланысты сыртқы факторлардың әсеріне көбірек ұшырайды: өндірістің табиғи жағдайлары және қаржылық орта.

Ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдау мемлекеттік реттеудің ажырамас бөлігі болып табылады және ауыл шаруашылығын жеңілдікті және өтеусіз қаржыландырудың түрлі тетіктері мен құралдарының жиынтығын білдіреді.

Қазіргі уақытта ең алдыңғы қатарлы өнеркәсіптік елдер де отандық ауыл шаруашылығын дамытуға үлкен қаражат салуда. Қазақстанның ауыл шаруашылығы экономиканың дотациялық саласы болып табылады [1].

Материалдар мен тәсілдер

Мақаланы жазу кезінде жалпы ғылыми әдістер мен зерттеу әдістері қолданылды: талдау, синтез, дедукция, индукция, салыстыру, аналогия, жүйелік тәсіл. Статистикалық мәліметтерді талдау және алынған нәтижелерді жүйелеу үшін графикалық және кестелік топтастыру әдісі қолданылды.

Нәтижелер және талқылау

Мұндай қолдау өндірістің өсуін және халықты әлеуметтік қорғауды ынталандыратын, халықтың және аграрлық өндіріс қызметкерлерінің өмір сүру сапасын арттыруға ықпал ететін болады. Өз кезегінде, мемлекет ауылшаруашылық ұйымдарына нарықтық бәсекелестіктің қалыпты жұмыс істеуі үшін барлық жағдайларды қамтамасыз етуі, оларға экономикада болып жатқан өзгерістерге бейімделуге көмек көрсетуі, ұйымдардың заңды құқықтарын қорғауы, ауылшаруашылық тауар өндірушілерінің өндірістік қызметін жандандыру үшін қолайлы жағдайлар жасауы керек.

Ауыл шаруашылығы дамыған елдердің тәжірибесін талдау АӨК саласындағы мемлекеттік саясат Ауыл шаруашылығын дамыту үшін түйінді фактор болып табылатынын куәландырады. Әрбір мемлекет табиғи-климаттық, ұлттық және тарихи жағдайларға байланысты ауыл шаруашылығын ұйымдастыру мен жүргізудің маңызды ерекшеліктерімен сипатталады [2, 3]

Шетелде агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік реттеуді қарастырамыз. Шет елдерде саланы мемлекеттік реттеу тетігі пайдаланылатын құралдардың алуан түрлілігімен ерекшеленеді.

Ауыл шаруашылығы саласындағы көптеген мамандар шет елдердің, әсіресе экономикасы дамыған елдердің ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдау тәжірибесі біздің еліміз үшін қызықты әрі пайдалы екеніне сенімді. Мамандар шетелдегі төмендегі қолдау шараларына аса назар аударады [4, 5],

– ауыл шаруашылығы өнімдерінің көптеген түрлеріне баға деңгейін ұстап тұру;

– 1 га жер алаңына дотация бөлу, шартты мал басы;
– бюджет қаражатынан қолданыстағы пайыздық ставканы ішінара өтеу жолымен шаруаларға жеңілдікпен кредит беру;
– ауыл шаруашылығы ұйымдарына жеңілдікті салық салуды белгілеу;
– ауыл шаруашылығы саласындағы ғылыми зерттеулерді қаржыландыру;
– ауылдық инфрақұрылымды дамыту;
– ауыл шаруашылығы саласындағы нормативтік құқықтық актілерді әзірлеу және қабылдау [1].

Еуропалық одақ, Жапония және т.б. сияқты дамыған елдерде мемлекет ауыл шаруашылығына үнемі қолдау көрсетіп отырғаны маңызды тәжірибе екенін көрсетеді.

Барлық шетелдік мемлекеттерде агроөнеркәсіптік кешен экономиканың маңызды сегменті ретінде оның қалыпты дамуы үшін ұзақ мерзімді болжамдар мен бағдарламаларды қажет етеді деген пікір бар. Тек ұзақ мерзімді болжамдау ғана АӨК-нің негізгі салаларын ақылға қонымды инвестициялауға мүмкіндік береді. Әлемде бар болжамдарды шартты түрде екі үлкен топқа бөлуге болады: ауыл шаруашылығы өнімін өндіру көлемінің болжамдары және оны тұтыну болжамдары [2].

Шет елдерде ауыл шаруашылығын мемлекеттік реттеу және қолдау мынадай негізгі бағыттар бойынша жүзеге асырылады: тікелей мемлекеттік төлемдер; бағалық реттеу; ауыл шаруашылығы өндірушілерінің шығындарын өтеу; нарықтың дамуына жәрдемдесу; өндірістік инфрақұрылымның дамуына жәрдемдесу; аграрлық секторда экологиялық бағдарламаларды іске асыру, т.б.

Экономикалық дамыған елдерде (АҚШ, Франция, Италия, Жапония, Германия, Ұлыбритания, Норвегия, Дания және т.б.) агрокешенді басқару белгілі бір мақсаттарға қол жеткізуге, яғни бастапқыда ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын құру кезінде, ал кейіннен – басқарушылық шешімдерді әзірлеу, қабылдау және жүзеге асыру кезінде болжанатын көрсеткіштерді алуға бағытталған. Жалпы теориялық тұрғыдан алғанда, микро деңгейде аграрлық кәсіпорынды (фирма, кооператив, корпорация және т.б.) құру және қызмет ету мақсаты пайда табу болып табылады. Макро деңгейде шетелде ауылшаруашылық жүйесін басқару үш негізгі мақсатқа (ауыл шаруашылығын дамыту үшін тұрақты экономикалық және әлеуметтік жағдайларды қамтамасыз ету, халықты әлеуметтік қолайлы бағамен сапалы азық-түлікпен қамтамасыз ету, қоршаған ортаға теріс әсерді азайту) қол жеткізуге бағытталған, ал дамыған елдердегі ауылшаруашылық өндірісінің кірістілігі қамтамасыз етіледі [6, 7, 8]:

1) өндірушілерге өндіріс шығындарын өтеуге ғана емес, сонымен қатар пайда алуға мүмкіндік беретін ауылшаруашылық өнімдеріне бағаның осындай деңгейін ішкі нарықта ұстап тұру;

2) бюджет қаражаты есебінен тікелей мемлекеттік субсидиялар арқылы ауыл шаруашылығы өнімін өндірудің өзіндік құнын жасанды түрде төмендету [3].

Ауылшаруашылық өндірісінің табыстылығын қамтамасыз етудің бұл әдістері көбінесе экономикалық дамыған елдердің ауылшаруашылық жүйесін мемлекеттік реттеу жүзеге асырылатын негізгі бағыттарды анықтайды.

Агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік қолдау саласындағы халықаралық тәжірибе мемлекеттің ауыл шаруашылығы өндірісіне қатысуы және саланы дамыту бағдарламасының болуы мемлекеттің ауыл шаруашылығының тұрақты табысты дамуына ықпал ететінін көрсетеді [9, 10].

Осылайша, Шығыс пен Батыстың барлық дамыған елдерінде индикативті жоспарлау кеңінен қолданылады, ол ұлттық және аймақтық мақсаттарды қалыптастырады, қабылданған ұлттық және аймақтық мақсатты бағдарламаларды жүзеге асыру үшін мемлекет пен мемлекеттік емес экономикалық субъектілердің ресурстарын жұмылдырады.

Дамыған елдерде ауыл шаруашылығы өндірісін мемлекеттік қолдау – бұл ауыл шаруашылығында экономикалық және қаржы саясатын жүргізудің қуатты тетігі.

Саланы мемлекеттік реттеу тетігінде қолданылатын құралдардың алуан түрлілігі ауыл шаруашылығын дамытудың ұлттық ерекшеліктеріне, елдің әлемдік нарықтағы позицияларына және басқа факторларға байланысты болып келеді.

Қорытынды

Дамыған елдерде (ЕО, АҚШ) ауыл шаруашылығын жиынтық қолдауда бюджет қаражатының үлесі жоғары екені анық.

Агроөнеркәсіптік кешенді басқарудың шетелдік тәжірибесін тұтастай бағалай отырып, экономикалық дамыған елдердің көпшілігінің негізгі әлеуеті ауылшаруашылық кәсіпорындарының санында, өндірілген ауылшаруашылық өнімдерінің көлемінде емес, өндірістік процесті қамтамасыз етудің ғылыми-техникалық деңгейінде, басқару жүйесінің тиімділігін арттыру арқылы шектеулі өндірістік ресурстарды ұтымды пайдалану қабілетінде екенін атап өткен жөн. Бұл факторлар, әрине, өндірілетін ауылшаруашылық өнімдерінің сапасын арттыруға ықпал етеді және оны әлемдік нарықта жоғары бәсекеге қабілеттілікпен қамтамасыз етеді.

Қазақстан үшін басқару жүйесін жетілдіру есебінен АӨК-нің жұмыс істеу тиімділігін арттыру мақсатында шетелдің үздік жасалып жатқан барлық онды шараларын қабылдау қажет.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Жолмуханова, А. Ж., Мукалиева, М. Н., Койтанова, А. Ж.** Мониторинг государственной поддержки сельхозпроизводителей Германии и Казахстана. Проблемы агрорынка. 2022;1(1):52-60. – <https://doi.org/10.46666/2022-1.2708-9991.05>.

2 **Султанова, Г. Т.** Государственная поддержка АПК в зарубежных странах / Г. Т. Султанова // Проблемы агрорынка. – 2017. – № 3. – С. 131-135. – EDN ZWOKXP.

3 **Петрова, С. Ю.** Государственное регулирование агропромышленного производства с учетом опыта зарубежных стран / С. Ю. Петрова, О. А. Фролова // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2013. – № 4(102). – С. 126-131. – EDN PYAIOD.

4 **Емельянов, А.** Финансово-экономическое положение сельского хозяйства: пути оздоровления. / Экономист. – 2006. – No. 8.

5 **Кресникова, Н.** Об эффективности аграрного землепользования/ Экономист. – 2010. – No. 1.

6 **Кузнецова, Э. Р.** Роль и значение инвестиций в сельскохозяйственном производстве Экономика АПК Предуралья. Научно-практический журнал. – 2007. – No. 6.

7 **Лысенко, Е.** Совершенствование форм хозяйствования в аграрном секторе / Экономист. – 2007. – No. 10.

8 **Митин, С.** Работа АПК в 2006 г. и формирование агропродовольственной политики / Экономист. – 2007. – No. 4.

9 **Мухина, Е.** Оценка эффективности государственной поддержки агропромышленного производства / Экономист. – 2007. – No. 4.

10 **Светлаков, А. Г.** Концептуальные подходы в решении вопросов экономической безопасности АПК Пермского края / Охрана труда и деловое общение. – 2007. – No. 2.

REFERENCES

1. **Zholmuhanova, A. Zh., Mukaliev, M. N., Kojtanova, A. Zh.** Monitoring gosudarstvennoj podderzhki sel'hozproizvoditelej Germanii i Kazahstana. Problemy agrorynka [Monitoring of state support for agricultural producers in Germany and Kazakhstan. Problems of the agricultural market]. – 2022. – 1(1). – P. 52–60. – <https://doi.org/10.46666/2022-1.2708-9991.05>

2 **Sultanova, G. T.** Gosudarstvennaya podderzhka APK v zarubezhnyh stranah [State support of agriculture in foreign countries] / G. T. Sultanova // Problemy agrorynka. – 2017. – № 3. – P. 131–135. – EDN ZWOKXP.

3 **Petrova, S. Yu.** Gosudarstvennoe regulirovanie agropromyshlennogo proizvodstva s uchetom opyta zarubezhnyh stran [State regulation of agro-industrial production taking into account the experience of foreign countries] / S. YU. Petrova, O. A. Frolova // Vestnik Altajskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta. – 2013. – № 4(102). – P. 126–131. – EDN PYAIOD.

4 **Emel'yanov, A.** Finansovo-ekonomicheskoe polozhenie sel'skogo hozyajstva: puti ozdorovleniya [Financial and economic situation of agriculture: ways of recovery] / Ekonomist. – 2006. – No. 8.

5 **Kresnikova, N.** Ob effektivnosti agrarnogo zemlepol'zovaniya [On the efficiency of agricultural land use] / Ekonomist. – 2010. – No. 1.

6 **Kuznecova, E. R.** Rol' i znachenie investitsij v sel'skohozyajstvennom proizvodstve Ekonomika APK Predural'ya. [The role and importance of investments in agricultural production of the Economy of the Ural Region] Nauchno-prakticheskij zhurnal. – 2007. – No. 6.

7 **Lysenko, E.** Sovershenstvovanie form hozyajstvovaniya v agrarnom sektore [Improving the forms of management in the agricultural sector] / Ekonomist. – 2007. – No. 10.

8 **Mitin, S.** Rabota APK v 2006 g. i formirovanie agroproduktivnoy politiki [The work of the agro-industrial complex in 2006 and the formation of agro-food policy] / Ekonomist. – 2007. – No. 4.

9 **Muhina, E.** Ocenka effektivnosti gosudarstvennoj podderzhki agropromyshlennogo proizvodstva [Evaluation of the effectiveness of state support for agro-industrial production] / Ekonomist. – 2007. – No. 4.

10 **Svetlakov, A. G.** Konceptual'nye podhody v reshenii voprosov ekonomicheskoy bezopasnosti APK Permskogo kraya [Conceptual approaches to solving issues of economic security of the agro-industrial complex of the Perm Region] / Ohrana truda i delovoe obshchenie. – 2007. – No. 2.

Материал 16.03.22 баспаға түсті.

*P. A. Esbergen¹, G. N. Asrepov²

^{1,2}Казахско-русский международный университет,
Республика Казахстан, г. Актобе.
Материал поступил в редакцию 16.03.22.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Актуальность исследования определяется тем, что тема агропромышленного комплекса довольно актуальна в это время поскольку сельское хозяйство занимает важное место в жизни любого общества, так как непосредственно здесь производится подавляющая масса продуктов питания, наличие которых считается самым первым условием жизни человека, другими словами основными целями становления агропромышленного комплекса (АПК) на современном этапе финансового изменения страны являются обеспечение устойчивого и эффективного производства, формирование развитых рынков, надежное продовольственное обеспечение населения Казахстана, повышение уровня доходов сельскохозяйственных предприятий, обеспечение сохранения и воспроизводства природных ресурсов, особенно земли.

Казахстан в советское время традиционно был агропромышленной страной. Освоение целинных земель в стране сделало его одним из крупнейших производителей зерна и мяса во Всесоюзном разделении труда. За годы независимости страна прошла сложный путь реформирования всех отраслей агропромышленного комплекса. В целях обеспечения устойчивого развития отраслей АПК, развития национальных конкурентных преимуществ отечественной продукции на постоянной основе изучается зарубежный опыт развития сельского хозяйства, положительные направления которого могут быть адаптированы в Республике Казахстан.

Ключевые слова: государственное регулирование экономики, инструменты регулирования, сельское хозяйство, зарубежный опыт, эффективность.

*R. A. Yesbergen¹, G. N. Asrepov²

^{1,2}Kazakh-Russian International University,
Republic of Kazakhstan, Aktobe.
Material received on 16.03.22.

FOREIGN EXPERIENCE OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT

The relevance of the research is determined by the fact that the topic of the agro-industrial complex is quite relevant at this time, since agriculture occupies an important place in the life of any society, since the overwhelming mass of food products is produced here, the presence of which is considered the very first condition of human life, in other words, the main goals of the formation of the agro-industrial complex (AIC) at the present stage of financial change the countries are to ensure sustainable and efficient production, the formation of developed markets, reliable food supply to the population of Kazakhstan, increasing the income level of agricultural enterprises, ensuring the conservation and reproduction of natural resources, especially land.

Kazakhstan in Soviet times was traditionally an agro-industrial country. The development of virgin lands in the country has made it one of the largest producers of grain and meat in the All-Union Division of Labor. Over the years of independence, the country has gone through a difficult path of reforming all branches of the agro-industrial complex. In order to ensure the sustainable development of agricultural industries, the development of national competitive advantages of domestic products, foreign experience in the development of agriculture is constantly being studied, the positive directions of which can be adapted in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: state regulation of the economy, regulatory instruments, agriculture, foreign experience, efficiency.

МРНТИ 03.73.55

<https://doi.org/10.48081/SVMC6123>

***А. К. Ибраева**

Инновационный Евразийский университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ УСЛУГ НАЦИОНАЛЬНОГО ИНСТИТУТА РАЗВИТИЯ АО «ОТБАСЫ БАНК»

В настоящей статье представлена теоретическая модель формирования цифрового Центра по обеспечению жильем граждан национального института развития АО «Отбасы банк», которая разработана в рамках магистерской диссертации «Совершенствование маркетинговой стратегии на материалах АО «Отбасы Банк». В статье приводятся аспекты трансформации системы жилищно-строительных сбережений, перечислены основные этапы цифровой трансформации банка, совершенствование дистанционного сервиса. Наглядно представлены действующие внедрения и описаны этапы реализации процесса цифровизации Отбасы банка в перспективе.

Клиентоориентированность становится одной из важнейших составляющих успеха в вопросах цифровой трансформации банка. Создание новых условий по получению жилья, способствует к выводу Отбасы Банка на совершенно новый уровень оказываемых услуг, который способен не только заблаговременно внедрять наиболее востребованные сервисы для своего потребителя, но и оперативно реагировать в случае возникновения вопросов.

Ключевым фактором успеха современной банковской системы является доверие клиентов и удобство предоставляемого сервиса. На примере Отбасы Банка очевидно, что внедрение удобных, эффективных систем и продуктов дистанционного обслуживания клиентов позволяет повысить лояльность клиентов Банка, а также оптимизировать работу жилищно-строительного сервиса.

Ключевые слова: банковская система, жилищное строительство, цифровая трансформация, банковские услуги, дистанционное обслуживание.

Введение

Пандемия COVID-19 внесла коррективы в деятельность многих организаций, заставила сферы услуг трансформироваться под новые условия жизни и принять новый формат предоставления услуг. Не является исключением и жилищно-строительный сберегательный банк АО «Отбасы Банк». В купе с пандемией, способствующим фактором к изменениям стало и послание Президента Казахстана К. К. Токаева, где Глава государства предлагает проведение ряда жилищных реформ [1].

Также, в 2021 году внедрена инициатива по досрочному использованию пенсионных накоплений. С февраля по август 2021 года из ЕНПФ на улучшение жилищных условий гражданами Казахстана было переведено 1,76 трлн тенге [2].

Все эти факторы несомненно отразились на деятельности Отбасы Банка, где приоритетным значением в формировании цифровой трансформации стал клиентский путь. Он предполагает кардинальную трансформацию управления и методов работы в банковском секторе с применением современных технологий удаленного сервиса. Происходит переосмысление традиционного пути клиента, идет внедрение цифровых инструментов и клиентоориентированных разработок, что позволяют повысить уровень удовлетворенности потребителей на каждом этапе обслуживания – от открытия накопительного депозита до получения ипотечного займа на покупку жилья.

Современные технологии удаленного сервиса предоставляют клиенту максимум удобства в получении необходимых банковских услуг. Они позволяют сократить финансовые и временные ресурсы услугополучателя. Внедрение любых систем дистанционного обслуживания является способствующим фактором к росту эффективности работы, оптимизации издержек без потери качества получаемой услуги и увеличению клиентской базы в условиях конкуренции.

В настоящее время цифровая трансформация рассматривается как неотъемлемый элемент поддержания конкурентоспособности банков: в среднем треть банковских операций уже производится с помощью цифровых технологий [3].

Внедрение цифровых технологий дистанционного обслуживания не только позволит удовлетворить потребителей на всех этапах обслуживания, но и оптимизирует методы работы внутри организации для поддержки этих преобразований.

Материалы и методы

В настоящей статье использованы следующие методы исследования: теоретический анализ научной литературы по проблеме исследования; анализ законодательных и нормативных документов по предоставлению жилья в Республике Казахстан; логический подход; конкретизация; системный анализ Отбасы банка и его функционирование; наблюдение за развитием спроса на продукты Отбасы Банка во временном соотношении на основе статистических данных; сравнение работы Отбасы банка в докарантинный и карантинный периоды.

Результаты и обсуждение

АО «Отбасы банк» – единственный банк в Казахстане, который реализует систему жилищных строительных сбережений (ЖСС). Данная система нацелена на улучшение жилищных условий населения. Посредством привлечения средств вкладчиков в жилищные строительные депозиты и предоставления им жилищных займов с низкой процентной ставкой в Казахстане от 3,5 % [4].

Основными видами деятельности Банка являются:

- прием вкладов (депозитов) в жилищные строительные сбережения, открытие и ведение счетов вкладчиков;
- предоставление вкладчикам жилищных, предварительных жилищных и промежуточных жилищных займов на проведение мероприятий по улучшению жилищных условий;
- прием вкладов, открытие и ведение банковских счетов вкладчиков накоплений средств на капитальный ремонт общего имущества объекта кондоминиума и предоставление им жилищных займов [5].

На протяжении всей своей деятельности АО «Отбасы банк» постоянно совершенствует свои услуги и качество их предоставления. Банк предлагает выгодные сроки накопления на депозитных счетах от 3 до 15 лет. А если это касается жилищного займа, то от 6 до 25 лет. Стоит отметить, что государство финансово поддерживает систему жилищных строительных сбережений Отбасы Банка, посредством выплаты премий вкладчикам по депозитам. Ежегодная премия государства составляет 20 % от суммы поощряемого вклада (но не более 200 МРП).

В организационную структуру банка входит Центральный аппарат в г. Алматы и 17 региональных филиалов по всему Казахстану.

COVID-19 стал настоящим толчком, повлиявшим на ускорение внедрения онлайн-услуг банковского сектора. Спрос на цифровизацию резко подскочил не только в Казахстане, но и во всем мире. На этом фоне 1 октября 2020 года Национальный Банк Казахстана предпринял ряд мер, позволяющий

внедрить дистанционные сервисы в Отбасы Банк. Это позволило клиентам банка получать некоторые услуги без личного присутствия. Так, новый сервис дал возможность получения финансовых услуг с применением технологии «распознавания лица» без физического посещения отделений и офисов. Механизм удаленной идентификации, реализуемый Национальным Банком РК стал еще одним шагом на пути к цифровизации финансового сектора Казахстана [6].

Банковская сфера в 2021 году претерпела значимые изменения. Из 26 участников рынка, их количество сократилось до 22. В общем перечне БВУ, Отбасы Банк уверенно занимает четвертую позицию [7].

Основной прирост активов (более 86 %) в 2021 г. обеспечили 5 БВУ: Народный банк (+1 трлн 660,1 млрд тг); Отбасы банк (+1 трлн 096 млрд тг); Сбербанк (+1 трлн 054,8 млрд тг); First Heartland Jusan Bank (+956,9 млрд тг); Kaspi bank (+793,1 млрд тг).

Анализ банков второго уровня показал, что принять цифровой тренд смогли не многие. Банки хоть и сделали значительный рывок в сторону модернизации, но достигнуть полной цифровизации услуг не удалось.

Главным препятствием для создания благоприятных условий онлайн-услуг является несовершенство сервисного функционала. Согласно результатам нашего исследования, системная цифровизация какого-либо конкретного процесса осуществляется в среднем лишь одним банком из пяти. Чаще всего это связано с тем, что нет должной организации и клиент ограничен предложениями. К примеру, клиент может подать заявку на ипотечный кредит через незамысловатый интерфейс приложения или интернет-банкинга. Но в последующем, он обнаруживает, что все оставшиеся процедуры кредитования – от проверки платежеспособности до утверждения ипотечного займа продолжают производиться в отделении банка очно. Поэтому цифровизация в таком виде, также требует больших временных затрат. Далеко не у всех банков Казахстана простой процесс кредитования выстроен и оптимизирован от начала до конца, не говоря уже об ипотечных займах.

Чаще всего, такая ложная цифровизация создает дополнительные неудобства. Клиент желает получить услугу в режиме реального времени, как это происходит с оформлением кредита в Kaspi банке. В этой цифровой гонке банковские услуги Отбасы Банка несовершенны.

Что касается оформления ипотеки, то в среднем эта процедура занимает около 2–3 недель. Банк пытается сократить циклы обслуживания, но требования клиентов продолжают повышаться.

Для выхода на новый уровень клиентского сервиса, Отбасы Банку необходима модернизация процессов; следование модели клиентского

пути; оптимизация эффективности и скорости работы сервисов; внедрение принципов клиентоориентированности в масштабе всего Банка.

В 2020 году Отбасы Банк взял уверенный курс на цифровизацию своих услуг, а в 2021 году начал их внедрение. Основной упор был сделан на трансформацию мобильного приложения и интернет-банкинга. Была проведена серьезная работа по упрощению уже действующих онлайн-услуг. Переход в онлайн получил отклик и среди населения. За 2021 год было проведено 5,8 млн. операций в режиме онлайн. Среди них – 65 % открытие депозитов, пополнение депозитов или погашение кредитов, подключение автоплатежа.

Осуществление уже некоторых мер цифровой трансформации позволили Отбасы Банку, в эпоху бума по использованию пенсионных накоплений на улучшение жилищных условий забрать львиную долю ипотечных займов у трех уполномоченных операторов – Народный Банк Казахстана, Altyn Bank и «Банк ЦентрКредит».

Отбасы Банк сразу внедрил модель клиентского пути. Взамен традиционной схемы получения услуг через отделение Банка, Отбасы Банк перешел на уровень предоставления услуг в формате онлайн.

Внутренние ресурсы Отбасы Банка позволили создать онлайн-платформу enpf-otbasy.kz, которая являлась единственной площадкой по предоставлению услуг для всех уполномоченных операторов. С помощью электронно-цифровой подписи, пользователи единовременных пенсионных выплат могли перечислять средства свыше порога достаточности на специальный счет своего оператора и уже оттуда направлять их по назначению. Причем специальный счет Отбасы Банка, используемый для транзита единовременных пенсионных выплат, наделен особыми требованиями и защитой от ЧСИ и других внешних воздействий со стороны других органов. Главная задача специального счета – направление средств по целевому назначению.

Основной проблемой, с которой столкнулись пользователи платформы, желающие использовать свои пенсионные накопления – прикрепление документов на оформление ипотечного займа или его частичное досрочное погашение у других уполномоченных операторов. Отбасы Банк оказался на шаг впереди среди уполномоченных БВУ. Он исключил прикрепление документов для своих клиентов, чем облегчил путь к кредитованию, получив от него лояльность на оформление займа.

За полгода после вступления в силу правил использования пенсионных выплат для улучшения жилищных условия и оплату лечения свыше 222000 казахстанцев использовали пенсионные выплаты на общую сумму свыше 1 трлн. 281 млрд. тенге через платформу enpf-otbasy.kz. По состоянию на

2 августа 2021 года 137 тысяч казахстанцев стали собственниками жилья, еще около 70 тысяч погасили задолженность по ипотечным займам и свыше 14 тысяч использовали пенсионные излишки на лечение [8].

О расширении присутствия Банка на рынке финансовых услуг и повышению его конкурентоспособности на рынке свидетельствует рост основных показателей Банка, в том числе и за первое полугодие 2021 года, таких как – количество заключенных договоров о жилстройсбережениях и объемов выдачи займов. На 30 июня 2021 года заключено 261,751 договоров о ЖСС с договорной суммой 879,2 млрд. тенге, предоставлено 33,529 займов на сумму 494,4 млрд тенге, предоставлено 15,394 займов на сумму 172,3 млрд тенге. Действующий кредитный портфель составляет 1,573 млрд тенге [8].

С 2021 года Банк стал полноценным институтом, который централизованно осуществляет учет, постановку и распределение жилья. Для этого проводится работа по передаче существующей системы очередности из местных исполнительных органов в подразделение «Центр обеспечения жильем», который планирует работать по принципу «одного окна» для всех нуждающихся в жилье граждан. Таким образом, процедура получения жилья гражданами, нуждающимся в жилье, будет упрощена и станет более прозрачной. Это ускорит процесс обеспечения жильем казахстанцев, расширит возможность управления очередностью, продолжая вести основную деятельность.

Каждое нововведение банка предусматривает не только удобство получения услуги, но и максимальную экономию времени пользователя. В целях безопасности и комфорта потребителей услуг из-за COVID-19, Банк быстро провел переоценку своих ресурсов и направил их на развитие онлайн-сервисов.

Сегодня Отбасы Банк предоставляет следующие онлайн-услуги:

– Открытие и пополнение депозита посредством мобильного приложения Otbasu bank и интернет-банкинга, получение справок, графиков, изменение условий депозита, изменение реквизитов и мобильного телефона, объединение счетов, частичное-досрочное или полное погашение займа, расторжение депозита до 500 тыс. тенге.

– Получение предварительного одобрения по займу, благодаря которому клиенты банка могут в течение 2-х месяцев выбирать жилье на предварительно одобренную сумму. Главными инновациями стали: Одним из важнейших шагов в развитии Отбасы Банка является цифровизация услуг. Отбасы Банк развивает услуги удаленного сервиса.

– Открытие маркетплейса Vaspara Market – портала недвижимости для размещения объявлений о покупке или продажи недвижимости с функцией подачи заявки на участие в государственных жилищных программах, оформить ипотеку,

– Расширение услуг у консультантов банка – официальных представителей банка вне отделений с предоставлением функции видеобанкинга, предквалификации, приема кредитной заявки и выдачи предварительного одобрения на ипотечный заем.

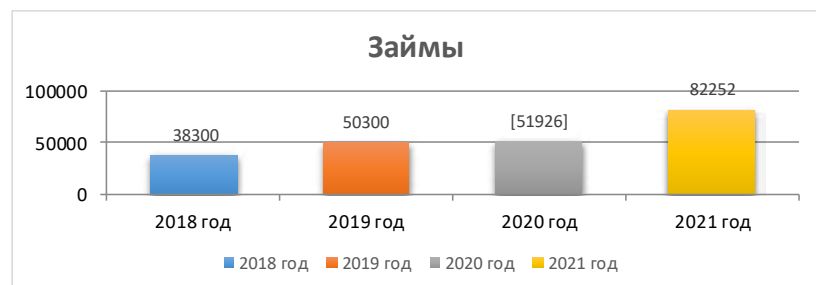
– Разработка и содержание платформы www.enpf-otbasy.kz (платформа для работы с единовременными пенсионными выплатами) [9, 10].

Внутри банка, также произошел апгрейд. Были внедрены новые формы отчетов в Power BI; CRM-возможности отделов развития бизнеса и консультантов агентской сети Банка; SMM-развитие аккаунтов филиалов банка.

В настоящее время внедряется возможность оформления онлайн-ипотеки с помощью функции «онлайн-консьерж», когда сотрудник Банка, при помощи видеосвязи с технологией биометрического распознавания лица может вести оформление ипотечного займа онлайн, тем самым сократив необходимость посещения Банка с девяти до двух посещений. Это не полностью цифровой продукт. Здесь применена технология фиджитал. Что касается регистрации договора залога, то она будет производиться по системе блокчейна. Для его подписи клиенту необходимо воспользоваться ЭЦП-ключом, как в случае с использованием единовременных пенсионных выплат.

Стоит отметить, что также, большую долю в работе Банка осуществляют консультанты агентской сети. Они обладают широким спектром услуг удаленного сервиса – открытие жилищно-строительных депозитов с помощью видеобанкинга, проведение предварительной квалификации (подтверждения платежеспособности), прием кредитной заявки и ее одобрение менее чем за 15 мин. Ранее, предоставление данных услуг было возможным лишь в отделениях Банка.

В 2021 году, онлайн-сервисы Отбасы Банка позволили увеличить количество выданных займов на 1/3. За прошедший год, было выдано 82 252 кредита. Причем каждый 4-ый заем был оформлен в рамках государственных программ доступного жилья. Наглядную сравнительную диаграмму по выданным займам можно рассмотреть на рисунке 1.

Прим.: Диаграмма разработана автором на основе открытых данных АО «Отбасы Банка»

Рисунок 1 – сравнительная диаграмма по выданным займам Отбасы Банка с 2018 по 2021 год

Цифровые новшества в Отбасы Банке, внедряемые с 2020 года, позволили улучшить качество сервиса и повысить лояльность клиента к получению услуг.

Выводы

Таким образом, на основании вышеизложенного можно сделать вывод о том, что цифровая трансформация – это неотъемлемая часть развития банковского сектора и основа конкурентоспособной организации. Однако главным фактором, тормозящим процесс цифровизации, является не технология, а традиционная банковская культура. Это мешает заблаговременно внедрять прорывные цифровые инновации.

Отбасы Банк демонстрирует хорошие темпы по цифровизации услуг. Была проделана колоссальная работа по созданию сервисов удаленного доступа, которые раньше казались неосуществимыми. Такая цифровая трансформация создает прозрачность в ведении очереди на жилье, проведении конкурсов и распределению жилья среди клиентов банка, которые раньше вызывали бурю негодований среди клиентов.

За два года банк смог перевести основные функции предоставляемых услуг в онлайн формат. В Отбасы Банке отслеживается четкая тенденция развития онлайн-сектора. Большинство банковских операций стали доступны консультантам – официальным представителям Банка. В будущем, это может привести к тому, банк откажется от проведения большинства операций в отделениях банка за счет расширения функционала консультантов. Тем самым они обретут полный функционал сотрудников отделения Банка, что в перспективе может привести к закрытию отделений Банка и полной цифровизации банка.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны». [Электронный ресурс]. – <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048>.

2 Аналитический дайджест Первого кредитного бюро за 2021 г. «Ипотека: больше, старше, длиннее» [Электронный ресурс]. – <https://www.lcb.kz/analyticsDigest>.

3 Кощеев, В. А., Цветков, Ю. А. Цифровая трансформация банковского сектора // Журнал «Теория и практика сервиса: экономика, социальная сфера, технологии» [Электронный ресурс]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-transformatsiya-bankovskogo-sektora/viewer>.

4 Отчет об устойчивом развитии АО «Отбасы Банк» за 2020 год [Электронный ресурс]. – <https://hcsbk.kz/ru/about-the-bank/sustainable-development>.

5 Статистика Отбасы Банка. Информация об основных показателях (01.04.2022) [Электронный ресурс]. – <https://hcsbk.kz/ru/about-the-bank>.

6 Пресс-релиз №41 от 30 сентября 2020 года. Национальный Банк запускает в промышленную эксплуатацию систему удаленной биометрической идентификации [Электронный ресурс]. – <https://nationalbank.kz/ru/news/press-relizy/10072>.

7 Аналитический дайджест Первого кредитного бюро за 2022 г. «Банковский сектор. Итоги работы в 2021 году» [Электронный ресурс]. – <https://www.lcb.kz/analyticsDigest>.

8 Отчет по обзору сокращенной промежуточной финансовой информации Отбасы Банка от 30 июня 2021 года [Электронный ресурс]. – <https://hcsbk.kz/ru/about-the-bank/reporting>.

9 Исакова, А. Р., Иванов, А. В. Проблематика перевода коммерческого банка на дистанционное обслуживание [Электронный ресурс]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/problematika-perevoda-kommercheskogo-banka-na-distantsionnoe-obsluzhivanie-klientov>.

10 Скиннер, К. Цифровой банк: как создать цифровой банк или стать им. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2015. – 320 с.

REFERENCES

1 Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva narodu Kazahstana «Edinstvo naroda i sistemnye reform – prochnaya osnova процветания страны» [Message of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan. «The unity of the people and systemic reforms are a solid foundation for the country's prosperity»] [Electronic resource]. – <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048>.

2 Analiticheskii digest Pervogo kreditnogo buro za 2021 g. «Ipoteka: bolshe, starshe, dlinnee» [Analytical digest of the First Credit Bureau for 2021 «Mortgage: more, older, longer»] [Electronic resource]. – <https://www.lcb.kz/analiticsDigest>.

3 **Koshheev, V. A., Cvetkov, Y. A.** Tsifrovaya transformatsiya bankovskogo sektora [Digital transformation of the banking sector] Journal «Theory and practice of service: economics, social sphere, technologies» [Electronic resource]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-transformatsiya-bankovskogo-sektora/viewer>.

4 Otchet ob ustoychivom razvitiі AO «Otbasy bank» za 2020 g. [Sustainability Report of JSC «Otbasy Bank» for 2020] [Electronic resource]. – <https://hcsbk.kz/ru/about-the-bank/sustainable-development>.

5 Statistika AO «Otbasy bank»/ Informatsiya ob osnovnyh pokazatelyah ot 01.04.2022 [Otbasy Bank statistics. Information on key indicators for 01.04.2022] [Electronic resource]. – <https://hcsbk.kz/ru/about-the-bank>.

6 Press-reliz №41 ot 30.09.2020 g. National bank zapuskaet v promyshlennuyu ekspluatatsiyu sistemu udalennoi biometricheskoi identifikatsii [Press Release #41 dated September 30, 2020. The National Bank launches a remote biometric identification system into commercial operation] [Electronic resource]. – <https://nationalbank.kz/ru/news/press-relizy/10072>.

7 Analiticheskii digest Pervogo kreditnogo buro za 2022 g «Bankovskii sektor. Itogi raboty v 2021 g. sektor» [Analytical digest of the First Credit Bureau for 2022 «Banking sector. Results of work in 2021»] [Electronic resource]. – <https://www.lcb.kz/analiticsDigest>.

8 Otchet po obzoru sokrashhennoi promezhutochnoi finansovoi informatsii Otbasy Banka ot 30.06.2021 g. [Report on the review of the condensed interim financial information of Otbasy Bank dated June 30, 2021] [Electronic resource]. – <https://hcsbk.kz/ru/about-the-bank/reporting>.

9 **Ishakova, A. R., Ivanov, A. V.** Problematika perevoda kommercheskogo banka na distantsionnoe obsluzhivanie [The problem of transferring a commercial bank to remote service] [Electronic resource]. – <https://cyberleninka.ru/article/n/problematika-perevoda-kommercheskogo-banka-na-distantsionnoe-obsluzhivanie-klientov>.

10 **Skinner, K.** Digital bank: kak sozdat' cifrovoi bank ili stat' im [Digital bank: how to create a digital bank or become one]. – М. : Mann, Ivanov i Ferber, 2015. – 320 p.

Материал поступил в редакцию 16.03.22.

*А. К. Ибраева

Инновациялық Еуразия университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.
Материал 16.03.22 баспаға түсті.

«ОТБАСЫ БАНК» АҚ ҰЛТТЫҚ ДАМУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ ҚЫЗМЕТІ

Бұл мақалада «Отбасы Банкі» АҚ-ның ұлттық даму институтына, азаматтарды тұрғын үймен қамтамасыз етудің цифрлық орталығын қалыптастырудың теориялық моделі ұсынылған, ол «Отбасы банкі» АҚ материалдары негізінде маркетингтік стратегияны жетілдіру» магистрлік диссертациясының шеңберінде әзірленген.

«Отбасы Банкі» АҚ. Мақалада тұрғын үй-құрылыс жинақтары жүйесін трансформациялау аспектілері қарастырылған, банктің цифрлық трансформациясының негізгі кезеңдері мен қашықтан қызмет көрсетуді жетілдіру көрсетілген. Ағымдағы енгізулер нақты көрсетілген және болашақта Отбасы Банкіні цифрландыру үдерісін жүзеге асыру кезеңдері сипатталған.

Заманауи банк жүйесі табысының шешуші факторы – клиенттердің сенімі мен көрсетілетін қызметтің ыңғайлылығы. Отбасы Банк мысалында клиенттерге қызмет көрсетудің ыңғайлы, тиімді жүйелері мен өнімдерін енгізу, Банк клиенттерінің адалдығын арттыру, сондай-ақ тұрғын үй және құрылыс қызметтерінің жұмысын оңтайландыруға болатыны анық. Тұрғын үй алу үшін жаңа жағдайлар жасау Отбасы Банкі ұсынатын қызметтердің мүлдем жаңа деңгейіне шығаруға мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: теориялық модель, тұрғын үй құрылысы, цифрлық трансформация, банк жүйесі, банктік қызметтер, қашықтан техникалық қызмет көрсету

*A. K. Ibrayeva

Innovative University of Eurasia,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 16.03.22.

DIGITAL TRANSFORMATION OF THE SERVICES OF THE NATIONAL DEVELOPMENT INSTITUTE JSC «OTBASY BANK»

This article presents a theoretical model for the formation of a digital Center for the provision of housing for citizens of the national development institute JSC «Otbasy Bank», which was developed as part of the master's thesis «Improving the marketing strategy based on the materials of JSC «Otbasy Bank». The article presents aspects of the transformation of the system of housing and construction savings, lists the main stages of the digital transformation of the bank, and the improvement of remote service. The current implementations are clearly presented and the stages of the implementation of the Otbasy Bank digitalization process in the future are described.

Customer focus is becoming one of the most important components of success in the digital transformation of the bank. The creation of new conditions for obtaining housing contributes to bringing Otbasy Bank to a completely new level of services provided, which is able not only to introduce the most demanded services for its consumer in advance, but also to respond promptly in case of questions.

The key factor in the success of the modern banking system is the trust of customers and the convenience of the service provided. Using the example of Otbasy Bank, it is obvious that the introduction of convenient, efficient systems and products for remote customer service allows increasing the loyalty of the Bank's customers, as well as optimizing the work of housing and construction services.

Keywords: theoretical model, housing construction, digital transformation, banking system, banking services, remote service.

SRSTI 06.39.02

<https://doi.org/10.48081/FSKH9778>

*A. E. Miller

Dostoevsky Omsk State University,
Russian Federation, Omsk

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TECHNOLOGICAL INTEGRATION: RISK SITUATIONS AND ASSESSMENT OF OPPORTUNITIES

The article focuses on the results of the development of the scientific concept of sustainable development of technological integration in crises. The proposed methodology of sustainable development in risk situations reveals goals and objectives of technological integration, the organizational and managerial procedure for identifying risk situations, and methodological foundations for the formation of risk areas in a dynamic external environment. The distinctive feature of the proposed methodology is the systematization of the classification factors of risk situations, ensuring the possibility of attributing risk events to factors that violate sustainable development. The proposed concept develops basic elements of the neoclassical theory of sustainable development, which allows considering risk events both as threats and as conditions for sustainable development. Within the framework of the practical implementation of the methodology for the sustainable development of technological integration, there is justified transformation of risk areas, which allows minimizing possible losses as much as possible. This makes it necessary to develop a methodological approach, based on quantitative methods for identifying risk situations. The advantage of the quantitative method is the ability to formalize the results of risk situations and assess their impact on the sustainable development of technological integration. The advantages of quantifying a risk situation are: 1) the possibility of quantifying the amount of loss or profit from the action of a risk situation, which may become the object of developing a procedure for managing the sustainable development of technological integration; 2) a high probability of identifying risk factors that require a rapid response; 3) a high degree of influence of various risk factors on the sustainable development of technological integration; 4) the

possibility of preparing the basis for the development of rational options for sustainable behavior of participants in technological integration in a risk situation.

Keywords: technological integration; risk situations; method of a quantitative assessment; production; industrial enterprises

Introduction

The sustainability management system concerning the participants of technological integration can be considered as an independent project due to the multidimensional nature of its purpose. The objectives of ensuring sustainable development are often included as a measure of ensuring economic security in the strategic direction of technological development of industrial enterprises. In periods when certain trends of progressive development are replaced by a downturn in the economy, the tools for the formation of sustainable development of technological integration and leveling the consequences of crises come to the fore. At present, risk situations that accompany the stability of business entities at all stages of technological integration, when technological processes are being deepened, new technologies are being introduced and existing technologies are being improved, have become of particular importance for industrial enterprises. A distinctive feature of technological integration is the compression of the innovation cycle of creating new products and services. It became possible due to the digitalization of the research process and the development of communication methods between industrial enterprises and parties interested in the effectiveness of their work. At the same time, as practice shows, the wider the opportunities and prospects of the integration process, the greater the probability of the occurrence of adverse events caused by gaps in the organization of production, research and development activities, difficult financial and economic situation. This serves as the basis for finding ways to minimize the risk situations of technological integration of industrial enterprises, which, as a rule, have connections with other economic entities and organizations. Therefore, the risk situations of the technological integration participants have a common nature of occurrence but differ in the specifics of the methods of their identification. The difficulties of the sustainable development of technological integration consist in the fact that there is no single methodological tool for leveling risk situations, since both economic theory and business practice associate the ongoing organizational and structural changes only with the management process, but do not include an assessment of the sustainable development of technological integration in these changes [1, 2].

Scientists and specialists from the position of developing unified rules for organizing production, marketing products and providing services, and activating research activities consider the problem areas of technology integration at the level

of its subjects. General and specific risks are present in each of these areas, while constantly emerging risk situations are of primary importance for the sustainable development of technological integration [1–12]. Evaluating the theoretical approaches to the study of risk situations, it can be concluded that when creating or organizing innovations, the subjects of technological integration face uncertainty: there is no unambiguous option for what its implementation may turn out to be and how it will affect the preservation of sustainable development. The ideas of the subjects of technological integration about the positive outcome of the development of events assume specifics in setting a certain goal: making a profit or having another positive effect. At the same time, the existence of uncertainty suggests that the development of further events may develop unfavorably, and, consequently, the set goal of making a profit will not be achieved [3, 4].

Materials and methods

The authors selected key provisions of the management theory, neoclassical risk theory, and modern theories of sustainable development as the fundamental research methods. There was used a wide range of scientific research methods in the research process. Methods of description, generalization, and abstraction are necessary to identify the current technical and technological trends in the sustainable development of the subjects of technological integration that have been formed to date. The classification method will allow us to justify the typologization of risk situations that limit the sustainable development of technological integration subjects. The method of argumentation aims at substantiating an instrumental approach that allows us to obtain fundamentally new results in the study of the processes of sustainable development of technological integration. The method of a quantitative assessment of risk situations will ensure the achievement of the task and will allow identifying their impact on the sustainable development of technological integration of industrial enterprises. The computational and analytical method will allow applying operational monitoring, thanks to the vector orientation of which it becomes possible to carry out regular adjustments to the key parameters of the impact of sustainable development of technological integration on the results of industrial enterprises' production activities, taking into account emerging risk situations.

Results and discussion

Assessment of the stability of technological integration participants to emerging risk situations is a complex process, and its main stages are presented in Table 1. These stages of assessing the stability of technological integration participants to emerging risk situations are not directive. Depending on the method of assessing the stability of participants in technological integration applicable in a particular situation, these stages may be supplemented if necessary. For a clear structuring of problems, as well as an analysis of their impact on the situation, it

is necessary to classify risk situations in order to choose effective management of the stability of participants in technological integration [5, 6, 7,].

Table 1 – Stages of risk assessment focused on ensuring the sustainability of technological integration

№	Stages of risk situation assessment	Content of a risk situation	Target orientation (ensuring the sustainability of technological integration)
1.	Identification of risk situations	Formation of a complete list of risk situations that can lead to both positive and negative changes in the stability of technological integration	Possibility of using both objective and subjective data in order to ensure the sustainability of technological integration
2.	Identification and grouping of possible risk situations	Identification of risk situations similar in the direction of impact	Identification of the relationship of risk situations with the stability of technological integration
3.	Identification of the probability of occurrence of a risk situation	Risk situations are assessed based on a certain period	Determination of the number of methods used, the possibility of comparing the obtained results with different methods of ensuring the stability of technological integration
4.	Quantitative assessment of the scale of risk situations	Determination of the scale of risk situations by quantitative methods based on the obtained probability of occurrence of the event	Determination of the number of methods used to ensure the sustainability of technological integration
5.	Making a management decision	The choice of further actions based on the received assessments of risk situations	Determining the degree of responsibility for ensuring the sustainability of technological integration
6.	Monitoring of risk situations	Operational monitoring of risk situations indicators	Each risk situation will receive its own algorithm for monitoring the stability of technological integration

Source: author's development

Currently, there are different opinions and approaches to the classification of risk situations in the economy. So far, the authors who have studied this issue have not developed a generally accepted approach. Therefore, there is a practice when all existing risk situations are associated with various methods of ensuring the stability of participants in technological integration. To analyze the financial and economic activities of participants in technological integration and evaluate these risk situations, it is necessary to identify and formulate the goals and objectives of the classification.

When carrying out activities, participants in technological integration need to have tools for measuring and calculating possible losses because of the manifestation of any risk situations. To do this, the participants of technological integration need the availability of appropriate data for the application of a particular method, as well as the availability of tools to determine the degree of compliance of the selected assessment method with the type of risk situation. These aspects complicate the process of assessing risk situations among participants of technological integration. Thus, all methods of assessing a particular risk situation have a scope of application, and the choice of this method should depend on the accuracy of the information received about the production activities of participants in technological integration.

Methods of assessing risk situations are divided into qualitative and quantitative. Qualitative methods are based on the opinions of individual groups of people (experts) about a risky event that is likely to occur in the activities of technological integration participants. The opinion of experts, in this case, is based on their work experience, as well as on comparing the situation of participants in technological integration with a similar one. Qualitative methods include methods of rating assessments, expert methods, as well as methods using analogs. Quantitative methods are based on the use of mathematical techniques and are divided into statistical and analytical, and their application depends on the amount of data obtained [8].

Among the quantitative methods, it is necessary to distinguish the statistical one. Statistical methods based on the number of estimated values include single-factor and multi-factor methods. When determining the stability of technological integration, this method allows determining the change of difficult-to-predict factors that affect the stability of participants in technological integration. To ensure the sustainability of technological integration, the assessment of risk situations is based on quantifiable indicators that have different scales for measuring risk situations. At the moment, there is no scientifically justified possible magnitude of various types of risk situations, which in turn is an independent task of the stability of participants in technological integration, and depends on the industry in which these participants operate. There is also no consensus on the nature of risk situations, which manifest themselves not only as a possibility of loss but also as the probability of making a profit. There is no single approach to drawing up scales of risk situations and their impact on the stability of technological integration. In this regard, it is proposed to consider the level of the risk situation to ensure the stability of technological integration, depending on the probability of a risk situation (risk event).

It is necessary to note that there might be scales of risk situations, the use of which is based on such criteria as the average expected value and the standard deviation to determine the characteristics of the level of risk situations. The probability of occurrence of a risk event, in this case, can be defined as the coefficient of variation.

At the same time, it is impossible not to mention the scales of risk situations in which the possible amount of damage should be compared with the size of the assets of participants in technological integration and correspond to the volume of production. These scales should be used to assess the acceptability of a management decision as an event that carries a risky situation. Then, the risk area will be a certain part of the economic activity, within the framework of which the possible amount of losses does not exceed the maximum value of the established level of the risk situation. According to this, it is advisable to identify four main areas of risk situations in the process of implementing the activities of participants in technological integration [9]:

1 The area of an acceptable risk situation, which is characterized by both a zero level of losses from the manifestation of a risk event, and a negative level of losses, which does not exceed the expected net profit of participants in technological integration.

2 The area of an acceptable risk situation, the level of losses from which exceeds the size of the estimated profit of the technological integration participants. This area is acceptable for determining the boundaries of risk situations.

3 The area of a critical risk situation, the level of losses from which exceeds the amount of the predicted profit and, under unfavorable circumstances, the amount of revenue. In other words, the participants of technological integration lose not only profit, but also all the costs that were invested in production.

4 The area of a catastrophic risk situation, the level of losses from which ranges from full revenue to the size of the equity capital of the participants of technological integration and their property. The consequences of a catastrophic risk situation can lead to the bankruptcy of participants in technological integration. The main reasons for such a risky situation are environmental disasters, as well as those risky situations that pose a danger to people's life and health.

Thus, based on different approaches to the perception of risk situations, it is possible to conclude that this phenomenon is ambiguous when ensuring the stability of technological integration. This is since the risk situation is a complex, structural concept that is in the process of constant changes, and has different, sometimes inconsistent, characteristics. This is because risk situations in the production activities of participants in technological integration contain conditions that manifest the factors of risk situations, and therefore their causes, at a certain point in time. Consequently, the risk situation determines the possibility of a loss of stability of technological integration, and its increase may negatively affect the results of the production activities of its participants [10].

The advantages of the proposed approach are the possibility of regulating the classification of risk situations by participants of technological integration;

quantitative assessment of risk situations. The identification of risk situations allows expanding the range of analyzed risks for the participants of technological integration. Moreover, it is possible to monitor the emergence of new risks that can slow down sustainable development.

The figure 1 shows differences in the identified risk situations:

Source: author's development

Figure 1 – Comparison of the applied and proposed approaches to identifying risk situations in order to achieve sustainable development of technological integration

This figure shows that the identification of risk situations with achieving sustainable development of technological integration in the proposed approach is wider than in the applied one. The number of risk situations in the proposed approach is also higher. It means that this approach allows taking into account all the conditions and reasons that hinder the sustainability of technological integration in more detail. Thus, the effectiveness of the proposed approach is justified by the fact that it allows anticipating a much larger number of risk situations, which helps to identify and level them at an early stage.

Conclusions

Thus, the applied quantitative method for the sustainable development of technological integration makes it possible to conduct operational monitoring of the factors causing risk situations, and to minimize the error in the final assessment of the possible amount of damage from the occurrence of risk events, as well as the probability of their occurrence.

Enterprises of any industry affiliation can become an area of using a methodological approach to the sustainable development of technological integration in conditions of risky situations. It allows assessing the vector orientation of the main technical and economic indicators, as well as assessing the dynamics of their changes, both in the short and long term. The indisputable advantage of developing methodological tools related to risk situations of sustainable development of technological integration allows changing approaches to forecasting and planning the production activities of participants in technological integration. The development of technological integration encourages the search for new complex forms of evaluating the effectiveness of production activities with timely consideration of possible risk factors.

The results correspond to the current trends in the development of the world economy. They are in line with the global priorities of the technical and technological transition in the production and economic activities of industrial entities and are expressed in the methodology of dynamic development of technological integration under risk situations developed within the framework of research. This complements the neoclassical theory of risk, thereby contributing to the substantiation of the modern scientific base of economic research at the global level, as well as the theoretical justification of the content and development of directions for the implementation of the organizational and economic model for the development of technological integration at industrial enterprises within the framework of sanctions restrictions. Moreover, it forms a list of fundamentally new directions for the study of the process of technological integration development.

It should be concluded that the development of a quantitative method for assessing the stability of technological integration would not be linear. The vector orientation of the quantitative method of sustainable development of technological integration can change under the influence of technical, technological, and organizational changes in production activities, the action of environmental factors, goal-oriented managerial influences. Operational monitoring of the vector orientation of the development of the quantitative method of sustainable development of technological integration in the conditions of risk situations allows for regular adjustments of key parameters of the production activity of industrial enterprises.

Acknowledgment

The reported study was funded by RFBR according to the research project № 20-010-00080.

REFERENCES

- 1 **Balog, K.** The concept and competitiveness of agile organization in the fourth industrial revolution's drift // *Strategic management*. – 25 (3). – 2020. – P. 014–027.
- 2 **Ghisellini, P., Ulgiati, S.** Circular economy transition in Italy. Achievements, perspectives and constraints // *Journal of Cleaner Production*. – 243. – 2020. – P. 118–360.
- 3 **Guillemot, S., Privat, H.** The Digital Knowledge Economy Index: Mapping Content Production // *Journal of services Marketing*. – 31 (7). – 2019. – P. 837–850.
- 4 **He, A.** The Belt and Road Initiative : Motivations, financing, expansion and challenges of Xi's ever-expanding strategy // *Journal of infrastructure Policy and Development*. – 4 (1). – 2020. – P. 139–169.
- 5 **Kahiya, E. T.** Context in international business: Entrepreneurial internationalization from a distant small open economy // *International Business Review*. – 29 (1). – 2020. – P. 101–621.
- 6 **Kareem, M. A., Alameer, A. A.** The Impact of Dynamic Capabilities on Organizational Effectiveness // *Management & Marketing. Challenges for the Knowledge Society*. – 14 (4). – 2019. – P. 402-418.
- 7 **Kim, M., Beehr, T. A.** Empowering leadership: leading people to be present through affective organizational commitment? // *International Journal of Human Resource Management*. – 31 (16). – 2020. – P. 2017–2044.
- 8 **Lockwood, J.** Understanding Each Other: Strategies for Accommodation in a Virtual Business Team Project Based in China / J. Lockwood, Y. Song // *International Journal of Business Communication*. – 57 (1). – 2020. – P. 113–144.
- 9 **Lola, I. S., Bakeev, M.** Pilot Study of Industry 4.0 and digital Technology Prevalence in Russian manufacturing Companies // *Management and Production Engineering Review*. – 11 (3). – 2020. – P. 26–37.
- 10 **Polido, A., Pires, S. M., Rodrigues, C., Teles, F.** Sustainable development discourse in Smart Specialization Strategies // *Journal of Cleaner Production*. – 240. – 2019. – P. 118–224.
- 11 **Schwab, K., Vanham, P.** Stakeholder Capitalism : A Global Economy that Works for Progress, People and Planet. – Wiley, 2021. – P. 304.
- 12 **Staicu, D., Pop, O.** Mapping the interactions between the stakeholders of the circular economy ecosystem applied to the textile and apparel sector in Romania // *Management & Marketing. Challenges for the Knowledge Society*. – 13 (4). – 2018. – P. 1190–1209.

*А. Э. Миллер

Ф. М. Достоевский атындағы Омбы мемлекеттік университеті,

Ресей Федерациясы, Омбы қ.

Материал 16.03.22 баспаға түсті.

ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯНЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫ: ТӘУЕКЕЛ ЖАҒДАЙЛАРЫ ЖӘНЕ МҮМКІНДІКТЕРДІ БАҒАЛАУ

Мақалада дағдарыс жағдайында технологиялық интеграцияны тұрақты дамытудың ғылыми тұжырымдамасын әзірлеу нәтижелері қарастырылады. Тәуекел жағдайларында тұрақты дамудың ұсынылып отырған әдіснамасы технологиялық интеграцияның мақсаттары мен міндеттерін, тәуекел жағдайларын анықтаудың ұйымдастырушылық-басқарушылық рәсімін және серпінді сыртқы ортада тәуекел аймақтарын қалыптастырудың әдіснамалық негіздерін ашады. Ұсынылған әдістеменің ерекшелігі тәуекел оқиғаларын тұрақты дамуды бұзатын факторларға жатқызу мүмкіндігін қамтамасыз ететін тәуекел жағдайларының жіктеу факторларын жүйелеу болып табылады. Ұсынылған тұжырымдама тұрақты дамудың неоклассикалық теориясының негізгі элементтерін дамытады, бұл қауіп-қатер оқиғаларын да, тұрақты даму жағдайларын да қарастыруға мүмкіндік береді. Технологиялық интеграцияның тұрақты даму әдіснамасын практикалық іске асыру шеңберінде ықтимал шығындарды барынша азайтуға мүмкіндік беретін тәуекел аймақтарын трансформациялау негізделген. Бұл қауіпті жағдайларды анықтаудың сандық әдістеріне негізделген әдіснамалық тәсілді әзірлеуді қажет етеді. Сандық әдістің артықшылығы-қауіпті жағдайлардың нәтижелерін ресімдеу және олардың технологиялық интеграцияның тұрақты дамуына әсерін бағалау мүмкіндігі. Тәуекел жағдайын сандық бағалаудың артықшылықтары мыналар болып табылады: 1) Технологиялық интеграцияның орнықты дамуын басқару рәсімін әзірлеу объектісі болуы мүмкін тәуекел жағдайының іс-әрекетінен болған шығындар немесе пайда мөлшерін сандық бағалау мүмкіндігі; 2) тез ден қоюды талап ететін тәуекел факторларын анықтаудың жоғары ықтималдығы; 3) технологиялық интеграцияның тұрақты дамуына әртүрлі тәуекел факторларының әсер етуінің жоғары дәрежесі;

4) тәуекел жағдайында технологиялық интеграцияға қатысушылардың тұрақты мінез-құлқының ұтымды нұсқаларын әзірлеу үшін негіз дайындау мүмкіндігі.

Кілтті сөздер: технологиялық интеграция; тәуекелді жағдайлар; сандық бағалау әдісі; Өндіріс; өнеркәсіптік кәсіпорындар

*А. Э. Миллер

Омский государственный университет имени Ф. М. Достоевского,

Российская Федерация, г. Омск.

Материал поступил в редакцию 16.03.22.

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ: СИТУАЦИИ РИСКА И ОЦЕНКА ВОЗМОЖНОСТЕЙ

В статье рассматриваются результаты разработки научной концепции устойчивого развития технологической интеграции в условиях кризисов. Предлагаемая методология устойчивого развития в рискованных ситуациях раскрывает цели и задачи технологической интеграции, организационно-управленческую процедуру выявления рискованных ситуаций и методологические основы формирования зон риска в динамичной внешней среде. Отличительной особенностью предлагаемой методики является систематизация классификационных факторов рискованных ситуаций, обеспечивающая возможность отнесения рискованных событий к факторам, нарушающим устойчивое развитие. Предлагаемая концепция развивает основные элементы неоклассической теории устойчивого развития, которая позволяет рассматривать рискованные события как угрозы, так и условия устойчивого развития. В рамках практической реализации методологии устойчивого развития технологической интеграции обоснована трансформация зон риска, позволяющая максимально минимизировать возможные потери. Это делает необходимым разработку методологического подхода, основанного на количественных методах выявления рискованных ситуаций. Преимуществом количественного метода является возможность формализовать результаты рискованных ситуаций и оценить их влияние на устойчивое развитие технологической интеграции. Преимуществами количественной оценки рискованной ситуации являются: 1) возможность количественной оценки размера убытков или прибыли от действия рискованной ситуации,

которая может стать объектом разработки процедуры управления устойчивым развитием технологической интеграции; 2) высокая вероятность выявления факторов риска, требующих быстрого реагирования; 3) высокая степень влияния различных факторов риска на устойчивое развитие технологической интеграции; 4) возможность подготовки основы для разработки рациональных вариантов устойчивого поведения участников технологической интеграции в ситуации риска.

Ключевые слова: технологическая интеграция; рискованные ситуации; метод количественной оценки; производство; промышленные предприятия

FTAMP 35.06.31

<https://doi.org/10.48081/DJLM3210>

***Ч. А. Нұралиева**

Қырғыз-Ресей Славян университеті,
Қырғызстан Республикасы, Бішкек қ.

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ КӘСІПОРЫНДАРЫНДАҒЫ ӨНДІРІСТІК ШЫҒЫНДАРДЫ БАСҚАРУ

Жүйелі түрде дайындалған мақала Қазақстан Республикасы аграрлық секторының ағымдағы жай-күйін оны еңбек ресурстарымен қамтамасыз ету тұрғысынан қарайды. Теориялық және әдіснамалық тұрғыдан алғанда, аграрлық сектордағы еңбек нарығының қазіргі түрлеріне, атап айтқанда, ауыл шаруашылығында еңбек ресурстарын қалыптастыру мен пайдалануға назар аударылады. Ауыл шаруашылығы саласындағы үрдістерді және елдің жұмыс істеуін талдау кезінде аграрлық сектордың еңбек әлеуетін қалыптастыру мен дамытудың қазіргі заманғы ұйымдастырушылық факторлары, сондай-ақ еңбек ресурстарының экономикалық салдары айқындалды. Сондай-ақ, еңбек өнімділігін арттыруға бағытталған экономикалық саясаттың басымдықтары мен мазмұны тұжырымдалған. Ауыл шаруашылығында еңбек ресурстарының тиімділігін қамтамасыз етудегі әлемдік тәжірибе үрдістеріне назар аударып, Қазақстан Республикасына қатысты экономиканың аграрлық секторында еңбек ресурстарын пайдалануды жандандыру тәсілдері әзірленді. Ауыл шаруашылығындағы еңбек процестерін дамытудың жанама құралы ретінде ауыл туризмінің инновациялық жобасын дамыту бойынша кешенді стратегиялық ұсыныстар жасалды. Зерттеу нәтижелері мен әзірленген ғылыми ұсыныстар негізінде ауыл шаруашылығында еңбек ресурстарын пайдаланудың экономикалық тиімділігінің бағалау көрсеткіштері тұжырымдалды.

Кілтті сөздер: ауыл шаруашылығы, ауыл шаруашылығы өнеркәсібі, агроқұрылымдар, еңбек ресурстары, еңбек нарығы, еңбек өнімділігі, еңбекті қарқындату, оқыту, ауыл туризмі, экономикалық саясат.

Кіріспе

Қазіргі жағдайда кәсіпорындардың негізгі мақсаты максималды пайда алу болып табылады, өйткені пайда одан әрі дамудың негізі және көзі болып табылады.

Кез-келген қызметтің жалпы экономикалық нәтижесі тауарларды (жұмыстарды, қызметтерді) сатудан түскен кірістер мен өндіріс және (немесе) сату шығындарының арасындағы айырмашылықпен анықталады, сондықтан кәсіпорындардағы шығындарды талдау мен басқарудың маңыздылығын қайта құру қиын. Шығындарды басқару кәсіпорынның жоғары экономикалық нәтижелеріне қол жеткізу құралы ретінде шығындарды азайту үшін ғана емес, сонымен қатар барлық басқару құралдары үшін де қолданылады. Осыған байланысты шығындарды басқарудың жаңа дәстүрлі емес жүйелерін әзірлеу, сапалық сипаттамаларды жақсарту және аналитикалық ақпараттың байланысты мәселелерін зерттеу экономикадағы ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады [1].

Материалдар мен тәсілдер

Мақала жазу үшін келесі әдістер қолданылды:

– индукция-ойдың нақты адамнан жалпыға ауысуы, жеке фактілерді біле отырып, сіз олардың негізінде жатқан заңға келе аласыз. Оның ерекшелігі-алынған ақпарат, әдетте, ықтималды және анық емес;

– дедукция-бұл дедукцияға қарама-қайшы, жеке тұлға жалпыға ортақ. бұл нәтижелер тізбегі бұрынғыға қарағанда мағынасы бар, олардың байланысы сөзсіз нәтижеге әкеледі;

– объектінің оның құрамдас бөліктеріне психикалық ыдырауына негізделген талдау;

– синтез алдыңғы зерттеу әдісі барысында алынған нәтижелерді біртұтас тұтаста біріктіреді.

Нәтижелер және талқылау

Адамдардың биологиялық және әлеуметтік қажеттіліктері бар екені белгілі. Сонымен қатар, олар әртүрлі қабілеттерге ие және табиғи және жасанды Материалдық игіліктермен қоршалған. қазан. Алайда, шектеулі ресурстар адамдарға барлық қажеттіліктерін толық қанағаттандыруға мүмкіндік бермейді. Адамдар өз қажеттіліктерін басшылық арқылы қанағаттандырады.

Басқару-бұл объективті экономикалық заңнаманың талаптары туралы ақпарат негізінде белгілі бір функцияларды (жоспарлау, ұйымдастыру, реттеу, үйлестіру, ынталандыру, бақылау) орындаумен байланысты мақсатты қызмет.

Көптеген ауылшаруашылық кәсіпорындарының проблемасы ауылшаруашылық өндірісінің шығындарының алдын-ала болжанбауы және жиі бақыланбауы болып табылады, осыған байланысты ауылшаруашылық кәсіпорындары бәсекеге қабілетті өндіріс стратегиясы сәтті жүзеге асырылатын шығындарды басқарудың тиімді жүйесін әдейі қолданады [2, 3].

Ауыл шаруашылығының қазіргі заманғы жексенбілерінде агроөнеркәсіптік кәсіпорындардың орнықты дамуы мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудің маңызды шарты олардың тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігінің өсу факторларын анықтау және пайдалану болып табылады. Бәсекелес ортада өмір сүру және жексенбіде өз позициясын нығайту үшін әр бизнес өз қызметінің тиімділігін арттыру үшін үнемі резервтерді іздеуі керек. Шығындарды азайту-бұл бизнестің тиімділігін арттырудың бір тәсілі. Әдетте, өндіріс құны өндіріс пен сату процесінде қолданылатын табиғи, материалдық, еңбек, негізгі құралдар мен басқа да шығындардың құнын білдіреді. Шығындардың төмендеуі кірістіліктің жоғарылауына, жинақтаудың жоғарылауына әкеледі.

Өндіріс шығындарын басқару ғылымының мәселелері қазіргі уақытта кең және қоғамдық өмірдің барлық аспектілерін қамтиды. Шығындарды ғылыми тұрғыдан басқару үшін олардың экономикалық маңызы мен құрамын білу қажет. Шығындарды (шығындарды) бағалау, содан кейін оларды азайту жолдарын іздеу кез-келген кәсіпорын үшін міндетті болып табылады, бірақ, өкінішке орай, қазіргі аграрлық экономика жағдайында тәжірибе жеткіліксіз.

Нарықтық экономика және өсіп келе жатқан бәсекелестік компания басшыларын бизнесті басқарудың жаңа тәсілдері туралы ойлануға, өнімнің сапасын жақсарту және оның құнын төмендету жолдарын табуға, жексенбідегі жаңа нарықтарды жаулап алу үшін кірісті арттыруға итермелейді. Қазіргі уақытта стандартты құны, тікелей құны, ABC жүйесі, мақсатты құны, kaizen құны және т.б. шығындарды есепке алудың және өнімнің өзіндік құнын есептеудің көптеген әдістері бар, мысалы, В.

«Кайдзен-қымбат», «қазан «және» нормативті «шығындарды басқару әдістерінен басқа, ауылшаруашылық өндірісінің белгілі бір салаларында қолдануға болатын шығындарды басқарудың басқа әдістері бар. Бұл әдістерді талдау ең алдымен басқару мақсаттарымен және оларды жүзеге асыру қажеттілігімен байланысты [4, 5].

Ұйымдастырушылық шығындарды басқарудың бірқатар әдістері төмендегі 1-кестеде келтірілген.

Кесте 1 – Шығындарды басқару әдістері және олардың сипаттамалары [6].

Әдіс атауы	Әдістің мәні	Әдісті қолдану шарттары
«Тікелей шығындар»	Тұрақты шығындар өнімнің өзіндік құнына енгізілмейді, бірақ пайда мен шығындар туралы есепке енгізіледі және есепті кезеңнің қаржылық нәтижелеріне енгізіледі.	Бұл әдіспен шығындар тікелей және жанама ғана емес, сонымен қатар айнымалылар мен тұрақтыларға да бөлінеді.
«Сіңіру құны»	Бұл әдіс жалпы құнын есептеуге арналған. Барлық шығындар тауардың құнына кіреді	Бұл әдіс сатылған тауарлар мен олардың балансы арасындағы есептеу шығындарының ыдырауын қамтиды.
«Сүйектерді өлтіру»	Олқысамерзімді перспективада компанияның қызметіне және оның даму перспективаларына зиян келтірместен шығындарды оңтайландыруға бағытталған.	Ұйым басшылығы кәсіпорынның шығындарын азайтуға тырысады және ұйымдағы шығындардың жай-күйі туралы толық және сенімді ақпаратқа ие болуы керек және қандай да бір жолмен қызметкерлерді осы мақсатқа жетуге ынталандыруы керек.
«VCC әдісі»	Бұл әдіс ұйымның әсер ету саласынан тыс және стратегиялық басқару шығындарын құрайтын көрсеткіштерді талдауды қамтиды.	Ұйымды стратегиялық басқару экономиканың белгілі бір саласының сипаттамаларына сәйкес келуі керек. Нарықтағы жағдай туралы толық ақпарат, өзіндік экономикалық процестер туралы ақпарат.
«ABC-әдіс»	Шығындарды басқару әдісінің нәтижесі белгілі бір процестерді тұтыну нәтижесінде алынады, олардың шығындары бір-бірінен бөлек есептеледі.	Ұйым қызметкерлерін оқыту, кәсіпорындағы қолданыстағы есепке алу жүйесін кеңейту, қызмет пен операцияларды бөлу
«CVP талдау»	Стратегиялық басқарудың тиімді әдісі. Шығындар, пайда мен кірістер арасындағы оңтайлы қатынасты анықтауға, бизнес тәуекелдерін азайтуға көмектеседі.	Негізгі элементтер-тоқтау нүктесі, маржа кірісі, өндіріс тұтқалары және қауіпсіздік маржасы. Шығындар тұрақты және ауыспалы болып бөлінуі керек
«LCC талдау»	Бұл ұйымға артық өндірісті анықтау және қайта бөлу арқылы шығындарды азайтуға мүмкіндік береді.	Өнімнің қызмет ету мерзімін дәл анықтаңыз, жексенбі күнгі жағдайды және өнімдеріңіздің орналасқан жерін біліңіз
«Бенчмаркинг құны»	Кәсіпорын шығындарын басқару жағдайын одан әрі шешім қабылдау үшін ең жақсы компаниялармен салыстыруды қамтиды	Жетекші компанияны дұрыс таңдау, жоғары нәтижелер және оларға жету жолдары туралы сенімді ақпараттың толық жиынтығы

Шығындарды басқарудың барлық әдістерінің ажырамас бөлігі шығын факторларын талдау болып табылады. Мұндай талдау белгілі бір бизнес үшін ең қолайлы әдісті анықтау үшін қажет. Бұл талдау шығындар факторлары арасындағы байланысты қалпына келтіреді және олардың бір-біріне әсерін анықтайды.

Шығындарды басқарудың белгілі әдістерін зерделеп, талдағаннан кейін, олардың әрқайсысында шығындарды басқару әр түрлі ұйымдастырылғанын көруге болады. Әр әдістің артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Осыған байланысты көптеген ауылшаруашылық кәсіпорындары шығындарды басқарудың басқа дәстүрлі әдістерімен қатар шығындарды есепке алудың нормативтік әдісіне негізделген шығындарды басқару әдістерінің жиынтығын қолданады. Шығындарды басқарудың жаңа әдістерін қолдана отырып, «стандартты шығындар» және «Кайдзен шығындары» әдістерінің жиынтығына негізделген басқару жүйесін пайдалану ұсынылады.

Біріктірілген әдістерді қолдану шығындарды басқарудың тиімділігін арттыруға және жоғары экономикалық нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді [7].

Егер біз жапон тілінен «Кайдзен» деп аударылатын «Кайдзен-құны» жүйесін қарастыратын болсақ, бұл «кішігірім қадамдармен жақсарту немесе біртіндеп жақсарту» дегенді білдіреді, «құны» - бұл өндіріс бірлігінің құны. Кең мағынада «Кайдзен» жұмыс, отбасы немесе қоғамдық жұмыс болсын, адам өмірінің барлық салаларын жақсартуды білдіреді. Жапонияда «кайдзен» - бұл тұтас философия. Кайдзен-құны тар мәнге ие және өндіріс процесіне жұмсалатын шығындарды біртіндеп төмендетіп, өнімнің өзіндік құнының қажетті деңгейіне қол жеткізуді білдіреді.

Кайдзеннің шығындар әдісін сипаттау кезінде «Кайдзеннің міндеті» термині қолданылады, бұл өнімнің нақты құны мен жоспарланған құн арасындағы ауытқуды азайтуды білдіреді. Кайдзеннің шығындар әдісі ретінде декомпозициясы. Кайдзеннің міндеттерін өндірісті жоспарлау кезеңінде анықтауға болады, онда индикативті шығындар барлық есептеулерден асып түседі, бірақ бұл артықшылық шамалы және жаңа өнімді өндіруді бастау туралы шешім қабылданады, содан кейін кайдзенге байланысты оның құнын төмендетеді, – қымбат әдіс. Іс жүзінде бастапқыда жоспарланған шығындар орындалған кезде және өндіріс қазан айының басынан кейін қосымша жоспарланбаған шығындар қажет болған кезде немесе жоспарланған шығындар аз дәлдікпен есептелген кезде жағдай туындауы мүмкін, нәтижесінде өндірістің нақты құны қалағаннан асады. Сонымен қатар, алшақтықты азайту міндеттері де бар. Алайда, Кайдзеннің жоспарланған құнына жеткеннен кейін де шығындарды одан

әрі азайту және өндіріс процесін оңтайландыру міндеттерін белгілеуге болады. Кайдзеннің міндеті бүкіл кәсіпорын үшін және әр бөлім үшін міндеттерді анықтауы керек.

«Кайдзен-стоимость» әдісін пайдаланған кезде әртүрлі экономикалық есептеулермен сүйемелденетін компания қызметінің барлық аспектілері туралы жүйелі және сенімді ақпарат жинақталған. Бюджеттеу алынған деректер негізінде жүзеге асырылады, жалпы (бүкіл ұйым үшін) және жеке (ведомстволар үшін) бюджеттер жасалады. Бұл бюджеттердің айлар, тоқсан және Жылдар бойынша орындалуын одан әрі талдау (немесе ұзақ мерзімді бюджеттерге қатысты одан да көп). Нақты шығындар есептен асатын орындар анықталады, сол шығындарға жеңілдіктер анықталады және келесі кезеңдердің бюджеттеріне өзгерістер енгізіледі.

Кайдзен-декрет әдісін сәтті қолдану «Кайдзеннің пайдасына» немесе жақсартуға пайда әкеледі, бұл қалаған пайда мен нақты пайда / күтілетін пайда арасындағы айырмашылық. Пайдаға сатылымды көбейту арқылы да, шығындарды азайту арқылы да қол жеткізіледі деп күтілуде. Шынында да, «кайдзен-шығындар» әдісі өндіріс процесін оңтайландыруға бағытталған, нәтижесінде өндіріс әдісі де өзгеруі мүмкін, бұл шығындарды азайтып қана қоймайды, сонымен қатар өндірістің өсуіне немесе сапасының жоғарылауына әкеледі, бұл, әрине, сатылымға әсер етеді.

«Кайдзен-күн» әдісін пайдалану өндірістің мақсатты шығындарына қол жеткізуге, шығындарды азайтуға және компанияның табысын арттыруға мүмкіндік береді. Бірақ бұл әдістің кемшіліктеріне назар аударған жөн. Жалпы бизнес үшін және барлық бөлімдер үшін нақты, түсінікті және тиімді міндеттерді анықтау үшін бизнесті жоспарлаумен тығыз байланысты ұзақ және күрделі процесс қажет. Қазан айында ұйым басшылығы өз бетінше шеше алмайтын күрделі мәселелерді шешу үшін мамандарды тарту үшін қосымша шығындар қажет болуы мүмкін [8].

Шетелдік ұйымдарға сыртқы мамандарды тарту тәжірибесі өте кең. Сыртқы мамандардың көмегі қажетті нәтиже бермейді және іс жүзінде қосымша шығындарды өтемейді, бірақ одан да үлкен қазанға әкелуі мүмкін. Ұйым басшылары мамандандырылған компанияны мұқият тандап, оның беделіне және басқа ұйымдармен жұмыс тәжірибесіне сүйенуі керек.

Сонымен, отандық компанияларда шығындар әдісі қандай дәрежеде қолданылады? Қазіргі уақытта қазақстандық компанияларда шығындарды есептеу мен шығындарды есептеудің ең танымал әдістері стандартты шығындар мен тікелей есептеу болып табылады. Шығындарды есепке алудың бүкіл жүйесін жаңа әдістермен қайта құру қажет болмауы мүмкін, кейде операциялық жүйені бір компанияға екіншісіне ауыстыру жұмыс

істемеуі мүмкін. Бірақ сіз әрқашан біреудің тәжірибесінен пайдалы нәрсені ала аласыз және оны ұйымыңызға бейімдей аласыз. Шығындарды есептеу мен есептеудің көптеген әдістері бір уақытта бір ұйымда жұмыс істей алады, бір-бірін толықтыра алады, бір әдістің кемшіліктерін толықтыра алады және екіншісіне қосымша пайдалы ақпарат бере алады. қазан.

Қазіргі уақытта өнімнің өмірлік циклі мен өмірлік цикл шығындарын есептеу әдісі (LCC) жиі кездеседі. Бұл әдістің мәні өнімнің өмірлік циклінің кезеңдеріне негізделген шығындарды есептеу болып табылады. Өздеріңіз білетіндей, әр өнім дамудан бастап кәдеге жаратуға дейінгі әртүрлі өмірлік кезеңдерден өтеді. Кез-келген өнім үнемі дамып, өзгеріп отырады, өледі және басқа сапада қайта туады. Өнімнің қайтыс болуымен прогресс баяуламайды, бірақ дамып, оның дамуына жаңа серпін береді. Егер сіз әлемге өмірлік циклдер сериясы ретінде қарасаңыз, онда оның барлық компоненттері белгілі бір кезеңдерден өтеді. Ұрпақтар бір-бірін өзгертеді. Өндіріс құралдары дамиды, егер бұрын негізгі еңбек құралдары қарапайым құралдар болса, қазіргі әлемде жоғары технологиялық жабдықтар қолданылады [9].

Өздеріңіз білетіндей, барлық шығындарды тікелей және үстеме шығындарға бөлуге болады, ал біріншісі өніммен тікелей байланысты, екіншісі белгілі бір базаға пропорционалды түрде бөлінеді. Шығындарды тікелей және үстеме шығындарға бөлу кезіндегі қателік әр өмірлік цикл үшін шығындардың дұрыс есептелмеуіне әкеледі. Өнімнің құны нашарлайды, сурет бұлыңғыр, дұрыс емес басқару шешімдері қабылданады. Көп жағдайда тауардың бағасы жоғары күн негізінде қалыптасады.

Алдын-ала шығындар алдын-ала шығындарға әкеледі.

Менеджерлер өнімді тиімді деп санайды, бұл оның шығуын арттырады, бұл ұйымның қаржылық жағдайын нашарлатып, банкроттыққа әкелуі мүмкін.

Сұрақ ашық күйінде қалады: өнімнің құнын бұрмаламау үшін өнімнің өмірлік циклінің әртүрлі кезеңдерінде шығындарды есепке алудың қандай нақты әдістерін қолдану керек? Бұл сұрақтың жауабы қарапайым емес сияқты. Біздің елімізде және шетелде есептеу және есепке алу процесінде қолданылатын шығындарды есепке алу әдістері жоғарыда сипатталған. Әдебиетте олар белгілі бір әдісті қолдануға болатын өмірлік цикл кезеңдеріне назар аудармайды. Яғни, Якубов и. Z. өнімнің өмірлік циклі үшін кезеңге бөлінеді:

- 1) зерттеу, әзірлеу және жобалау
- 2) өндірістік цикл
- 3) өнімді сатудан кейінгі қызмет көрсету, сату және кәдеге жарату циклы.

Бірінші кезеңде ол «мақсатты есептеу» әдісін, екінші кезеңде – есептеу немесе стандартты күн әдісін, ал үшінші кезеңде - стандартты күн әдісін қолдануды ұсынды [10].

Қорытынды

Әр әдістің артықшылықтары да, кемшіліктері де болғандықтан, өнімнің өмірлік циклінің әр кезеңін шығындарды есепке алудың бір әдісімен шектеу мүмкін емес сияқты. Сонымен қатар, әдістер бір-бірінен ерекшеленеді және бірдей сипаттамаларға ие қазан. Сондықтан әдісті таңдау бизнес жетекшілеріне қалдырылуы керек. Біздің ойымызша, сіз нормативтік әдісті, тікелей есептеу әдісін, ABS әдісін, мақсатты есептеуді және кайдзен-есептеуді қолдана аласыз.

Ең бастысы-саланың ерекшеліктері мен өндіріс процесін ескеру. Алайда, жобалау процесінде бірқатар нормативтік әдістер мен «мақсатты» әдістер ұсынылуы мүмкін. Өндіріс процесінде өндіріске ең қолайлы кез-келген әдісті қолдануға болады. Соңғы өнімнің өмірлік цикліне келетін болсақ, біздің ойымызша, Кайдзен-шығындар әдісі ең тиімді болып табылады.

Егер компания басшылары, қажетті құзыреттіліктері бар басшылар мен мамандар өз компанияларына кайдзенкост әдісін енгізгісі келсе, барлығын мұқият өлшеп, іске асырудың тиімділігін дұрыс есептеңіз және осы әдісті қолданыстағы шығындарды есепке алу әдісімен біріктіруді қарастырыңыз. Егер «Кайдзен-Стоимость» әдісі шетелдік компанияларда табысты жұмыс істесе, ол отандық компанияларда да жұмыс істей ала ма? Әрине, болады. Ең бастысы-оны белгілі бір ұйымның ерекшеліктеріне дұрыс бейімдеу. Шығындарды есепке алу мен өнімді есептеудің дәстүрлі әдістерінен ауытқудан қорықпаңыз, жаңа жүйені енгізу ұйымның тиімділігіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін, басқару шешімдерін қабылдау процесін жеделдетуі мүмкін. Ұйымдарға жақсы құрылған бухгалтерлік есеп жүйесі қажет.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Тайгашинова, К. Т.** Расчет себестоимости продукции, услуг и работ : учебник / К. Т. Тайгашинова. – Алматы : ЛЭМ, 2014. – 324 с.

2 Валовой внутренний продукт по способу производства за январь-декабрь 2018 года. – Комитет по статистике МНЭ РК, Национальные счета – Интегрированные счета [Электронды ресурс]. – <http://stat.gov.kz/getImg?id=ESTAT297361>.

3 Валовой выпуск продукции (услуг) сельского, лесного и рыбного хозяйства за 2018-2019 годы – Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, Статистика сельского,

лесного, охотничьего и рыбного хозяйства [Электронды ресурс]. – <http://stat.gov.kz/getImg?id=ESTAT225486>.

4 Занятое население по основным видам экономической деятельности (квартальные данные) 2010-2018 гг. – Комитет по статистике МНЭ РК, Труд [Электронды ресурс]. – <http://stat.gov.kz/getImg?id=ESTAT104800>.

5 Сельское хозяйство в Казахстане [Электронды ресурс]. – <https://www.kazportal.kz/selskoe-hozyaystvo-v-kazahstane/>

6 Государственная программа развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017–2021 годы [Электронды ресурс]. – <https://egov.kz/cms/ru/law/list/U1700000420>.

7 Избран новый состав Совета директоров НАО «Национальный аграрный научно-образовательный центр» [Электронды ресурс]. – https://online.zakon.kz/document/?doc_id=38209741.

8 Программа «Сыбага» лоббирует интересы зарубежных племенных хозяйств [Электронды ресурс]. – <http://www.matritca.kz/news/61602-programma-sybagalobbiruet-interesy-zarubezhnyh-plemennyyh-hozyaystv.html>.

9 **Иманбаева, З. О.** Управленческий учет : учебник / Иманбаева З. О. – Алматы : Издательство «Экономика», 2016. – 70 с.

10 Малое предпринимательство [Электронды ресурс]. – https://ru.wikipedia.org/wiki/Малое_предпринимательство

REFERENCES

1 **Tajgashinova, K. T.** Raschet sebestoimosti produkci, uslug i rabot : uchebник [Calculation of the cost of products, services and works] / K. T. Tajgashinova. – Алматы : LJeM, 2014. – 324 p.

2 Valovoj vnutrennij produkt po sposobu proizvodstva za janvar'-dekabr' 2018 goda [Gross domestic product by production method for January-December 2018] Komitet po statistike MNJe RK, Nacional'nye scheta – Integrirovannyye scheta [Electronic resource]. – <http://stat.gov.kz/getImg?id=ESTAT297361>

3 Valovoj vypusk produkci (uslug) sel'skogo, lesnogo i rybnogo hozjajstva za 2018-2019 gody [Gross output of products (services) of agriculture, forestry and fisheries for 2018-2019] – Komitet po statistike Ministerstva nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazahstan, Statistika sel'skogo, lesnogo, ohotnich'ego i rybnogo hozjajstva [Electronic resource]. – <http://stat.gov.kz/getImg?id=ESTAT225486>.

4 Zanjatoe naselenie po osnovnym vidam jekonomicheskoy dejatel'nosti (kvartal'nye dannye) 2010-2018 gg. [Employed population by main types of economic activity (quarterly data) 2010-2018] – Komitet po statistike MNJe RK, Trud [Electronic resource]. – <http://stat.gov.kz/getImg?id=ESTAT104800>.

5 Sel'skoe hozjajstvo v Kazahstane [Agriculture in Kazakhstan] [Electronic resource]. – <https://shhshhshh.kazportal.kz/selskoe-hozjajstvo-v-kazahstane>.

6 Gosudarstvennaja programma razvitija agropromyshlennogo kompleksa Respubliki Kazahstan na 2017 - 2021 gody [The State program for the development of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021] [Electronic resource]. – <https://egov.kz/cms/ru/lashh/list/U1700000420>.

7 Izbran novyj sostav Soveta direktorov NAO «Nacional'nyj agrarnyj nauchno-obrazovatel'nyj centr»: [A new Board of Directors of NAO «National Agrarian Scientific and Educational Center» has been elected] [Electronic resource]. – https://online.zakon.kz/document/?doc_id=38209741.

8 Programma «Sybaga» lobbiruet interesy zarubezhnyh plemennyh [The Sybaga program lobbies the interests of foreign breeding] hozjajstv [Electronic resource]. – <http://shhshhshh.matritca.kz/neshhs/61602-programma-sybaga-lobbiruet-interesy-zarubezhnyh-plemennyh-hozjajstv.html>.

9 Imanbaeva, Z. O. Upravlencheskij uchet : uchebnik [Managerial accounting] / Imanbaeva Z. O. – Almaty : Izdatel'stvo «Jekonomika», 2016. – 70 p.

10 Maloe predprinimatelstvo [Small business] [Electronic resource]. – https://ru.wikipedia.org/wiki/Maloe_predprinimatelstvo.

Материал 16.03.22 баспаға түсті.

*Ч. А. Нуралиева

Кыргызско-Российский Славянский университет,
Республика Кыргызстан, г. Бишкек.

Материал поступил в редакцию 16.03.22.

УПРАВЛЕНИЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ ИЗДЕРЖКАМИ В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

В статье рассмотрены основные системы управления затратами, методы эффективного управления затратами и акцентировано внимание на формировании прибыли в сельскохозяйственной организации.

С точки зрения теоретическо-методологического аспекта, акцентировано внимание на современные виды рынка труда в сельскохозяйственной отрасли, особенности формирования и использования трудовых ресурсов в сельском хозяйстве. При анализе сельскохозяйственной отрасли страны и тенденций ее функционирования, выявлены современные организационные факторы формирования и развития трудового потенциала аграрного сектора

и экономические результаты деятельности трудовых ресурсов. На основании проведенного анализа сформулированы основные проблемы обеспеченности села качественными трудовыми ресурсами, а также проблемы повышения эффективности их использования. С учетом акцентирования внимания на мировые тренды опыта обеспечения эффективности трудовых ресурсов в сельском хозяйстве, разработаны пути интенсификации использования трудовых ресурсов в аграрном секторе экономики, применительно к Республике Казахстан. Сформулированы комплексные стратегические предложения по развитию инновационного проекта «Сельский туризм» как косвенного инструмента активизации трудовых процессов в сельском хозяйстве. По результатам проведенного исследования и разработанных научных предложений, сформулированы прогнозируемые показатели экономической эффективности использования трудовых ресурсов в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: затраты, методы управления затратами, жизненный цикл, управление, сельскохозяйственные организации, сельское хозяйство, сельскохозяйственная отрасль.

*Ch. A. Nuralieva

Kyrgyz-Russian Slavic University,
Republic of Kyrgyzstan, Bishkek.

Material received on 16.03.22.

COST MANAGEMENT IN AGRICULTURAL ENTERPRISES PRODUCTION

From the point of view of the theoretical and methodological aspect, attention was paid to modern types of labor markets in the field of Agriculture, features of the formation and use of labor resources in agriculture. In the analysis of the agricultural sector of the country and trends in its functioning, modern organizational factors for the formation and development of the Labor potential of the agricultural sector and economic results of the activity of labor resources are identified. Based on the analysis, the main problems of providing the village with high-quality labor resources, as well as problems of improving the efficiency of their use, were formulated. Taking into account the focus on global trends in the practice of ensuring the efficiency of labor resources in agriculture, ways have been developed to intensify the use of labor resources in the

agricultural sector of the economy in relation to the Republic of Kazakhstan. Comprehensive strategic proposals for the development of the innovative project «rural tourism» were developed as an indirect means of activating labor processes in agriculture. Based on the results of the conducted research and developed scientific recommendations, forecast indicators of economic efficiency of using labor resources in agriculture are formulated.

Keywords: Agriculture, Agriculture, Agricultural formations, labor resources, labor market, labor productivity, labor intensification, training of personnel, rural tourism, economic policy.

МРНТИ 14.37.27

<https://doi.org/10.48081/MDMM2213>

***Л. А. Попп¹, Д. А. Ромец²**

^{1,2}Торайғыров университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар

АНАЛИЗ ИЗМЕНЕНИЯ НАЛОГОВОЙ НАГРУЗКИ ДОХОДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В 2022 ГОДУ

В данной публикации освещаются актуальные изменения в налоговом законодательстве Республики Казахстан, связанные с налоговой нагрузкой доходов физических лиц. С января 2022 года на законодательном уровне повышены размеры прожиточного минимума и месячного расчетного показателя. Отдельные специалисты прогнозируют, что это приведет к росту доходов населения. Как это отразится на налоговых обязательствах? Как будут работать встроенные налоговые механизмы для доходов социально уязвимых групп населения?

Авторами проанализирован новый алгоритм расчетов подоходного налога граждан РК, социального налога, пенсионных взносов, социальных отчислений, отчислений и взносов по медицинскому страхованию в связи с изменениями нормативного показателя по заработной плате и отдельных ставок в Республике Казахстан в 2022 году. Особое внимание уделено расчету налоговой нагрузки на доходы физических лиц в связи с изменениями максимальных и минимальных величин базы для исчисления различных социальных платежей и медицинского страхования, а также размера обязательного налогового вычета для расчета подоходного налога работников. Осуществлены расчеты всех вышеуказанных показателей, в том числе расчеты налоговой нагрузки для различных вариантов годовых доходов. Представлены выводы по проблемным вопросам, выявленным в ходе проведения исследования.

Ключевые слова: налоговая нагрузка, минимальная заработная плата, доходы физических лиц, индивидуальный подоходный налог, социальный налог, социальное медицинское страхование, социальное отчисление, обязательные пенсионные платежи.

Введение

Существует общемировая практика отслеживания налоговой нагрузки. Всемирный банк ежегодно публикует отчеты по легкости ведения бизнеса «Doing Business». Так в 2019 году Казахстан по этому показателю занимал 28 место. По индикатору «Налогообложение» Казахстан на 56 месте.

Практически по всем указанным показателям произошли изменения в сторону увеличения, даже по количеству выплат в год и по ставкам. Обсуждение затрачиваемого времени требует отдельного исследования, но уже сейчас можно сказать, что время на расчеты налоговых обязательств у предпринимателей выросло на порядок в связи с активным реформированием системы налогового учета. Аналогичная ситуация сложилась и по налоговой нагрузке.

Коэффициент налоговой нагрузки налогоплательщика (налогового агента) позволяет производить анализ совокупности налогов и других обязательных платежей в бюджет, исчисленных конкретным налогоплательщиком в различные налоговые периоды, а также отражает уровень воздействия системы налогообложения на конечный результат деятельности налогоплательщика (налогового агента) [1].

Правила расчета коэффициента налоговой нагрузки налогоплательщика (налогового агента) утверждены Приказом Минфин РК № 691.

$$\text{КНН} = \text{НиОП} / \text{СГД} \times 100\%$$

где КНН – коэффициент налоговой нагрузки налогоплательщика (налогового агента);

НиОП – сумма исчисленных и (или) начисленных за календарный год налогов и других обязательных платежей в бюджет;

СГД – сумма совокупного годового дохода, исчисления согласно Налогового кодекса РК за отчетный налоговый период.

Для рассмотрения налоговой нагрузки на доходы физических лиц, предполагается использовать следующую формулу расчета:

$$\text{КНН}_{\text{ф.л.}} = \text{НиОП}_{\text{ф.л.}} / \text{ДГ} \times 100\%$$

где КНН_{ф.л.} – коэффициент налоговой нагрузки налогоплательщика-физического лица;

НиОП_{ф.л.} – сумма исчисленных и (или) начисленных за отчетный период налогов и других обязательных платежей с доходов граждан;

ДГ – сумма доходов граждан за отчетный период.

Исчисленные обязательные платежи – это сумма следующего платежа за отчетный период следующих платежей:

- подоходный налог граждан РК с доходов;
- социальный налог граждан;
- пенсионные взносы граждан;
- социальные отчисления [4];
- взносы по медицинскому страхованию [6];
- отчисления по медицинскому страхованию [7].

Минимальная заработная плата (далее МЗП) – это гарантированный минимум денежных выплат работнику простого неквалифицированного труда при выполнении им норм труда в нормальных условиях и при нормальной продолжительности рабочего времени в месяц.

Материалы и методы

Обратим внимание на изменения в алгоритме расчетов налоговых обязательств по доходам граждан в связи с предлагаемым Президентом РК объединением некоторых налогов и платежей на доходы граждан. Президент Касым-Жомарт Токаев предложил с 2023 года для микро и малого бизнеса внедрить 25 % единый платеж с фонда оплаты труда. Значение минимальной заработной платы широко используется в социальной сфере, в том числе влияет на расчет налогов с заработной платы, устанавливает минимально допустимый размер оплаты труда. Например, сейчас в обязательных пенсионных взносах (далее ОПВ), отчислениях и взносах на обязательное социальное медицинское страхование (далее ОСМС), социальных отчислениях (далее СО) и социальном налоге (далее СН) при определении минимального или максимального дохода для расчета, используется именно значение минимальной заработной платы. Расчет взносов на ОСМС индивидуального предпринимателя (далее ИП) выполняется исходя из показателя 1,4 МЗП и так далее [1, 2, 3, 4, 5]. В связи с повышением данного показателя на 40 %, увеличатся размеры связанных взносов и отчислений, следовательно, возможно вырастет нагрузка на работодателей [2].

В 2022 году увеличится ставка отчислений на медицинское страхование (ОСМС) с 2 до 3 %. При этом ставка взносов остается на прежнем уровне (2 %).

Ранее законодателями предполагалось с 1 января 2025 года повысить ставку социального налога до 11 %.

В 2022 году минимальная заработная плата увеличится с 42 500 до 60 000 тенге, что на 40 % больше.

Интересно проанализировать расчет сумм налогов, будет ли выгодна замена ставки с 34 % до 25 %?

Рассмотрим в таблице 1 расчет сумм налогов и социальных отчислений для наемного работника с доходом в 100 000 тенге в месяц на основе

общеустановленного режима и сравним с единым платежом с фонда оплаты труда в 2022 году.

Таблица 1 – Расчет сумм налогов и социальных отчислений с доходов в виде заработной платы с доходов размером 100 000 тенге в месяц в 2022 году.

Вид налога	Расчет сумм налогов	Единый платеж с фонда оплаты труда	Вывод
ОПВ	10000	25 % от 10000 тенге	27910/100 000*100%= 27,910 % Следовательно, происходит экономия на сумму 2910.
ОСМС	3000		
ВОСМС	2000		
ИПН	4550		
СН	5210		
СО	3150		
Итого	27910	25000	

Расчет налоговой нагрузки с доходов в виде заработной платы с доходом 100 000 тысяч тенге показал положительный результат при переходе на единый платеж с фонда оплаты труда 25 %.

При замене всех налоговых платежей заработной платы на единый платеж труда 25 %, возникает вопрос, кто будет нести эту нагрузку работник или работодатель? Так как в настоящее время налоги и сборы формируются частично за счет работника и частично за счет работодателя. Следовательно, из заработной платы работника удерживается ОПВ, ВОСМС, ИПН, а работодатель уплачивает СН, СО, ОСМС.

В таблице 2 представлены ставки налогов и социальных отчислений, действующих в 2022 и 2023 годах.

Таблица 2 – Ставки налогов на доходы физических лиц

Вид налога	Общеустановленная ставка (%)		Ставка для ИПН (%) за себя	Ставка для ИПН (%) за себя
	2021 год	2022 год	2022 год	2023 год
ИПН	10%	10%	-	1,5%
ОПВ	10%	10%	10 % от МЗП	10 % от МЗП
ОСМС	2%	3%	-	-
ВОСМС	2%	2%	5% от 1,4 МЗП	5% от 1,4 МЗП
СН	9,5%	9,5%	2 МРП	2 МРП
СО	3,5%	3,5%	3,5% от мин. МЗП	3,5% от мин. МЗП
	34% *	35% *		

*без учета социальных отчислений

На данный момент с заработной платы работников уплачивается большое количество налогов, взносов и отчислений, расчет, удержание и перечисление которых приводит к большой налоговой нагрузке. Как показано в таблице 1 суммарно налоговая нагрузка с заработной платы держится на уровне 34 %.

В таблице 3 представлен расчет налогов на доход в виде заработной платы в размере от 300 тысяч до 3,5 млн. тенге на 2022 год.

Таблица 3 – Расчет сумм налогов наемного работника с доходом свыше 300 000 тысяч тенге на 2022 год

Вид налога	Расчет сумм налогов с доходом 300 000 тенге	Расчет сумм налогов с доходом 800 000 тенге	Расчет сумм налогов с доходом 1 000 000 тенге	Расчет сумм налогов с доходом 3 500 000 тенге
ОПВ	30 000	80 000	100 000	212 500
ОСМС	9 000	12 750	12 750	12 750
ВОСМС	6 000	8 500	8 500	8 500
ИПН	20 100	64 725	82 725	321 475
СН	14 667	57 179,5	74 279,5	301 092
СО	10 413	10 413	10 413	10 413
Итого	90 180	233 585,5	288 667,5	866 730
Налоговая нагрузка	0,3006	0,2919	0,288	0,248
Единый платеж с фонда оплаты труда 25 %	75 000	200 000	250 000	875 000
Вывод	Положительный результат на сумму 15180 тенге	Положительный результат на сумму 33585,5 тенге	Положительный результат на сумму 38667,5 тенге	Отрицательный результат на сумму 8270 тенге

Результаты и обсуждение

Авторы пришли к выводу, что предлагаемая ставка 25 % выгодна для наемных работников, если доход не превышает 3 500 000 тенге. Но выгодна ли ставка в 25 % для индивидуальных предпринимателей? Рассмотрим расчеты, если доход в размере 6 000 000 тенге за полугодие, следовательно, в месяц доход 1 000 000 тенге.

Так как ИП освобожден от уплаты ИПН на 3 года, то сравним 2022 год и 2023 год в таблице 4.

Таблица 4 – Расчет сумм налогов для ИП с доходом в размере 1 000 000 тенге по ФНО 910

Вид налога	Расчет сумм налогов с доходом 1 000 000 в 2022 году	Расчет сумм налогов с доходом 1 000 000 тенге в 2023 году	Единый платеж 25 %
ОПВ	6 000	6 000	25 %
ВОСМС	4 200	4 200	
ИПН	-	15 000	
СН	4 026	4 026	
*СО	2 100	2 100	
Итого	16 326	31 326	250 000
Налоговая нагрузка по ФНО 910.00	1,63 %	3,13 %	25 %

Следовательно, вызывает сомнения необходимость применения единого платежа для индивидуальных предпринимателей.

МЗП увеличивается на 40 % (с 42 500 до 60 000 тенге). В налоговом законодательстве РК многие показатели соотносены с размером минимальной заработной платы, поэтому увеличение данного показателя с 42 500 до 60 000 тенге приводит к изменению в расчетах и налоговых обязательствах.

Рассмотрим в таблице 5, как скажется рост размера социальных перечислений на расходах работодателя. Примем начисление работника в сумме 200 000 тенге [3].

Таблица 5 – Рост размера социальных перечислений за 2022 год в сравнение с 2021 годом, тыс.тенге.

Показатель	2021 год		2022 год	
Медицинские отчисления	200 000 *2%	4 тысячи	200 000 *3%	6 тысячи
Взносы медицинские	200 000 *2%	4 тысячи	200 000 *2%	4 тысячи
Итого обязательства работодателя		4 тысячи		6 тысячи
Итого обязательства работника		4 тысячи		4 тысячи

Таким образом, на простом примере мы видим, что повышение ставки медицинских отчислений приводит к увеличению расходов работодателя на 1 %. При заработной начисление работнику в сумме 200 тысяч тенге расход работодателя увеличился на 2 000 тенге в сравнении с 2021 годом [6, 7].

Рассмотрим, как изменится расчет за низкооплачиваемых работников, у которых начисление определяется исходя из минимальных размеров, в 2022 году – шестьдесят тысяч тенге. Исходя из этих значений определим доход работника.

В данном расчете необходимо обратить внимание, что теперь стандартный налоговый вычет и другие вычеты не «покрывают» всю сумму дохода и у работника возникает ИПН. Так как минимальная заработная плата ниже 25 МРП (79 500 тенге, с апреля 2022 года), при расчете ИПН необходимо применять 90 % корректировку.

Также на расчет по данной категории оказывает влияние изменение нижнего предела по СО, который остался в МЗП, соответственно, увеличился до шестьдесят тысяч тенге. При расчете ИПН стандартный вычет в размере 1 МЗП заменен на сумму 14 МРП, что составляет 42 882. Как видно из расчета стандартный вычет стал больше на 382 или на 5 %, но зато он не увеличился по сравнению с предыдущем годом как это было в прошлые ранее. Такое уменьшение стандартного вычета повлечет увеличение суммой ИПН. Если бы вычет остался в размере минимальной заработной платы, то он бы был выше на 17 118 или на 40 %. Произведем расчет заработной платы в таблице 6 за 2022 год, сравним с аналогичным расчетом в 2021 году [8].

Таблица 6 – Расчет начислений за 2022 год и 2021 годы, тенге

Показатель	ОПВ	ИПН	СО	СН	ВОСМС	ОСМС	За счет работодателя	За счет работника	Сумма «на руки»
2021 год	0	1 488	2 550	2 550	850	850	4 888	5 100	37 400
2022 год	82,8	2 100	2 916	2 916	1 200	1 800	6 816	7 282,8	52 717,2

Таким образом, низкооплачиваемые работники в 2022 году станут получать «на руки» больше на 15 300,82 тенге. При этом возрастает налоговая нагрузка налогового агента на 1928 (почти на 40 %). Налоговая нагрузка на доходы работников возрастает 2 182,8 (почти 44 %).

Как изменится начисления в 2022 году для работников со средним доходом 206 000 тенге (по данным Агентства статистики Павлодарской области)? Основное изменение в расчете налоговых обязательств работников – это повышение ставки ООСМС до 3 %.

Кроме этого, незначительное изменение окажет «переход» стандартного вычета из МЗП в МРП. Для наглядности выполним расчет в таблице 7, сравним его с расчетом в 2021 году.

Таблица 7 – Расчет заработной платы в 2022 году для работников со средним уровнем заработной платы 206 000 тенге, тенге.

Показатель	ОПВ	ИПН	СО	СН	ВОСМС	ОСМС	За счет работодателя	За счет работника	Сумма «на руки»
2021 год	20 600	13 878	6 489	10 732,6	4 120	4 120	21 341,6	38 598	167 402
2022 год	20 600	13 676	6 489	10 732,6	4 120	6 180	23 401,6	38 396	167 440

По произведенным расчетам мы видим, что для работников со средним уровнем заработной платы 206 000 тенге, размер суммы «на руки» незначительно увеличится на 38,2 тенге. Данное увеличение связано с переводом налогового вычета 1 МЗП в 14 МРП и его ростом в тенге. Для работодателей таких работников налоговая нагрузка увеличится на 2054 тенге. Данное увеличение вызвано ростом ставки ООСМС на 1 %.

Как изменится расчет заработной платы в 2022 году для работников с высоким уровнем заработной платы 600 000 тенге (по данным Агентства статистики Павлодарской области)?

Для работников с заработной платой выше среднего, необходимо внимательно контролировать достижение верхних пределов по налогам и взносам. Если в 2021 году расчет мог производиться исходя их верхних пределов, то в предстоящем году доходы могут их не достигать (в связи с ростом верхних пределов на 40 %) [9].

Произведем полный расчет заработной платы 600 000 тенге в 2022 году, сравним с аналогичным расчетом за 2021 год и отразим в таблице 8.

Таблица 8 – Расчет заработной платы 600 000 тенге в 2022 году, сравним с аналогичным расчетом за 2021 год, тенге

Показатель	ОПВ	ИПН	СО	СН	ВОСМС	ОСМС	За счет работодателя	За счет работника	Сумма «на руки»
2021 год	60 000	48 550	10 413	39 747	12 000	12 000	62 160	120 550	479 450
2022 год	60 000	48 348	14 700	35 460	12 000	18 000	68 160	120 348	479 652

Исходя из расчетов, расходы налоговых агентов за высокооплачиваемых работников увеличатся в совокупности на 6 000 (при заработной плате 600 000 тенге). Незначительно уменьшилась нагрузка на самих работников – на 38,2 тенге.

Выводы

Особое внимание при анализе налоговой нагрузке должно быть уделено контролю изменений стандартных ограничений, таких как МЗП. В настоящее время механизм привязки показателей налогового обязательства к МЗП нарушен. При частичном переходе на отражение пороговых значений в бюджетных расчетных показателях привело к искажению принципа справедливости:

- ранее в механизме расчета инфляционные процессы находили свое отражение через соответствующее изменение ежемесячного бюджетного показателя, относимого на вычет, в текущем году данный налоговый инструмент не работает, следовательно, понизилась эффективность всего механизма;

- для работников с заработной платой минимальному размеру увеличивается получаемая сумма на руки, но при этом увеличиваются расходы работодателя;

- для трудовых начислений в сумме 500 тысяч тенге увеличится налоговая нагрузка для налоговых агентов;

- для индивидуальных предпринимателей ежемесячные взносы на медицинское страхование в 2022 году увеличатся с 2 975 до 4 200 тенге – на 40 %. Предприниматели, уплачивающие социальные отчисления в свою пользу по нижнему пределу, будут ежемесячно уплачивать две тысячи сто тенге, что на 41 % больше ранее уплачиваемой суммы. Бездействующие предприниматели будут платить за медицинское страхование даже больше, чем сейчас платят работающие индивидуальные предприниматели. Это бесспорно отрицательный фактор.

В современном государстве важным фактором экономики является стабильность и определенность налогового законодательства. Не только сильная налоговая нагрузка определяет качество налогового регулирования, но и возможность с минимальными административными затратами исполнить налоговое обязательство. При этом именно работодатель является проводником налоговых льгот, установленных государством, и он не должен нести на себе моральные и социальные издержки, связанные с искажением механизма их применения [10].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Учебное пособие Попп Л.А. «Налоги налогообложение» [Электронный ресурс]. – URL: [https:// library.tou.edu.kz/elib](https://library.tou.edu.kz/elib).

2 Попп, Л. А., Урынбасаров, Р. Е. Рост налоговой нагрузки на фонд оплаты труда – одна из причин уклонения от уплаты налогов // Материалы Международной научной конференции «XXI Сатпаевские чтения». – № 2. – 2021.

3 **Попп, Л.** Инструменты повышения эффективности фискальной политики РК // Вестник Алтайской академии экономики и права». – № 7. – 2018

4 Кодекс РК от 25 декабря 2017 года № 120-VI ЗПК О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс) [Электронный ресурс]. – URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=36148637&pos=4;-108#pos=4;-108.

5 Закон РК от 25 декабря 2017 года «О введении в действие Кодекса Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» о применении освобождения от налогообложения субъектов малого бизнеса [Электронный ресурс]. – URL: https://kodeksy-kz.com/ka/nalogovyj_kodeks.htm.

6 Закон РК О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан от 21 июня 2013 года № 105-V [Электронный ресурс]. – URL: https://kodeksy-kz.com/ka/o_pensionnom_obespechenii_v_respublike_kazahstan.htm.

7 Закон Об обязательном социальном медицинском страховании 16 ноября 2015 года № 405-V ЗПК [Электронный ресурс]. – URL: https://kodeksy-kz.com/ka/ob_obyazatelnom_sotsialnom_meditinskome_strahovanii.htm.

8 Закон РК Об обязательном социальном страховании от 26 декабря 2019 года № 286-VI ЗПК Содержание [Электронный ресурс]. – URL: https://kodeksy-kz.com/ka/ob_obyazatelnom_sotsialnom_strahovanii.htm.

9 Постановление Правительства РК от 18 января 2019 года № 4 «Об утверждении Правил уплаты, распределения и перечисления единого совокупного платежа в виде индивидуального подоходного налога и социальных платежей, а также их возврата» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.04.2021 г.) [Электронный ресурс]. – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32086359.

10 Приказ Первого заместителя Премьера-Министра РК – Министра финансов РК от 20 января 2020 года № 39 «Правила составления налоговой отчетности «Декларация по индивидуальному подоходному налогу и социальному налогу (форма 200.00)» [Электронный ресурс]. – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31943123.

REFERENCES

1 Uchebnoe posobie Popp L. A. «Nalogi nalogooblozhenie» [Textbook Popp L.A. «Taxes taxation»] [Electronic resource]. – URL: <https://library.tou.edu.kz/elib>.

2 **Popp, L.A., Urynbasarov, R. E.** Rost nalogovoj nagruzki na fond oplaty truda – odna iz prichin uklo-neniya ot uplaty nalogov. // Materialy Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii «HKHI Satpaevskie chteniya» № 2, 2021 [The growth of the tax burden on the payroll is one of the reasons for tax evasion // Materials of the International Scientific Conference «XXI Satpayev readings». – No. 2. – 2021].

3 **Popp L.** Instrumenty povysheniya effektivnosti fiskal'noj politiki RK // Vestnik Altajskoj akademii ekonomiki i prava» № 7, 2018 [Popp L., Tools for improving the efficiency of the fiscal policy of the RK] // Bulletin of the Altai Academy of Economics and Law». – No. 7. – 2018.

4 Kodeks RK ot 25 dekabrya 2017 goda № 120-VI ZRK O nalogah i drugih obyazatel'nyh platezhah v byudzhet (Nalogovyj kodeks) [Code of the Republic of Kazakhstan dated December 25, 2017 No. 120-VI ZRK On taxes and other mandatory Payments to the Budget (Tax Code)] [Electronic resource]. – URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=36148637&pos=4;-108#pos=4;-108.

5 Zakon RK ot 25 dekabrya 2017 goda «O vvedenii v dejstvie Kodeksa RK «O nalogah i drugih obyazatel'nyh platezhah v byudzhet» o primenenii osvobozhdeniya ot nalogooblozheniya sub»ektov malogo biznesa [The Law of the RK dated December 25, 2017 «On the introduction of the Code of the Republic of Kazakhstan «On Taxes and other mandatory payments to the Budget» on the application of exemption from taxation of small businesses] [Electronic resource]. – URL: https://kodeksy.kz.com/ka/nalogovyj_kodeks.htm.

6 Zakon RK\ O pensionnom obespechenii v Respublike Kazahstan ot 21 iyunya 2013 goda № 105-V [Law of the Republic of Kazakhstan on Pension Provision in the Republic of Kazakhstan dated June 21, 2013 No. 105-V] [Electronic resource]. – URL: https://kodeksy-kz.com/ka/o_pensionnom_obespechenii_v_respublike_kazahstan.htm.

7 Zakon Ob obyazatel'nom social'nom medicinskom strahovanii 16 noyabrya 2015 goda № 405-V ZRK [Law On Compulsory Social Health Insurance on November 16, 2015 No. 405-V ZRK] [Electronic resource]. – URL: https://kodeksy-kz.com/ka/ob_obyazatelnom_sotsialnom_meditinskome_strahovanii.htm.

8 Zakon RK Ob obyazatel'nom social'nom strahovanii ot 26 dekabrya 2019 goda № 286-VI ZRK Soderzhanie [The Law of the RK On Compulsory Social Insurance dated December 26, 2019 No. 286-WE PHR Content] [Electronic resource]. – URL: https://kodeksy-kz.com/ka/ob_obyazatelnom_sotsialnom_strahovanii.htm.

9 Postanovlenie Pravitel'stva RK ot 18 yanvary 2019 goda № 4 «Ob utverzhdenii Pravil uplaty, raspredeleniya i perechisleniya edinogo sovokupnogo platezha v vide individual'nogo podohodnogo naloga i social'nyh platezhej, a takzhe ih vozvrata» (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 12.04.2021 g.) [Resolution of the Government of the RK dated January 18, 2019 No. 4 «On approval of the Rules for payment, distribution and Transfer of a single aggregate Payment in the form of individual Income tax and Social payments, as well as their refund» (with amendments and additions as of 12.04.2021)] [Electronic resource]. – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32086359.

10 Prikaz Pervogo zamestitelya Prem'era-Ministra RK - Ministra finansov RK ot 20 yanvarya 2020 goda № 39 «Pravila sostavleniya nalogovoj otchetnosti «Deklaraciya po individual'nomu podohodnomu nalogu i social'nomu nalogu (forma 200.00)» (s dopolneniyami ot 20.12.2020 g.) (s 1 yanvarya 2021 g.) [Order of the First Deputy Prime Minister-Minister of the RK - Minister of Finance of the Republic of Kazakhstan dated January 20, 2020 No. 39 «Rules for tax reporting «Declaration on individual income tax and social tax (form 200.00)» (with additions dated 12/20/2020) (from January 1, 2021) [Electronic resource]. – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31943123.

Материал поступил в редакцию 16.03.22.

Л. А. Понн¹, *Д. А. Ромец²
^{1,2}Торайғыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.
Материал 16.03.22 баспаға түсті.

2022 ЖЫЛЫ ЖЕКЕ ТҰЛҒАЛАР КІРІСТЕРІНІҢ САЛЫҚ ЖҮКТЕМЕСІНІҢ ӨЗГЕРУІН ТАЛДАУ

Бұл жарияланымда жеке тұлғалар кірістерінің салықтық жүктемесіне байланысты Қазақстан Республикасының салық заңнамасындағы өзекті өзгерістер баяндалады, 2022 жылғы қаңтардан бастап заңнамалық деңгейде ең төменгі күнкөріс деңгейі мен айлық есептік көрсеткіш мөлшері арттырылды. Кейбір мамандар бұл халықтың табысының өсуіне әкеледі деп болжайды. Бұл салық міндеттемелеріне қалай әсер етеді? Халықтың әлеуметтік осал топтарының кірістері үшін кіріктірілген салық тетіктері қалай жұмыс істейді?

Авторлар 2022 жылы Қазақстан Республикасында жалақы және жекелеген мөлшерлемелер бойынша нормативтік көрсеткіштің өзгеруіне байланысты ҚР азаматтарының табыс салығын, әлеуметтік салықты, зейнетақы жарналарын, әлеуметтік аударымдарды, медициналық сақтандыру бойынша аударымдар мен жарналарды есептеудің жаңа алгоритмін талдады. Әр түрлі әлеуметтік төлемдер мен медициналық сақтандыруды есептеуге арналған базаның максималды және минималды мөлшерінің өзгеруіне байланысты жеке тұлғалардың кірістеріне салық жүктемесін, сондай-ақ қызметкерлердің табыс салығын есептеу үшін міндетті

салық шегерімінің мөлшерін есептеуге ерекше назар аударылады. Жоғарыда аталған барлық көрсеткіштердің есептеулері, соның ішінде жылдық табыстың түрлі нұсқалары үшін салық жүктемесінің есептеулері жүзеге асырылды. Зерттеу барысында анықталған проблемалық мәселелер бойынша қорытындылар ұсынылған.

Кілтті сөздер: салық жүктемесі, ең төменгі жалақы, жеке тұлғалардың табыстары, жеке табыс салығы, Әлеуметтік салық, Әлеуметтік медициналық сақтандыру, әлеуметтік аударымдар, міндетті зейнетақы төлемдері.

L. A. Ponn¹, *D. A. Romets²
^{1,2}Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.
Material received on 16.03.22.

ANALYSIS OF CHANGES IN THE TAX BURDEN OF PERSONAL INCOME IN 2022

This publication highlights current changes in the tax legislation of the Republic of Kazakhstan related to the tax burden of personal income. Since January 2022, the size of the subsistence minimum and the monthly calculation index have been increased at the legislative level. Some experts predict that this will lead to an increase in household incomes. How will this affect tax liabilities? How will the built-in tax mechanisms work for the incomes of socially vulnerable groups of the population?

The authors analyzed a new algorithm for calculating the income tax of citizens of the Republic of Kazakhstan, social tax, pension contributions, social contributions, deductions and health insurance contributions in connection with changes in the standard indicator for wages and individual rates in the Republic of Kazakhstan in 2022. Particular attention is paid to the calculation of the tax burden on personal income due to changes in the maximum and minimum values of the base for calculating various social payments and health insurance, as well as the amount of mandatory tax deduction for calculating the income tax of employees. Calculations of all the above indicators have been carried out, including calculations of the tax burden for various variants of annual income. The conclusions on the problematic issues identified during the study are presented.

Keywords: tax burden, minimum wage, personal income, individual income tax, social tax, social health insurance, social deduction, mandatory pension payments.

<https://doi.org/10.48081/OWEX8752>

***A. D. Raissova¹, G. D. Bayandina², G. T. Medieva³,
S. M. Khasenova⁴**

^{1,2,3,4}Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar

MODERN MANAGEMENT IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

In today's world, innovation in higher education is one of the key factors in increasing productivity, which leads to sustainable economic growth and increased social welfare.

The Government of the Republic of Kazakhstan has taken a course to support various programs for the development of innovative processes in the field of higher education due to its importance for ensuring competitiveness in the world market. The article shows how the Government of the Republic of Kazakhstan uses economic assistance and legal levers to spread innovative processes in higher education in Kazakhstan. The article also gives recommendations on the development of innovative processes in education, clarifies the multi-level structures of tension of innovative development, which is the basis of its conflicts of innovative development.

The formulation of the main goals and objectives of innovation management mechanisms in the higher education system is the creation of a system model – the formation of an analogue of solving real conflicts of innovative development, which allows universities to simulate the use of innovative conflict management technologies and determine the consequences of this management.

Keywords: modern university, managing and managed subsystems, university management, higher school management, innovative educational management.

Introduction

The development of specialized innovation clusters in higher educational institutions of Kazakhstan corresponds to modern trends in the global educational process and contributes to the formation of an effective innovation economy – the knowledge economy in the Republic of Kazakhstan.

Innovation management is a set of principles and methods, tools for managing innovation processes. In other words, innovation management as an independent field of economic science and professional management activity is one of the varieties of functional management, the direct object of which is innovation processes in all their diversity [1].

During the implementation and dissemination of innovations in the field of education, a modern educational system is being formed and developed - a global system of open, flexible, individualized, creative knowledge, continuous education of a person throughout his life [2].

The main goals of scientific, scientific, technological and innovation policy in the system of higher professional education are the training of specialists, scientific and scientific-pedagogical personnel at the level of world qualification requirements. Achieving these goals requires both a change in the general concept of higher professional education [2].

However, practice shows that often, when introducing innovations in universities, there is a problem of resistance to change, there are conflicts that can be called conflicts of innovative development. But at the same time, conflicts can destabilize innovative development if they are not managed. The effectiveness of innovation implementation depends on the level of conflict management of innovative development. Therefore, the management of innovative conflicts should be based on a scientific basis using modeling and forecasting methods [3].

Material and methods

The basis of the modeling and forecasting methodology is the conduct of analytical research, the preparation of a database, the study and connection of information into a single whole.

Modeling and forecasting methods are expressed in methods and techniques for the development of forecast and planning documents and indicators in relation to their various types and purposes.

The specificity of the methods is reflected in the sequence and content of the work on forecasting and management. However, in some cases, predicting specific values of a predicted variable is not as important as predicting changes in its behavior [4].

The most widely used in the study of the management system, as a rule, are expert methods. The essence of expert methods, both when solving problems of management system research, and when using them in the practice of decision-making in other fields of science, technology, management, consists in averaging the opinions of expert experts on the issues under consideration in various ways.

It should reflect the general purpose of the object's development, criteria for evaluating the upper levels of the «goal tree», priorities of problems and resources to achieve the main goals [5].

Results and discussion

As a result, higher education from elite becomes mass, which necessitates the search for new differentiated approaches to teaching different groups of the population.

The changes taking place in the modern education system can be summarized as follows: since the pace of scientific progress has increased dramatically, which causes the acceleration of the moral deterioration of accumulated knowledge, education is not limited to the period of study in secondary and higher educational institutions, but takes the form of a process that continues throughout life (lifelong education) [6].

This form of education includes students directly in educational institutions and educational services are provided not only by traditional educational institutions, but increasingly by private organizations that compete with traditional educational institutions [7].

As a result, the conjugation of university research with the activities and personal competence of the future specialist increases, which increases the sensitivity of universities to changes in the conditions for the development of the dynamics of spending on scientific work in higher education reflects the overall economic situation [8].

Conclusion

The world practice of innovation conflict management shows that management in general is an urgent area of professional activity in most universities.

The demand for highly qualified specialists in the field of educational management remains consistently high. Leading universities associate their further development with the introduction of modern management technologies that provide relative stability in conditions of high dynamics of changes in the educational sphere. Thus, the requirements for the qualification and competence of management specialists are constantly increasing [9].

Therefore, the comparability of university educational programs in the field of training «management» is observed not only in the disciplines of the block of information technology, innovation management, quality management and the block of sociological disciplines with a comparison of blocks, but also marketing and legal disciplines – an important indicator of internal factors of innovation activity [10].

REFERENCES

- 1 **Matthew, D.** Standards fall as global outstrips postgrad opportunities // THE : Times Higher Education, Dec.19, 2012
- 2 **Jarvis, P., Holford, J. & Griffin, C.** The theory\practice of learning. – London and New York : Routledge Falmer 2003.
- 3 **David Fincham.** Introducing Online Learning in Higher Education : An Evaluation // Creative Education, 2013.
- 4 **Anchana Sooksomchitra, Pracob Koraneekij, Jaitip Na-Songkhla.** Education for Social Responsibility : The Use of CSCL in Undergraduate Service-Learning Modules // Creative Education, 2013. – Vol. 4. – No. 9. – P. 59–62
- 5 **Strongin, R., Grudzinsky, A.** Project-oriented management of an innovative university // Higher education in Russia. – 2008. – No. 4. – P. 26–30.
- 6 **Zaitseva, I. K., Kukushin, V. S.** Management of educational systems : a textbook – M. : ICC «March», 2019. – 464 p.
- 7 **Milner, B. Z.** Management of knowledge. – M. : INFRA – M, 2004. – 220 p.
- 8 **Sagiyeva Rimma, Zhuparova Aziza.** Innovation processes in Kazakhstan. Expert opinion // Sociologicheskije issledovaniya. – № 9 (2013). – P. 110–111.
- 9 **Abdygapparova, S. B.** Innovative management: training manual. – Almaty, 2003. – 196 p.
- 10 **Savelyev, A. Y.** Innovative education and scientific schools // Bulletin of higher school. – 2000. – № 3. – P. 15–18.

Material received on 16.03.22.

*А. Д. Раисова¹, Г. Д. Баяндина², Г. Т. Медиева³, С. М. Хасенова⁴
^{1,2,3,4}Торайғыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.
Материал 16.03.22 баспаға түсті.

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЗАМАНАУИ МЕНЕДЖМЕНТ

Қазіргі әлемде жоғары білім саласындағы инновациялар еңбек өнімділігін арттырудың негізгі факторларының бірі болып табылады, бұл тұрақты экономикалық өсуге және әлеуметтік әлауқаттың артуына алып келеді.

Қазақстан Республикасының Үкіметі әлемдік нарықта бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету үшін оның маңыздылығына

байланысты жоғары білім беру саласындағы инновациялық процестерді дамыту жөніндегі түрлі бағдарламаларды қолдауға бағыт алды. Мақалада Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қазақстанда жоғары білім берудегі инновациялық үдерістерді тарату үшін экономикалық көмек пен құқықтық тетіктерді қалай пайдаланатыны көрсетілген. Мақалада сонымен қатар білім берудегі инновациялық процестерді дамыту бойынша ұсыныстар берілген, оның инновациялық даму қақтығыстарының негізінде жатқан инновациялық даму шиеленісінің көп деңгейлі құрылымдары көрсетілген.

Жоғары білім беру жүйесіндегі инновацияларды басқару тетіктерінің негізгі мақсаттары мен міндеттерін тұжырымдау жүйелік модель құру – университеттерге қақтығыстарды басқарудың инновациялық технологияларын қолдануды модельдеуге және осы басқарудың салдарын анықтауға мүмкіндік беретін инновациялық дамудың нақты қақтығыстарын шешудің аналогын қалыптастыру.

Кілтті сөздер: қазіргі заманғы жоғары оқу орны, басқарушы және басқарылатын кіші жүйелер, жоғары оқу орнын басқару, Жоғары мектеп менеджменті, инновациялық білім беру менеджменті.

**А. Д. Раисова¹, Г. Д. Баяндина², Г. Т. Медиева³, С. М. Хасенова⁴*

^{1,2,3,4}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 16.03.22.

СОВРЕМЕННЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В современном мире инновации в сфере высшего образования являются одним из ключевых факторов повышения производительности труда, что приводит к устойчивому экономическому росту и повышению социального благосостояния.

Правительство Республики Казахстан взяло курс на поддержку различных программ по развитию инновационных процессов в сфере высшего образования в связи с его важностью для обеспечения конкурентоспособности на мировом рынке. В статье показано, как Правительство Республики Казахстан использует экономическую помощь и правовые рычаги для распространения

инновационных процессов в высшем образовании в Казахстане. В статье также даются рекомендации по развитию инновационных процессов в образовании, уточняются многоуровневые структуры напряженности инновационного развития, лежащие в основе его конфликтов инновационного развития.

Формулировкой основных целей и задач механизмов управления инновациями в системе высшего образования является создание системной модели – формирование аналога решения реальных конфликтов инновационного развития, позволяющего вузам моделировать использование инновационных технологий управления конфликтами и определять последствия этого управления.

Ключевые слова: современный вуз, управляющая и управляемая подсистемы, управление вузом, менеджмент высшей школы, инновационный образовательный менеджмент.

<https://doi.org/10.48081/IZEC6838>

***А. А. Титков¹, Т. Я. Эрназаров², А. Ж. Куниязова³,
Н. М. Шеримова⁴**

^{1,2,3,4}Торайгыров университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар

О СОСТОЯНИИ И ВКЛАДЕ ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА В РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ ПАВЛОДАРСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье представлено исследование современного состояния экономической системы Павлодарской области. Особое внимание акцентировано на вклад Некоммерческого акционерного общества «Торайгыров университет» в развитие региона по таким актуальным приоритетным направлениям, как: подготовка высококвалифицированных кадров, развитие научной и инновационной деятельности, внедрение новшеств в производство. Основная цель научного исследования выявить резервы экономического и инновационного развития региона и Некоммерческого акционерного общества «Торайгыров университет». Основными задачами научного исследования выступали: оценка динамики основных экономических показателей Павлодарской области, оценка номинальных и реальных тенденций экономического роста региона, сравнительное сопоставление ВРП региона с экономическими показателями зарубежных мезо- и микроэкономических систем, выявление системных проблем в области инновационного развития региона с учетом тенденций высшего образования. Практическая значимость научного исследования – выработка основных направлений развития системы высшего образования региона, с учетом таких факторов, как: реализация государственных стратегических программных документов регионального и национального масштаба, отраслевые особенности формирования «Атласа профессий», отраслевая структура подготовки кадров и приоритетность специальностей их подготовки. Также в рамках результатов исследования представлены

*точечные механизмы и приоритеты интенсификации развития
Некоммерческого акционерного общества «Торайгыров университет».*

*Ключевые слова: экономика региона, наука, инновации,
образование, производство.*

Введение

Современные региональные экономические системы, индустриально-инновационное развитие регионов основываются на системном и поступательном развитии высшего образования. Деятельность высших учебных заведений региона сосредоточена по двум направлениям: подготовка высококвалифицированных кадров для предприятий региона и создание научных основ функционирования промышленного сектора региона. Данные процессы в условиях рыночных отношений, как и общая экономическая ситуация носят относительно стабильный характер с присутствием циклических колебаний. Как следствие актуальным становится проведение научных исследований, связанных с изучением вклада высших учебных заведений в развитие региональной экономики, выявлением резервов влияния на интенсификацию экономических процессов, индустриально-инновационное развитие, выбором новых стратегических приоритетов подготовки кадров.

Материалы и методы

Торайгыров университет выступает ведущим региональным вузом и играет важную роль в развитии экономики региона.

Функционирование экономики региона основывается на человеческом потенциале, поведении людей в процессе производства, распределения и потребления материальных благ.

Основной результирующий показатель развития экономики региона – динамика валового регионального продукта (ВРП).

Исследование динамики ВРП позволяет:

- оценить реальный и номинальный экономический рост экономики региона;
- выявить цикличность экономических процессов;
- выполнить сопоставительный экономический анализ;
- сосредоточить внимание на важных экономических региональных проблемах [1–3].

С номинальной точки зрения, в регионе, в соответствии с таблицей 1 и рисунками 1 и 2, имеют место незначительные тенденции экономического роста. С реальной точки зрения экономика региона работает нестабильно, имеет место цикличность. По состоянию на 2020 год, ВРП региона составил 7,09 млрд. долл.

Таблица 1 – Динамика валового регионального продукта Павлодарской области

Показатель	Значение, годы				
	2016	2017	2018	2019	2020
Номинальный валовый региональный продукт, млрд. тенге	1 975,5	2 369,3	2 746,7	2 805,9	3 014,1
Номинальный валовый региональный продукт, млрд. долл.	5,77	7,27	7,48	7,36	7,09

Примечание – Составлено по источникам [4, 5]

Примечание – Составлено по источникам [4, 5]

Рисунок 1 – Динамика номинального валового регионального продукта

Примечание – Составлено по источникам [4, 5]

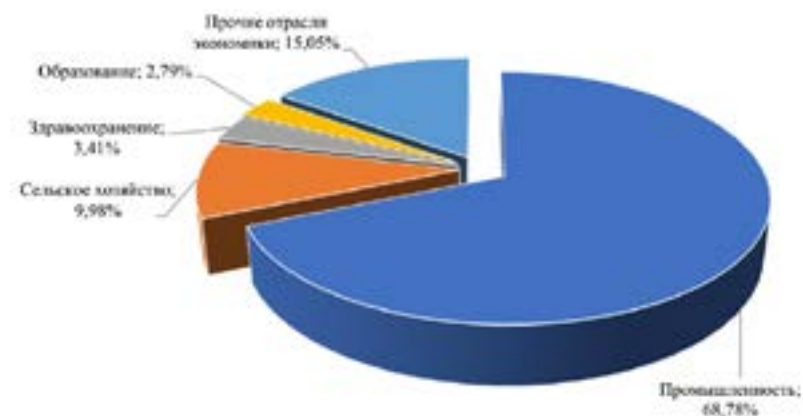
Рисунок 2 – Динамика реального валового регионального продукта

Основной вклад в экономику региона, в соответствии с таблицей 2 и рисунком 3, принадлежит промышленному производству – 68,78 %. Вклад отрасли образования в экономику региона составляет 2,79 %.

Таблица 2 – Динамика вклада отраслей экономики в валовый региональный продукт

Показатель	Значение, годы				
	2016	2017	2018	2019	2020
Номинальный валовый региональный продукт	1 975,5	2 369,3	2 746,7	2 805,9	3 014,1
– промышленные предприятия	1 370,4	1 778,4	1 984,9	1 989,0	2 073,1
– сельскохозяйственное производство	171,5	204,4	228,5	236,4	300,7
– здравоохранение	60,7	64,2	69,6	79,5	102,7
– образование	49,7	52,5	56,9	65,0	84,0
– прочие отрасли экономики	323,20	269,80	406,80	436,00	453,60

Примечание – Составлено по источнику [4]

Примечание – Составлено по источнику [4]

Рисунок 3 – Укрупненная отраслевая структура экономики

В регионе реализуются научно-исследовательские, инновационные проекты. Количество организаций выполняющих НИОКР составляет 12, а бюджет науки по состоянию на 2020 год, в соответствии с таблицей 3, составлял 1,3 млрд. тенге.

Таблица 3 – Динамика показателей развития науки и инновационной деятельности в Павлодарской области

Показатель	Значение, годы				
	2016	2017	2018	2019	2020
Количество организаций, выполняющих НИОКР, кол-во единиц.	10	11	14	12	12
Бюджет выполнения НИОКР, млрд. тенге	0,39	0,336	0,29	1,26	1,3

Примечание – Составлено по источнику [6]

Общий вклад развития отрасли образования и науки в экономику региона, в соответствии с рисунком 4, составляют 2,8 % и 0,04 % соответственно.

В соответствии со стратегическим планом развития Торайгыров университета можно проследить вклад вуза в развитие отрасли образования и развитие науки региона.

Бюджет Торайгыров университета, в соответствии с таблицей 4, по состоянию на 2020 год составлял 5,4 млрд. тенге. Доходы от науки составили 0,32 млрд. тенге.

Примечание – Составлено по источникам [4, 6]

Рисунок 4 – Общая динамика вклада образования и науки в развитие экономики Павлодарской области

Таблица 4 – Динамика бюджета Торайгыров университета

Показатель	Значение, годы				
	2016	2017	2018	2019	2020
Бюджет университета, млрд. тенге	3,31	3,56	3,87	4,58	5,4
Доходы от науки, млрд. тенге	0,095	0,085	0,101	0,238	0,318
Количество актов о внедрении, кол-во ед.	-	25	19	23	20
Удельный вес бюджета науки в общем бюджете, %	2,9	2,4	2,6	5,2	5,9

Примечание – Составлено по источникам [7, 8]

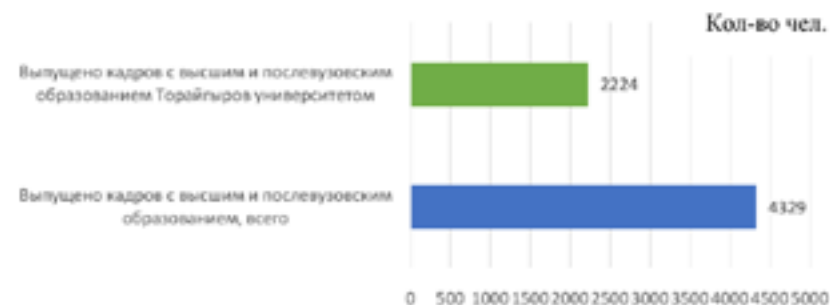
По состоянию на 2020 год, непосредственно прямой вклад Торайгыров университета в развитие отрасли образования региона, в соответствии с рисунком 5, составил – 6,43 %, а в развитие науки – 24,46 %.

Примечание – Составлено по источникам [4, 6, 7, 8]

Рисунок 5 – Динамика вклада Торайгыров университета в развитие отрасли образования и науки Павлодарской области

Вклад по подготовке (ежегодному выпуску) кадров с высшим и послевузовским образованием, Торайгыров университета на региональном уровне составляет 51,4%, что отображено на рисунке 6.

Примечание – Составлено по источникам [4, 8]

Рисунок 6 – Сопоставительные показатели подготовки (ежегодного выпуска) кадров с высшим и послевузовским образованием по состоянию на 2021 год

В процессе проведения выше представленных научных изысканий, основными методами исследования послужили: собирательный метод,

аналитический метод, расчетно-аналитический метод, диалектический метод, метод проектирования гипотез [9, 10].

Результаты и обсуждение

По результатам проведенных исследований, следует акцентировать внимание на следующие экономические тенденции, происходящие в Павлодарской области:

- экономика региона функционирует нестабильно и циклично, нуждается в кардинальном реформировании и интенсификации;
- образование и наука на региональном уровне занимают низкий удельный вес относительно других отраслей экономики;
- Торайгыров университет вносит 50% вклад на региональном уровне в подготовку кадров с высшим и послевузовским и 25% вклад в развитие науки;
- заложены базовые основы для участия Торайгыров университета в реализации национальных и региональных программах развития экономики.

На ближайший среднесрочный период актуально обозначить следующие пути улучшения вклада Торайгыров университета в развитие экономики Павлодарской области:

- интенсификация реализации университетской программы «Сильный ВУЗ – Сильный регион»;
- интенсификация предпринимательского образования;
- включение в образовательные программы, дисциплины набора знаний, навыков и компетенций в соответствии с трендами Индустрии 4.0.

В качестве важного приоритета следует рассматривать предпринимательское образование, трансформацию вуза в университет предпринимательского типа.

Выводы

В стратегических и долгосрочных перспективах высшее образование в регионе сохранит важные институциональные позиции и будет оказывать положительное влияние на экономический рост, развитие науки и инновационность предпринимательства, производственно-хозяйственную деятельность промышленных предприятий. С другой стороны, высшие учебные заведения региона должны сосредоточить внимание на качественном пересмотре стратегий своей деятельности, вывести на первый план поиск инвестиций, капитальных вложений, в создание научного фундамента своей деятельности. Это позволит усилить положительное влияние университетов на экономику региона, интенсифицировать производственно-хозяйственные связи в системе «образование, наука, производство».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **McConnell, Campbell.** Economics : Principles, Problems, & Policies / Campbell McConnell, Stanley Brue, Sean Flynn. – 22 st Ed. – McGraw-Hill, 2021.
- 2 **Асемоглу, Д.** Введение в теорию современного экономического роста / Пер. с англ. В 2 книгах. – М. : Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2018. – 930; 738 с.
- 3 **Аджемоглу, Д., Робинсон, Дж. А.** Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты – М. : АСТ, 2016. – 693 с.
- 4 Предварительные данные за 2020 год. Краткий статистический ежегодник на казахском и русском языках [Текст]. – Павлодар, 2021. – 145 с.
- 5 Как менялся курс тенге к доллару с 1993 года. [Электронный ресурс]. – <https://rus.azattyq.org/a/how-has-the-tenge-exchange-rate-changed-since-1993/30950854.html>.
- 6 Наука и инновационная деятельность Казахстана // Статистический сборник на казахском и русском языках [Текст] – Нур-Султан. 2020, 45 с.
- 7 Стратегия развития НАО «Торайгыров университет» на 2020–2024 годы [Текст] – Павлодар, 2020. – 51 с.
- 8 Данные, представленные Научно-инновационным НУВ-ом, Департаментом академической деятельности Торайгыров университета [Текст] – Павлодар, 2021.
- 9 **Кларк, Б. Р.** Создание предпринимательских университетов : организационные направления трансформации [Текст] / пер. с англ. А. Смирнова; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – М. : изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2011. – 240 с.
- 10 **Кенесович, И. М., Пак, Ю. Н., Жетесова, Г. С., Пак, Д. Ю.** Формирование университета предпринимательского типа в условиях модернизации образования (опыт Казахстана) [Текст] // Высшее образование в России. – Т. 30. – № 2. – 2021.

REFERENCES

- 1 **McConnell, Campbell.** Economics : Principles, Problems, & Policies / Campbell McConnell, Stanley Brue, Sean Flynn. – 22 st Ed. – McGraw-Hill, 2021.
- 2 **Asemoglu, D.** Vvedenie v teoriyu sovremennogo ekonomicheskogo rosta [Introduction to the theory of modern economic growth] / Per. s angl. V 2 knigah. – М. : Izdatelskii dom «Delo» RANHiGS, 2018. – 930; 738 p.

3 **Adjemoglu, D., Robinson, Dj. A.** Pochemu odni strani bogatie_ a drugie bednie. Proishojdenie vlasti процветания i nischeti [Why some countries are rich and others are poor. The origin of power, prosperity and poverty] – Moscow : AST, 2016. – 693 p.

4 Predvaritelnye dannye za 2020 god. Kratkij statisticheskij ezhegodnik na kazahskom i rusском yazykah [Preliminary data for 2020. A short statistical yearbook in Kazakh and Russian] [Text]. – Pavlodar, 2021. – 145 p.

5 Kak menyalsya kurs tenge k dollaru s 1993 goda [How the exchange rate of tenge to the dollar has changed since 1993] [Electronic resource]. – <https://rus.azattyq.org/a/how-has-the-tenge-exchange-rate-changed-since-1993/30950854.html>

6 Nauka i innovacionnaya deyatelnost Kazahstana [Science and innovation activity of Kazakhstan] // Statistical collection in Kazakh and Russian languages [Text] – Nur-Sultan, 2020. – 45 p.

7 Strategiya razvitiya NAO «Torajgyrov universitet» na 2020–2024 gody [Development strategy of NAO «Toraighyrov University» for 2020-2024] [Text] – Pavlodar, 2020. – 51 p.

8 Dannye, predstavlennoye Nauchno-innovacionnym HUB-om, Departamentom akademicheskoy deyatelnosti Torajgyrov universiteta [Data presented by the Scientific and Innovative HUB, the Department of Academic Activity of Toraighyrov University] [Text]. – Pavlodar, 2021.

9 **Klark, B. R.** Sozdanie predprinimatelskih universitetov : organizatsionnye napravleniia transformatsii [Creation of entrepreneurial universities : organizational directions of transformation] [Text] / translated from English by A. Smirnov; State University - Higher School of Economics. – M. : ed. house of the State University - Higher School of Economics, 2011 – 240 p.

10 **Kenesovich, I. M., Pak, Iu. N., Jetesova, G. S., Pak, D. Iu.** Formirovanie universiteta predprinimatelskogo tipa v usloviiah modernizatsii obrazovaniia (opyt Kazahstana) [Formation of an entrepreneurial type university in the conditions of modernization of education (experience of Kazakhstan)] [Text] // Higher Education in Russia. – Vol.30. – No. 2. – 2021.

Материал поступил в редакцию 16.03.22.

*А. А. Титков¹, Т. Я. Эрнazarov², А. Ж. Кунязова³, Н. М. Шеримова⁴

^{1,2,3,4}Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

Материал 16.03.22 баспаға түсті.

ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Мақалада Павлодар облысының экономикалық жүйесінің қазіргі жағдайын зерттеі қарастырылған. «Торайғыров университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамының жоғары білікті кадрларды даярлау, ғылыми-инновациялық қызметті дамыту, өндіріске инновацияларды енгізу сияқты өзекті басым бағыттар бойынша өңірдің дамуына қосқан үлесіне ерекше назар аударылады. Зерттеу жұмысының негізгі мақсаты – облыстың және «Торайғыров университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамының экономикалық және инновациялық даму резервтерін анықтау. Ғылыми зерттеудің негізгі міндеттері: Павлодар облысының негізгі экономикалық көрсеткіштерінің динамикасын бағалау, облыстың экономикалық өсуінің номиналды және нақты тенденцияларын бағалау, облыстың ЖӨӨ-ні шетелдік мезо- және экономикалық көрсеткіштермен салыстырмалы салыстыру. микроэкономикалық жүйелер, аймақтың инновациялық даму саласындағы жүйелік проблемаларды анықтау, жоғары білім беру үрдістерін ескере отырып Ғылыми зерттеулердің практикалық маңыздылығы аймақтағы жоғары білім беру жүйесін дамытудың негізгі бағыттарын келесі факторларды ескере отырып әзірлеу болып табылады: аймақтық және республикалық ауқымдағы мемлекеттік стратегиялық бағдарламалық құжаттарды іске асыру, білім берудің салалық ерекшеліктері. кәсіптер атласын қалыптастыру, кадрларды даярлаудың салалық құрылымы және оларды даярлау мамандықтарының басымдығы. Сондай-ақ, зерттеу нәтижелері аясында Торайғыров атындағы университеттің коммерциялық емес акционерлік қоғамының дамуын белсендірудің нүктелік тетіктері мен басымдықтары көрсетілген.

Кілтті сөздер: аймақтық экономика, ғылым, инновация, білім, өндіріс.

*А. А. Titkov¹, Т. Ya. Ernazarov², А. Zh. Kuniyazova³, N. M. Sherimova⁴

^{1,2,3,4}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 16.03.22.

ON THE STATE AND CONTRIBUTION OF THE TORAIGHYROV UNIVERSITY IN THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF THE PAVLODAR REGION

The article presents a study of the current state of the economic system of Pavlodar region. Particular attention is focused on the contribution of the Non-Commercial Joint Stock Company «Toraighyrov University» to the development of the region in such urgent priority areas as: training of highly qualified personnel, the development of scientific and innovative activities, the introduction of innovations into production. The main goal of the research is to identify the reserves of economic and innovative development of the region and the Non-Commercial Joint Stock Company «Toraighyrov University». The main objectives of the research were: assessment of the dynamics of the main economic indicators of Pavlodar region, assessment of nominal and real trends in the economic growth of the region, comparative comparison of the region's GRP with the economic indicators of foreign meso- and microeconomic systems, identification of systemic problems in the field of innovative development of the region, taking into account the trends of higher education... The practical significance of scientific research is the development of the main directions for the development of the higher education system in the region, taking into account such factors as: the implementation of state strategic program documents of the regional and national scale, the sectoral features of the formation of the Atlas of Professions, the sectoral structure of personnel training and the priority of the specialties of their training. Also, within the framework of the research results, point mechanisms and priorities for intensifying the development of the Toraighyrov University Non-Commercial Joint Stock Company are presented.

Keywords: regional economy, science, innovation, education, production.

SRSTI 06.71.57

<https://doi.org/10.48081/ASDN1565>

***U. A. Tokbergenova¹, A. M. Sarsebayeva²**

¹Abai Kazakh National Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Almaty;

²Almaty Technological University,
Republic of Kazakhstan, Almaty

THE LEVEL OF TOURISM POTENTIAL OF THE TURKESTAN REGION

Turkestan has been a trade center since ancient times, Ordo yntymak. Therefore, the transformation of Turkestan into a regional center is certainly one of the most mobile solutions of the Elbasy. Since this year, the value of the city on the Great Silk Road has been increasing. Turkestan region has a high tourism potential. A particularly priority area of the tourism cluster is a favorable transport infrastructure. The center of the region is the city of Turkestan – the golden nest of historical tourism. At the very beginning of the city, entertainment centers, modern hotels, cultural and historical centers, a drama theater, restaurants, celebration houses, a water park, spot recreation facilities, markets and supermarkets have been completely built for guests and residents of the city. There are places where tourists can provide a full range of quality services.

The novelty of the article is that the city of Turkestan, which has long been considered spiritual Astana, is developing in a tourist cluster and receives millions of tourists a year. Tourism is one of the most dynamic sectors of Kazakhstan's economy. Each region of Kazakhstan is a hotbed of a tourism cluster. The region located in the center of Eurasia, which became the Darkhan steppe of the Great Silk Road, a city was built from ancient times, cultural centers were built. Majestic rivers-lakes and massifs of rocks, forests and deserts testified to historical epochs.

Keywords: tourist cluster, the Great Silk Road, cultural centers, economy and social sphere, ethnotourism, ancient culture of Turkestan.

Introduction

In his Message to the people, Head of State Kassym-Jomart Tokayev set the task to pay special attention to the development of tourism, especially ecotourism

and ethnotourism, as the most important branch of the economy. It is necessary to ensure the creation of the necessary infrastructure for the development of tourism, including the construction of roads and the training of qualified specialists, the President's Message reads. Measures for the development of tourism in the Turkestan region, including eco-tourism and ethnotourism, are contained in the comprehensive plan of socio-economic development of the region for 2021–2025.

The Comprehensive Plan provides for the implementation of 11 investment projects, of which 9 are at the expense of private investment. A set of measures will be implemented in the region to improve the quality of services provided for the development of the tourism industry, to provide new measures of state support to subjects of tourist activity, to increase transport accessibility of the city of Turkestan and the region, etc.

As a result of the implementation of the projects, it is planned that in 2025 the number of tourists will increase to 2.5 million people, visitors served by accommodation facilities-up to 291 thousand and working in the tourism sector-up to 30 thousand people.

Materials and methods

The Turkestan region, which has become the golden cradle of historical tourism, is very popular among both domestic and foreign tourists. The potential of tourism in the region is huge. Turkestan, which has long been considered the spiritual capital, is able to receive more than a million tourists a year.

In Turkestan, there are entertainment centers, modern hotels, historical and cultural centers, a drama theater, restaurants, celebration houses, a water park, sports facilities, markets and supermarkets for citizens and guests of the city. We can say that the city can offer tourists high-quality services. The mausoleum of Khoja Ahmed Yasawi, located in the region and included in the UNESCO Cultural heritage list, the ancient cities of Otrar, Sauran, the mausoleum of Arystan Bab, the mausoleums of Baidibek ata, Domalak ana, the cave of Akmeshit in the Baidibek district, the unprecedented nature of the Tulkubas district, the reserves of Aksu-Jabagyly, Karatau, the state National Natural Park Sairam-Ugam delights with its beauty. The assignment of the status of a regional center to Turkestan has become a new page in the history of the country.

According to the draft State program for the development of the tourism industry in the Republic of Kazakhstan until 2023, the region is included in the cluster «modernization of the Great Silk Road». The main object of the cluster is the city of Turkestan. The flow of tourists to the region increases from year to year.

The main pride and masterpiece of the region is the city of Turkestan – the spiritual capital of the Turkic world, it has a rich history and great prospects. The city is located in the very center of the Great Silk Road.

Today, construction is in full swing in the region: large-scale construction works are underway, infrastructure is developing rapidly, and the sphere of trade is developing. The region is recognized as a region of great opportunities. Indeed, the economic development potential of the region is huge.

Work in the region is carried out in four important areas: the development of small and medium-sized businesses, attracting investment, increasing exports, and large-scale realization of tourism potential.

Results and discussion

The study of the Turkestan region, which has become the golden cradle of historical tourism, is very popular among both domestic and foreign tourists, revealing the level of tourist potential.

The potential of tourism in the region is huge. Turkestan, which has long been considered the spiritual capital, is able to receive more than a million tourists a year. The mausoleum of Khoja Ahmed Yasawi, located in the region and included in the UNESCO Cultural heritage list, the ancient cities of Otrar, Sauran, the mausoleum of Arystan Bab, the mausoleums of Baidibek ata, Domalak ana, the cave of Akmeshit in the Baidibek district, the unprecedented nature of the Tulkubas district, the reserves of Aksu-Jabagyly, Karatau, the state National Natural Park Sairam-Ugam fascinates with beauty [1].

In June 2019, in Akorda, the Head of State Nursultan Nazarbayev signed the law «On some issues of the administrative and territorial structure of the Republic of Kazakhstan».

The decree states that the city of Shymkent is classified as a city of republican significance and the South Kazakhstan region is called the Turkestan region. Thus, Turkestan, which is the golden cradle of the Turkic people, became the center of the Turkestan region.

Turkestan region is the Kazakh Kara Shanyrak, where the kaymag is not violated. «I don't know,» he said. As the poet Magzhan sang: «the doors of two worlds, the cradle of the male Turk.» The Spiritual Horde of the Turkic world. Head of State N. Nazarbayev: «every nation, every independent state should specify its spiritual center. The spiritual center of Kazakhstan Turkestan». Turkestan is not only a regional center, but also a center of national identity, the spiritual heritage of the country. The spiritual capital of the Turkic world [2].

Starting this year, the Turkestan region will become a Golden Bridge uniting and bringing the Turkic countries closer together. General congresses, cultural and spiritual meetings of the countries of Central Asia and Turkey, summits of the Turkic states will raise the flag of Turkestan. In the city, blood is flowing to the roots of the economy and social sphere, work is being intensified in the direction of culture, education and spiritual enlightenment [3].

The definition of the city of Turkestan as a regional center is a new page in the history of the country. It is obvious that new steps will be implemented in the region for the development of tourism, all areas of agriculture, industry. That is, this step, giving impetus to the development of the economy, business, infrastructure and roads in the region, contributes to the development of Turkestan not only as a sacred place, but also as a large cultural center, an economic hearth. The transfer of the administrative center will allow to concentrate new jobs and provide work for the vast majority of the able-bodied population. New social facilities, housing and other projects are being actively implemented.

Turkestan has been a trade center since ancient times, Ordo yntymak. Therefore, the transformation of Turkestan into a regional center is certainly one of the most mobile solutions of the Elbasy. Starting this year, the value of the city on the Great Silk Road will increase [4].

Turkestan region has a high tourism potential. A particularly priority area of the tourism cluster is a favorable transport infrastructure. The center of the region is the city of Turkestan-the golden nest of historical tourism. At the very beginning of the city, entertainment centers, modern hotels, cultural and historical centers, a drama theater, restaurants, celebration houses, a water park, spot recreation facilities, markets and supermarkets have been completely built for guests and residents of the city. There are places where tourists can be provided with a full quality service [5].

The area with a large number of centers of historical tourism has a beautiful nature, extensive chronicle edges. The mausoleum of Khoja Ahmed Yasawi, included in the UNESCO Cultural Heritage list in the region, the ancient settlements of Otrar, Sauran, the mausoleum of Arystan Bab in the Otrar district, the mausoleums of Baidibek ata, Domalak ana and the cave of Akmeshit in the Baidibek bi district, the unique colorful nature of the Tulkubas district, the cities of Aksu-Jabagyly, Karatau, the state National Natural Park Sairam-Uh-huh-I don't know,» he said.

In 2020, more than 1 million 300 thousand tourists visited the Turkestan region. According to the regional Department of Entrepreneurship, Industrial and Innovative Development and Tourism, the majority of tourists are citizens of Uzbekistan, Kyrgyzstan, Russia, Turkey, the USA, China, Germany and Italy. In addition to foreigners, we have a large number of visitors to resorts, historical sites from all over Kazakhstan. Consequently, tourism will become an indispensable source of income for the South. The regional center of Turkestan, as the cultural capital of the Turkic world, hospitably welcomes more than one tourist. Last year, Akim of the region Zhanseit Tuimebayev noted that one of the main issues on the agenda is the transformation of Turkestan into a tourist city, a center of tourism that will be visited by more than 1 million tourists a year, that about 1 million Turkish tourists are ready to visit in the coming years. In accordance with this, the relevant institutions were

instructed to ensure high quality of services, to develop a clear step-by-step plan of measures to increase the tourist potential of the city. Since it became a regional center, this work has increased significantly.

The city of Turkestan, which has been considered the spiritual capital for centuries, is developing along the tourist cluster, reaching millions of tourists a year. Tourism is one of the most dynamic sectors of Kazakhstan's economy. Each region of Kazakhstan is a hotbed of a tourism cluster. The region located in the center of Eurasia, which became the Darkhan steppe of the Great Silk Road, a city was built from ancient times, cultural centers were built. Majestic rivers-lakes and massifs of rocks, forests and deserts testified to historical epochs. Genealogical cities with a thousand- year-old civilization have experienced many wars [6].

A little about the historical tourist sites of the city of Turkestan, which has more than 1500 years of history, became the capital of the Kazakh Khanate, the crossroads of caravan roads leading to Shartarap, became the center of the Great Silk Road.

The development of the tourism sector in Kazakhstan is conducted comprehensively. Including cultural tourism. For example, \$4 million a year to Kazakhstan. 560 thousand people arrived, 5.3 % of GDP is made up of funds from tourist services. This indicator is expected to increase to 8 % in the «program for the development of the tourism industry of the Republic of Kazakhstan until 2025». To date, the inclusion in the UNESCO list of 2 natural and 3 architectural objects in Kazakhstan in world statistical indicators indicates the favorability of our country for the development of cultural tourism [7].

The cultural or ethnotourism of the tourism industry of Kazakhstan is the result of its preservation of the ancient nomadic civilization and urban culture along the Silk Road. Because today's achievements of natural and architectural monuments in Kazakhstan are directly related to the ethnic culture of the population.

Currently, the number of archaeological sites in the vicinity of the city of Turkestan is 99. This indicates the depth of the cultural layer of the ancient cities of the region [8].

The last stages of the ancient culture of Turkestan are directly connected with the Kazakh Khanate and a pantheon of Kazakh khans and biys was formed in it (in turn, the Kazakh people equated pilgrimage to Turkestan with «small hajj»). These sites in the city require comprehensive archaeological and ethnographic research [9, 10].

The Turkestan region annually allocates \$1.5 million for tourist facilities included in the TOP 10 of the «state program for the development of the tourism industry of the Republic of Kazakhstan until 2025». a tourist should attract. This program will consider the cluster «Revival of the Great Silk Road», which will be dedicated to the southern regions of Kazakhstan. This cluster covers the central and

eastern part of the Kyzylorda region, the south-western and north-western part of the Turkestan region, the south-western part of the Zhambyl region.

The Turkestan region annually allocates \$1.5 million for tourist facilities included in the TOP 10 of the «state program for the development of the tourism industry of the Republic of Kazakhstan until 2025». the tourist must be attracted. This program will consider the cluster «modernization of the Great Silk Road» for the southern regions of Kazakhstan. This cluster covers the central and eastern part of the Kyzylorda region, the south-western and north-western part of the Turkestan region, the south-western part of the Zhambyl region.

Conclusion

In the end, the history, way of life, customs, traditions of the Kazakhs, as if nothing had happened, undoubtedly interested anyone. Visitors from abroad want to see another civilization. The state of Uzbekistan, not to mention the countries of Europe and Asia, was somewhat ahead of us in this regard. It has been some time since they turned their ancient cities of Bukhara, Samarkand, Kokand and Khiva with a centuries-old history, unique oriental architecture into a center of tourism.

In general, given that tourists are more interested in ancient, historical cities than modern ones, prerequisites should be created for the influx of tourists to Turkestan. It has all the opportunities and conditions for the formation of tourist potential. Only time.

We are a generation of wise people who have not violated the honor of nobility and morality. – I don't want you to know, I don't want you to know that I know, I want you to know that I want. - We are dear friends. The exhibition «Arda and the country conquer» is held in the same Semey.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Түркістан туризмінің халықаралық нарықтық деңгейі. Алматы : Мәдени мұра, 2020. – Б. 68.
- 2 <https://turkystan.kz/> [Электронный ресурс].
- 3 **Қожа, М.** Иасы-Түркістан тарихы. – Алматы : Мәдени мұра, 2019. – Б. 123.
- 4 Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2019 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы : ҚР Үкіметінің 2019 ж. 31 мамырдағы № 360 қаулысы.
- 5 **Елеуов, М.** 2019 жылғы барлау жұмыстары // Ғылыми-зерттеу жұмысы туралы есеп. Түркістан ескерткіштері. – Алматы : Эверо, 2019. – Б. 88.
- 6 Қазақстандағы туризм дамуының хронологиясы. – Алматы : Мәдени мұра, 2020. – Б. 94.

7 **Агеева, Е. И., Пацевич, Г. И.** Из истории оседлых поселений и городов Южного Казахстана // Труды Института истории, археологии и этнографии АН Каз ССР, 2017. – Т. 1. – С. 97–101.

8 Свод памятников истории и культуры Казахстана. Южно-Казахстанская область. – Алматы : Мәдени мұра, 2019. – Б. 58.

9 **Акишев, К. А., Байпаков, К. М., Ерзакович, Л. Б.** Древний Отрар. – Алматы : Мәдени мұра, 2020. – Б. 98.

10 **Смагулов, Е. А.** Городище Шойтобе // Города Туркестана. – Алматы : Мәдени мұра, 2018. – Б. 68.

REFERENCES

- 1 Turkistan turizminin halykaralyk naryktyk degei [The international market level of tourism in Turkestan]. – Almaty : Madeni myra, 2020. – P. 68.
- 2 Turkystan.kz [Electronic resource].
- 3 Koga, M. Iasy – Turkistan tarihi [History of Iasi –Turkestan]. – Almaty – 2019. – P. 123.
- 4 Kazakstan Respublikasynyn turistik salasyn damytudyn 2019–2025 gyldarha arналған мемлекеттік бағдарламасы [The state program of development of the tourism industry of the Republic of Kazakhstan for 2019–2025].
- 5 **Eleuov, M.** 2019 gyly barlau gumystary [Exploration work in 2019] // Gylymi – zertteu gumysy turaly esep. Turkistan eskertkishteri. – Almaty : E`vero, 2019. – P. 88.
- 6 Kazakstandagy tirizm damuynyn hronologiyasy [Chronology of tourism development in Kazakhstan] – Almaty : Madeni myra, 2020. – P. 94.
- 7 **Ageeva, E. I., Pacevich, G. I.** iz istorii osedlyh poselenii b gorodov Yugnogo Kazahstana [From the history of settled settlements and cities of South Kazakhstan] // Trudy Instituta istorii, arheologii i etnografii AN KazSSR. 2017. – Т. 1. – P. 97-101.
- 8 Svod pamyatnikov istorii i kul`tury` Kazaxstana. Yuzhno-Kazaxstanskaya oblast` [A set of historical and cultural monuments of Kazakhstan. South Kazakhstan region]. – Almaty : Madeni myra, 2019. – P. 58.
- 9 **Akishev, K. A., Baypakov, K. M., Erzakovich, L. B.** Drevnij Otrar [Ancient Otrar]. – Almaty : Madeni myra, 2020. – P. 98.
- 10 Smagulov, E. A. Gorodishhe Shojtobe // Goroda Turkestana [Shoitobe settlement // Cities of Turkestan]. – Almaty : Madeni myra, 2018. – P. 68.

Material received on 16.03.22.

*У. А. Тоқбергенова¹, А. М. Сарсебаева²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.;

²Алматы технологиялық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

Материал 16.03.22 баспаға түсті.

ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ ТУРИСТІК ӘЛЕУЕТІНІҢ ДЕҢГЕЙІ

Түркістан ежелден сауда және ынтымақтастық орталығы болған. Сондықтан Түркістанды облыс орталығына айналдыру Президенттің ең оңтайлы шешімдерінің бірі екені сөзсіз. Былдан бастап Ұлы Жібек жолы бойындағы қаланың маңызы арта түседі. Түркістан облысының туристік әлеуеті жоғары. Туристік кластердің басымдығы ерекше қолайлы көлік инфрақұрылымы болып табылады. Түркістан облысының орталығы-тарихи туризмнің алтын ұясы. Қаланың басында қала қонақтары мен тұрғындарына арналған ойын-сауық орталығы, заманауи қонақ үйлер, мәдени-тарихи орталықтар, драма театрлары, мейрамханалар, элиталық үйлер, аквапарк, спорт ғимараттары, базарлар мен супермаркеттер орналасқан. Бұл дегеніміз, туристерге сапалы қызмет көрсететін көптеген орындар бар. Мақаланың жаңалығы-ежелден рухани астана болып саналатын Түркістан қаласы туристік кластерге айналып, жылына миллиондаған туристерді қабылдайтын болады. Туризм Қазақстан экономикасының негүрлым серпінді дамып келе жатқан секторларының бірі болып табылады. Қазақстанның әрбір өңірі туристік кластердің орталығы болып табылады. Еуразияның қақ ортасында орналасқан Ұлы Жібек жолы даласы ежелден қала және мәдени орталық болған. Әдемі өзендер, көлдер мен таулар, ормандар мен шөлдер тарихи кезеңдердің куәсі болды.

Кілтті сөздер: туристік кластер, Ұлы Жібек жолы, мәдени орталықтар, экономикалық және әлеуметтік салалар, этнотуризм, Түркістанның ежелгі мәдениеті.

*У. А. Тоқбергенова¹, А. М. Сарсебаева²

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Республика Казахстан, г. Алматы;

²Алматинский технологический университет,
Республика Казахстан, г. Алматы.

Материал поступил в редакцию 16.03.22.

УРОВЕНЬ ТУРИСТСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ТУРКЕСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Туркестан издавна был центром торговли и солидарности. Поэтому превращение Туркестана в областной центр, несомненно, является одним из самых мобильных решений Президента. С этого года значение города вдоль Великого шелкового пути будет возрастать. Высок туристический потенциал Туркестанской области. Приоритетом туристического кластера является особо благоприятная транспортная инфраструктура. Областной центр Туркестан – золотое гнездышко исторического туризма. В начале города находится развлекательный центр для гостей и жителей города, современные гостиницы, культурно-исторические центры, драматические театры, рестораны, элитные дома, аквапарк, спортивные сооружения, рынки и супермаркеты. Это означает, что есть много мест, которые могут предоставить туристам полноценные качественные услуги. Новизна статьи заключается в том, что город Туркестан, издавна считающийся духовной столицей, будет развиваться в туристический кластер и будет принимать миллионы туристов в год. Туризм является одним из наиболее динамично развивающихся секторов экономики Казахстана. Каждый регион Казахстана является центром туристического кластера. Расположенная в самом сердце Евразии степь Великого шелкового пути издавна была городом и культурным центром. Прекрасные реки, озера и горы, леса и пустыни были свидетелями исторических периодов.

Ключевые слова: туристический кластер, Великий шелковый путь, культурные центры, экономическая и социальная сферы, этнотуризм, древняя культура Туркестана.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ

Алишева Данагуль Жумабайқызы, магистрант, «Есеп және аудит» мамандығы, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: alisheva-1998@mail.ru

Алтайбаева Жанат Калелқызы, экономика ғылымдарының кандидаты, қауымд. профессоры, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: zhanat.ka@mail.ru

Асрепов Ғабит Нурлыбекович, докторант, Қазақ-орыс халықаралық университеті, Ақтөбе қ., 030000, Қазақстан Республикасы, e-mail: assreprov@mail.ru

Әбухасен Айдана Әбухасенқызы, магистрант, «Экономика» мамандығы, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: bukhasen@bk.ru

Баяндина Гульмира Дуйсенбаевна, қауымд. профессор (доцент), «Экономика» кафедрасы, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: bayandinagd@mail.ru

Бейсембаева Гульмира Кулхановна, экономика магистрі, аға оқытушы, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: Gulmira_din@mail.ru

Богданова Елена Александровна, экономикалық ғылымдар магистрі, аға оқытушы, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: elena5.5.5@mail.ru

Есберген Раушан Әкімгерейқызы, Экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Экономика» кафедрасы, Қазақ-орыс халықаралық университеті, Ақтөбе қ., 030000, Қазақстан Республикасы, e-mail: rau01021980@mail.ru

Ибраева Алтнай Кадыровна, магистрант, «Іскерлік әкімшілік (МВА)» мамандығы, Бизнес, білім және құқық академиясы факультеті, Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: Altnai-13@mail.ru

Кадырова Акмарал Сатбековна, экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, «Экономика» кафедрасы, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: kadyrova.akmaral@mail.ru

Кунязова Алия Жаныбековна, экономика ғылымының магистрі, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: Kuniyazova@mail.ru

Медиева Гүлмайра Төлеутемірқызы, магистрант, «Менеджмент» мамандығы, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulmaira72@mail.ru

Миллер Александр Емельянович, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Экономика және қаржы саясаты» кафедрасының меңгерушісі, Омбы мемлекеттік университеті, Омбы қ., 644000, Ресей Федерациясы

Нуралиева Чолпон Аскарловна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Бухгалтерлік есеп, талдау және аудит кафедрасы, Қырғыз-Ресей Славян Университеті, Бішкек қ., 720000, Қырғызстан Республикасы, e-mail: utegen_z_78@mail.ru

Попп Людмила Александровна, экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: ludmilaropp@mail.ru

Раисова Айнель Данияровна, магистрант, «Менеджмент» мамандығы, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: ainel_d@mail.ru

Ромец Дарья Александровна, студент, «Есеп және аудит» мамандығы, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: dasha.r13@mail.ru

Сарсебаева Айгуль Муктаровна, лектор, ғылым магистрі, Алматы технологиялық университеті, Алматы қ., 050012, Қазақстан Республикасы, e-mail: ajgulya.81@mail.ru

Титков Алексей Анатольевич, экономика ғылымының кандидаты, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: Alexey-pvl@mail.ru

Токбергенова Улжалгас Абдугаппаровна, лектор, ғылым магистрі, Алматы технологиялық университеті, Алматы қ., 050012, Қазақстан Республикасы, e-mail: tokbergen75@mail.ru

Хасенова Светлана Максutowна, оқытушы, «Экономика» кафедрасы, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: sveta_hasenova.7@mail.ru

Шеримова Нуржанат Мухтаровна, экономика ғылымының магистрі, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: asanek2010@mail.ru

Эрназаров Тахир Яздурдиевич, техникалық ғылым кандидаты, Экономика және құқық факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: denat_et@mail.ru

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Алишева Данагуль Жумабаевна, магистрант, специальность «Учет и аудит», Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: alisheva-1998@mail.ru

Алтайбаева Жанат Калеловна, кандидат экономических наук, асоц. профессор, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: zhanat.ka@mail.ru

Асрепов Габит Нурлубекович, докторант, Казахско-русский международный университет, г. Актобе, 030000, Республика Казахстан, e-mail: assrepov@mail.ru

Әбухасен Айдана Әбухасенқызы, магистрант, специальность «Экономика», Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: bukhasen@bk.ru

Баяндина Гульмира Дуйсенбаевна, асоц. профессор (доцент), кафедра «Экономика», Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: bayandinagd@mail.ru

Бейсембаева Гульмира Кулхановна, магистр экономики, ст. преподаватель, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: Gulmira_din@mail.ru

Богданова Елена Александровна, магистр экономических наук, ст. преподаватель, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: elena5.5.5@mail.ru

Есберген Раушан Акимгереевна, кандидат экономических наук, доцент, кафедра «Экономика», Казахско-русский международный университет, г. Актобе, 030000, Республика Казахстан, e-mail: gau01021980@mail.ru

Ибраева Алтнай Кадыровна, магистрант, специальность «Деловое администрирование (МВА)», Факультет бизнеса, образования и права, Инновационный Евразийский университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: Altnai-13@mail.ru

Кадырова Акмарал Сатбековна, кандидат экономических наук, профессор, кафедра «Экономика», Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: kadyrova.akmaral@mail.ru

Куниязова Алия Жаныбековна, магистр экономических наук, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: Kuniyazova@mail.ru

Медиева Гульмайра Толеутемировна, магистрант, специальность «Менеджмент», Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: gulmaira72@mail.ru

Миллер Александр Емельянович, доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой «Экономика и финансовая политика», Омский Государственный университет имени Достоевского, г. Омск, 644000, Российская Федерация

Нуралиева Чолпон Аскарровна, доктор экономических наук, профессор, кафедра «Бухгалтерского учета, анализа и аудита», Кыргызско-Российский Славянский университет, г. Бишкек, 720000, Республика Кыргызстан, e-mail: utegen_z_78@mail.ru

Попп Людмила Александровна, кандидат экономических наук, профессор, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: ludmilaropp@mail.ru

Раисова Айнель Данияровна, магистрант, специальность «Менеджмент», Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: ainel_d@mail.ru

Ромец Дарья Александровна, студент, специальность «Учет и аудит», Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: dasha.r13@mail.ru

Сарсебаева Айгуль Муктаровна, лектор, магистр наук, Алматинский технологический университет, г. Алматы, 050012, Республика Казахстан, e-mail: ajgulya.81@mail.ru

Титков Алексей Анатольевич, кандидат экономических наук, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: Alexey-pvl@mail.ru

Токбергенова Улжалгас Абдугаппаровна, лектор, магистр наук, Алматинский технологический университет, г. Алматы, 050012, Республика Казахстан, e-mail: tokbergen75@mail.ru

Хасенова Светлана Максutowна, ст. преподаватель, кафедра «Экономика», Торайғыров университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: sveta_hasenova.7@mail.ru

Шеримова Нуржанат Мухтаровна, магистр экономических наук, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: asanek2010@mail.ru

Әрназаров Тахир Яздурдиевич, кандидат технических наук, Факультет экономики и права, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: denat_et@mail.ru

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Abuhasen Aidana Abuhasenovna, undergraduate student in «Economics», Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: bukhasen@bk.ru

Alisheva Danagul, magistrate, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: alisheva-1998@mail.ru

Altaibayeva Zhanat, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Faculty of Economics and Law Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: zhanat.ka@mail.ru

Asrepov Gabit Nurlybekovich, doctoral student, Kazakh-Russian International University, Aktobe, 030000, Republic of Kazakhstan, e-mail: assrepov@mail.ru

Bayandina Gulmira Duisenbaevna, Associate Professor of the Department of Economics, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: bayandinagd@mail.ru

Beisembayeva Gulmira, Master of Economics, Lecturer, Faculty of Economics and Law Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: Gulmira_din@mail.ru

Bogdanova Yelena, Master of Economic Sciences, Lecturer, Faculty of Economics and Law Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: elena5.5.5@mail.ru

Ernazarov Takhir Yazdurdievich, Candidate of Technical Sciences, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: denat_et@mail.ru

Ibrayeva Altnay Kadyrovna, underground student in «Business administration (MBA)», Faculty Academy of Business, Education and Law, Innovative University of Eurasia, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: Altnai-13@mail.ru

Kadyrova Akmaral Satbekovna, PhD, professor, Department of Economics, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: kadyrova.akmaral@mail.ru

Khasenova Svetlana Maksutovna, Senior Tutor, Department of Economics, Toraighyrov University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: sveta_hasenova.7@mail.ru

Kuniyazova Aliya Zhanybekovna, Master of Economics, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: Kuniyazova@mail.ru

Medieva Gulmayra Toleutemirovna, doctoral student in «Management», Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulmaira72@mail.ru

Miller Alexander Yemelyanovich, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Economics and Financial Policy, Dostoevsky Omsk State University, Omsk, 644000, Russian Federation

Nuralieva Cholpon Askarova, Doctor of Economics, Professor of Accounting, Analysis and Audit Department, Kyrgyz-Russian Slavic University, Bishkek, 720000, Republic of Kyrgyzstan, e-mail: utegen_z_78@mail.ru

Popp Lyudmila Aleksandrovna, Candidate of Economic Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: ludmilapopp@mail.ru

Raissova Ainel Daniyarovna, doctoral student in «Management», Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: ainel_d@mail.ru

Romets Darya Aleksandrovna, student, specialty «Accounting and audit», Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: dasha.r13@mail.ru

Sarsebayeva Aigul, Master of Science, lecturer, Almaty Technological University, Almaty, 050012, Republic of Kazakhstan, e-mail: ajgulya.81@mail.ru

Sherimova Nurzhanat Mukhtarovna, Master of Economics, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: asanek2010@mail.ru

Titkov Alexey Anatolyevich, Candidate of Economic Sciences, Faculty of Economics and Law, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: Alexey-pvl@mail.ru

Tokbergenova Ulzhalgas, Master of Science, lecturer, Almaty Technological University, Almaty, 050012, Republic of Kazakhstan, e-mail: tokbergen75@mail.ru

Yesbergen Raushan Akymgerekzyzy, Candidate of Economic Science, associate professor, Department of Economics, Kazakh-Russian International University, Aktobe, 030000, Republic of Kazakhstan, e-mail: rau01021980@mail.ru

**ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ В НАУЧНОМ ЖУРНАЛЕ
«ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА.
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СЕРИЯ»**

Редакционная коллегия просит авторов руководствоваться следующими правилами при подготовке статей для опубликования в журнале.

Научные статьи, представляемые в редакцию журнала должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристрайных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

* В номер допускается не более одной рукописи от одного автора либо того же автора в составе коллектива соавторов.

* Количество соавторов одной статьи не более 5.

* Степень оригинальности статьи должна составлять не менее 60 % (согласно решению редакционной коллегии).

* Направляемые статьи не должны быть ранее опубликованы, не допускается последующее опубликование в других журналах, в том числе переводы на другие языки.

* Решение о принятии рукописи к опубликованию принимается после проведения процедуры рецензирования.

* Двойное рецензирование (слепое) проводится конфиденциально, автору не сообщается имя рецензента, а рецензенту – имя автора статьи.

* Квитанция об оплате предоставляется после принятия статей к публикации. Стоимость публикации в журнале за страницу 1000 (одна тысяча) тенге.

* докторантам НАО «Торайғыров университет» и иностранным авторам (без казахстанских соавторов) публикация в журнале бесплатно.

* Если статья отклонена антиплагиатом или рецензентом статья возвращается автору на доработку. Автор может повторно отправить статью на антиплагиат или рецензирования 1 раз. Ответственность за содержание статьи несет автор.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи.

Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.

Датой поступления статьи считается дата получения редакцией ее окончательного варианта.

Статьи публикуются по мере поступления. Журнал формируется исходя из количества не более 30 статей в одном номере.

Периодичность издания журналов – 4 раза в год (ежеквартально).

Сроки подачи статьи:

- первый квартал до 10 февраля;
- второй квартал до 10 мая;
- третий квартал до 10 августа;
- четвертый квартал до 10 ноября.

Научный журнал «Вестник Торайғыров университета», «Наука и техника Казахстана» выпускается с периодичностью 4 раза в год в сетевом (электронном) формате в следующие установленные сроки выхода номеров журнала:

- первый номер выпускается до 30 марта текущего года;
- второй номер – до 30 июня;
- третий номер – до 30 сентября;
- четвертый номер – до 30 декабря.

Статью (электронную версию и квитанции об оплате) следует направлять на сайтах:

- <https://vestnik.tou.edu.kz/>
- <https://vestnik-economic.tou.edu.kz/>

Для подачи статьи на публикацию необходимо пройти регистрацию на сайте.

Автор, который внес наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и обозначается «*».

Авторы из разных учебных заведений указываются цифрами ^{1,2}.

Для осуществления процедуры двойного рецензирования (слепого), авторам необходимо отправлять два варианта статьи: первый – с указанием личных данных, второй – без указания личных данных. При нарушении принципа слепого рецензирования статья не рассматривается.

Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– В журналы принимаются статьи по всем научным направлениям, в электронном варианте со всеми материалами в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для Windows» (в форматах .doc, .docx, .rtf).

– Общий объем статьи, включая аннотации, литературу, таблицы, рисунки и математические формулы должен составлять **не менее 7 и не более 12 страниц печатного текста**. Поля страниц – 30 мм со всех сторон листа; Текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка).

Структура научной статьи включает название, аннотация, ключевые слова, основные положения, введение, материалы и методы, результаты и обсуждение, заключение, выводы, информацию о финансировании (при наличии), список использованных источников (литературы) к каждой статье, включая романизированный (транслитерированный латинским алфавитом) вариант написания источников на кириллице (на казахском и русском языках) см. ГОСТ 7.79–2000 (ИСО 9–95) Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.

Статья должна содержать:

1. **МРНТИ** (Межгосударственный рубрикатор научной технической информации);

2. **DOI** – после МРНТИ в верхнем правом углу (присваивается и заполняется редакцией журнала);

3. **Инициалы** (имя, отчество) **Фамилия** автора (-ов) – на казахском, русском и английском языках (жирным шрифтом, по центру);

Автор, который внес наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и обозначается «*».

Авторы из разных учебных заведений указываются цифрами ^{1,2}.

4. **Аффилиация** (организация (место работы (учебы)), страна, город) – на казахском, русском и английском языках. Полные данные об аффилиации авторов представляются в конце журнала;

5. **Название статьи** должно отражать содержание статьи, тематику и результаты проведенного научного исследования. В название статьи необходимо вложить информативность, привлекательность и уникальность (не более 12 слов, прописными буквами, жирным шрифтом, по центру, на трех языках: русский, казахский, английский либо немецкий);

6. **Аннотация** – краткая характеристика назначения, содержания, вида, формы и других особенностей статьи. Должна отражать основные и ценные, по мнению автора, этапы, объекты, их признаки и выводы проведенного исследования. Дается на казахском, русском и английском либо немецком языках (рекомендуемый объем аннотации на языке публикации – не менее

150, не более 300 слов, курсив, нежирным шрифтом, кегль – 12 пунктов, абзацный отступ слева и справа 1 см, см. образец);

7. **Ключевые слова** – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования (оформляются на трех языках: русский, казахский, английский либо немецкий; кегль – 12 пунктов, курсив, отступ слева-справа – 1 см.). Рекомендованное количество ключевых слов – 5-8, количество слов внутри ключевой фразы – не более 3. Задаются в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке (см. образец);

8. **Основной текст статьи** излагается в определенной последовательности его частей, включает в себя:

- **Введение** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов). Обоснование выбора темы; актуальность темы или проблемы. Актуальность темы определяется общим интересом к изученности данного объекта, но отсутствием исчерпывающих ответов на имеющиеся вопросы, она доказывается теоретической или практической значимостью темы.

- **Материалы и методы** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов). Должны состоять из описания материалов и хода работы, а также полного описания использованных методов.

- **Результаты и обсуждение** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов). Приводится анализ и обсуждение полученных вами результатов исследования. Приводятся выводы по полученным в ходе исследования результатам, раскрывается основная суть. И это один из самых важных разделов статьи. В нем необходимо провести анализ результатов своей работы и обсуждение соответствующих результатов в сравнении с предыдущими работами, анализами и выводами.

- **Информацию о финансировании** (при наличии) (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов).

- **Выводы** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов).

Выводы – обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором, и заключение автора об изменении научного знания с учетом полученных результатов. Выводы не должны быть абстрактными, они должны быть использованы для обобщения результатов исследования в той или иной научной области, с описанием предложений или возможностей дальнейшей работы.

- **Список использованных источников** (жирными буквами, кегль – 14 пунктов, в центре) включает в себя:

Статья и список использованных источников должны быть оформлены в соответствии с ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 (см. образец).

Очередность источников определяется следующим образом: сначала последовательные ссылки, т.е. источники на которые вы ссылаетесь по очередности в самой статье. Затем дополнительные источники, на которых нет ссылок, т.е. источники, которые не имели место в статье, но рекомендованы вами читателям для ознакомления, как смежные работы, проводимые параллельно. *Объем не менее 10, не более чем 20 наименований* (ссылки и примечания в статье обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки), преимущественно за последние 10–15 лет.

В случае наличия в списке использованных источников работ на кириллице (на казахском и русском языках), необходимо представить список литературы в двух вариантах: 1) в оригинале (указываются источники на русском, казахском и английском либо немецком языках); 2) романизированный вариант написания источников на кириллице (на казахском и русском языках), то есть транслитерация латинским алфавитом. *см. ГОСТ 7.79–2000 (ИСО 9–95) Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.*

Онлайн сервис Транслитерация по ГОСТу – <https://transliteration-online.ru/>

Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.

Романизированный список литературы должен выглядеть следующим образом: автор(-ы) (транслитерация либо англоязычный вариант при его наличии) → название статьи в транслитерированном варианте → [перевод названия статьи на английский язык в квадратных скобках] → название казахоязычного либо русскоязычного источника (транслитерация, либо английское название при его наличии) → выходные данные с обозначениями на английском языке.

• **Иллюстрации, перечень рисунков** и подписочные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.

• **Математические формулы** должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (каждая формула – один объект).

На отдельной странице (после статьи)

В электронном варианте приводятся **полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, e-mail** (номера телефонов для связи редакции с авторами, не публикуются);

Сведения об авторах

На казахском языке	На русском языке	На английском языке
Фамилия Имя Отчество (полностью)		
Должность, ученая степень, звание		
Организация		
Город		
Индекс		
Страна		
E-mail		
Телефон		

140008, Республика Казахстан, г. Павлодар, ул. Ломова, 64,

НАО «Торайгыров университет»,

Издательство «Toraighyrov University», каб. 137,

Тел. 8 (7182) 67-36-69, (внутр. 1147).

E-mail: kereku@tou.edu.kz

Наши реквизиты:

НАО «Торайгыров университет» РПН 451800030073 БИН 990140004654	НАО «Торайгыров университет» РПН 451800030073 БИН 990140004654	Приложение kaspi.kz Платежи – Образование – Оплата за ВУЗы – Заполняете все графы (в графе Факультет укажите «За публикацию в научном журнале, название журнала и серии»)
АО «Jýsan Bank» ИИК KZ57998FTB00 00003310 БИК TSESZKZ A Кбе 16 Код 16 КНП 861	АО «Народный Банк Казахстана» ИИК KZ156010241000003308 БИК HSBKZKZKX Кбе 16 Код 16 КНП 861	

ОБРАЗЕЦ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ

МРНТИ 04.51.59

DOI xxxxxxxxxxxxxxx

С. К. Антикеева*, С. К. Ксембаева

Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар

ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ ЧЕРЕЗ КУРСЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

В данной статье представлена теоретическая модель формирования личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации, которая разработана в рамках докторской диссертации «Формирование личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации». В статье приводятся педагогические аспекты самого процесса моделирования, перечислены этапы педагогического моделирования. Представлены методологический, процессуальный (технологический) и инструментальный уровни модели, ее цель, мониторинг сформированности искомым компетенций, а также результат. В модели показаны компетентностный, личностно-ориентированный и практико-ориентированный педагогические подходы, закономерности, принципы, условия формирования выбранных компетенций; описаны этапы реализации процесса формирования, уровни сформированности личностных и профессиональных компетенций. В разделе практической подготовки предлагается интерактивная работа в системе слушатель-преподаватель-группа, подразумевающая личное участие каждого специалиста, а также открытие первого в нашей стране Республиканского общественного объединения «Национальный альянс профессиональных социальных работников». Данная модель подразумевает под собой дальнейшее совершенствование и самостоятельное развитие личностных и профессиональных компетенций социальных работников. Это

позволяет увидеть в модели эффективность реализации курсов повышения квалификации, формы, методы и средства работы.

Ключевые слова: теоретическая модель, компетенции, повышение квалификации, социальные работники.

Введение

Социальная работа – относительно новая для нашей страны профессия. Поэтому обучение социальных работников на современной стадии не характеризуется наличием достаточно разработанных образовательных стандартов, которые находили бы выражение в формулировке педагогических целей, в содержании, технологиях учебного процесса.

Продолжение текста публикуемого материала

Материалы и методы

Теоретический анализ научной психолого-педагогической и специальной литературы по проблеме исследования; анализ законодательных и нормативных документов по открытию общественных объединений; анализ содержания программ курсов повышения квалификации социальных работников; моделирование; анализ и обобщение педагогического опыта; опросные методы (беседа, анкетирование, интервьюирование); наблюдение; анализ продуктов деятельности специалистов; эксперимент, методы математической статистики по обработке экспериментальных данных.

Продолжение текста публикуемого материала

Результаты и обсуждение

Чтобы понять объективные закономерности, лежащие в основе процесса формирования и развития личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации, необходимо четко представлять себе их модель.

Продолжение текста публикуемого материала

Выводы

Таким образом, на основании вышеизложенного можно сделать вывод о том, что теоретическая модель формирования личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации содержит три уровня ее реализации.

Продолжение текста публикуемого материала

Список использованных источников

1 Дахин, А. Н. Педагогическое моделирование : сущность, эффективность и неопределенность [Текст] // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 22.

2 **Кузнецова, А. Г.** Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике : монография [Текст]. – Хабаровск : Изд-во ХКИППК ПК, 2001. – 152 с.

3 **Каропа, Г. Н.** Системный подход к экологическому образованию и воспитанию (На материале сельских школ) [Текст]. – Минск, 1994. – 212 с.

4 **Штофф, В. А.** Роль моделей в познании [Текст] – Л. : ЛГУ, 1963. – 128 с.

5 **Таубаева, Ш.** Методология и методика дидактического исследования : учебное пособие [Текст]. – Алматы : Казак университеті, 2015. – 246 с.

6 **Дахин, А. Н.** Моделирование компетентности участников открытого образования [Текст]. – М. : НИИ школьных технологий 2009. – 290 с.

7 **Дахин, А. Н.** Моделирование в педагогике [Текст] // Идеи и идеалы. – 2010. – № 1(3). – Т. 2 – С. 11–20.

8 **Дахин, А. Н.** Педагогическое моделирование: монография [Текст]. – Новосибирск : Изд-во НИПКиПРО, 2005. – 230 с.

9 **Аубакирова, С. Д.** Формирование деонтологической готовности будущих педагогов к работе в условиях инклюзивного образования : дисс. на соиск. степ. д-ра филос. (PhD) по 6D010300 – Педагогика и психология [Текст] – Павлодар, 2017. – 162 с.

10 **Арын, Е. М., Пфейфер, Н. Э., Бурдина, Е. И.** Теоретические аспекты профессиональной подготовки педагога XXI века : учеб. пособие [Текст]. – Павлодар : ПГУ им. С. Торайгырова; СПб. : ГАФКиСим. П. Ф. Лесгафта, 2005. – 270 с.

References

1 **Dahin, A. N.** Pedagogicheskoe modelirovanie: suschnost, effektivnost i neopredelennost [Pedagogical modeling : essence, effectiveness, and uncertainty] [Text]. In Pedagogu. – 2003. – № 4. – P. 22.

2 **Kuznetsova, A. G.** Razvitie metodologii sistemnogo podhoda v otechestvennoi pedagogike [Development of the system approach methodology in Russian pedagogy : monograph] [Text]. – Khabarovsk : Izd-vo KhK IPPK PK, 2001. – 152 p.

3 **Karopa, G. N.** Sistemnyi podhod k ekologicheskomu obrazovaniyu i vospitaniyu (Na materiale selskih shkol) [The systematic approach to environmental education and upbringing (Based on the material of rural schools)] [Text] – Minsk, 1994. – 212 p.

4 **Shtoff, V. A.** Rol modelei v poznanii [The role of models in cognition] [Text] – L. : LGU, 1963. – 128 p.

5 **Taubayeva, Sh.** Metodologiya i metodika didakticheskogo issledovaniya : uchebnoe posobie [Methodology and methods of educational research : a tutorial] [Text] – Almaty : Kazak University, 2015. – 246 p.

6 **Dahin, A. N.** Modelirovanie kompetentnosti uchastnikov otkrytogo obrazovaniya [Modeling the competence of open education participants] [Text] – Moscow : NII shkolnyh tehnologii, 2009. – 290 p.

7 **Dahin, A. N.** Modelirovanie v pedagogike [Modeling in pedagogy] [Text]. In Idei i idealy. – 2010. – № 1(3). – Т. 2 – P. 11–20.

8 **Dahin, A. N.** Pedagogicheskoe modelirovanie : monographia [Pedagogical modeling : monograph] [Text]. – Novosibirsk : Izd-vo NIPKiPRO, 2005. – 230 p.

9 **Aubakirova, S. D.** Formirovaniye deontologicheskoi gotovnosti buduschih pedagogov k rabote v usloviyah inklusivnogo obrazovaniya : dissertaciya na soiskanie stepeni doctora filosofii (PhD) po specialnosti 6D010300 – Pedagogika i psihologiya. [Formation of deontological readiness of future teachers to work in inclusive education : dissertation for the degree of doctor of philosophy (PhD) in the specialty 6D010300- Pedagogy and psychology] [Text] – Pavlodar, 2017. – 162 p.

10 **Aryn, E. M., Pfeifer, N. E., Burdina, E. I.** Teoreticheskie aspekty professionalnoi podgotovki pedagoga XXI veka : ucheb. posobie [Theoretical aspects of professional training of a teacher of the XXI century : textbook] [Text] – Pavlodar : PGU im. S. Toraiyrov PSU; St.Petersburg. : GAFKiS im. P. F. Lesgafta, 2005. – 270 p.

С. К. Антикеева, С. К. Ксембаева*
Торайғыров университет,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

БІЛКІТІЛКІ АРТТЫРУ КУРСТАРЫ АРҚЫЛЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МОДЕЛІ

Бұл мақалада «Әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру курстары арқылы тұлғалық және кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыру» докторлық диссертация шеңберінде әзірленген біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің тұлғалық және кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудың теориялық моделі ұсынылған. Мақалада модельдеу процесінің педагогикалық аспектілері, педагогикалық модельдеудің кезеңдері келтірілген. Модельдің әдіснамалық, процессуалдық (технологиялық) және

аспаптық деңгейлері, оның мақсаты, қажетті құзыреттердің қалыптасу мониторингі, сондай-ақ нәтижесі ұсынылған. Модельде құзыреттілікке, тұлғаға бағытталған және практикаға бағытталған педагогикалық тәсілдер, таңдалған құзыреттерді қалыптастыру заңдылықтары, қағидаттары, шарттары көрсетілген; қалыптасу процесін іске асыру кезеңдері, жеке және кәсіби құзыреттердің қалыптасу деңгейлері сипатталған. Практикалық дайындық бөлімінде тыңдаушы-оқытушы-топ жүйесінде интерактивті жұмыс ұсынылады, ол әр маманның жеке қатысуын, сондай-ақ елімізде алғашқы «кәсіби әлеуметтік қызметкерлердің ұлттық альянсы» республикалық қоғамдық бірлестігінің ашылуын білдіреді. Бұл модель әлеуметтік қызметкерлердің жеке және кәсіби құзыреттерін одан әрі жетілдіруді және тәуелсіз дамытуды білдіреді. Бұл модельде біліктілікті арттыру курстарын іске асырудың тиімділігін, жұмыс нысандары, әдістері мен құралдарын көруге мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: теориялық модель, құзыреттілік, біліктілікті арттыру, әлеуметтік қызметкерлер.

S. K. Antikeeva*, S. K. Ksembaeva
Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar

THEORETICAL MODEL OF FORMATION COMPETENCIES OF SOCIAL WORKERS THROUGH PROFESSIONAL DEVELOPMENT COURSES

This article presents a theoretical model for the formation of personal and professional competencies of social workers through advanced training courses, which was developed in the framework of the doctoral dissertation «Formation of personal and professional competencies of social workers through advanced training courses». The article presents the pedagogical aspects of the modeling process itself, and lists the stages of pedagogical modeling. The methodological, procedural (technological) and instrumental levels of the model, its purpose, monitoring the formation of the required competencies, as well as the result are presented. The model shows competence-based, personality-oriented and practice-oriented pedagogical approaches, patterns, principles, conditions for the formation of selected competencies; describes the stages of the formation process,

the levels of formation of personal and professional competencies. The practical training section offers interactive work in the listener-teacher-group system, which implies the personal participation of each specialist, as well as the opening of the first Republican public Association in our country, the national Alliance of professional social workers. This model implies further improvement and independent development of personal and professional competencies of social workers. This allows you to see in the model the effectiveness of the implementation of advanced training courses, forms, methods and means of work.

Keywords: theoretical model, competencies, professional development, social workers.

Сведения об авторах

На казахском языке	На русском языке	На английском языке
Антикеева Самал Канатовна «Педагогика және психология» мамандығы бойынша докторант Торайғыров университеті, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, samal_antikeeva@mail.ru, 8-000-000-00-00	Антикеева Самал Канатовна докторант по специальности «Педагогика и психология», Торайғыров университет, Факультет гуманитарных и социальных наук, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, samal_antikeeva@mail.ru, 8-000-000-00-00	Samal Kanatovna Antikeeva doctoral student in «Pedagogy and psychology», Toraighyrov University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, samal_antikeeva@mail.ru, 8-000-000-00-00

**ПУБЛИКАЦИОННАЯ ЭТИКА
В НАУЧНОМ ЖУРНАЛЕ
«ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА.
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СЕРИЯ»**

Редакционная коллегия научных журналов НАО «Торайғыров университет» «Вестник Торайғыров университета», «Наука и техника Казахстана» и научно-популярного журнала «Краеведение» в своей профессиональной деятельности придерживаются принципов и норм Публикационной этики научных журналов НАО «Торайғыров университет». Публикационная этика разработана в соответствии с международной публикационной этической нормой Комитета по публикационной этике (COPE), этическими принципами публикации журналов Scopus (Elsevier), Кодекса академической честности НАО «Торайғыров университет».

Публикационная этика определяет нормы, принципы и стандарты этического поведения редакторов, рецензентов и авторов, меры по выявлению конфликтов интересов, неэтичного поведения, инструкции по изъятию (ретракции), исправлению и опровержению статьи.

Все участники процесса публикации, соблюдают принципы, нормы и стандарты публикационной этики.

Качество научного журнала обеспечивается исполнением принципов участников процесса публикации: равенства всех авторов, принцип конфиденциальности, однократные публикации, авторства рукописи, принцип оригинальности, принцип подтверждения источников, принцип объективности и своевременности рецензирования.

Права и обязанности членов редакционных коллегий научных журналов НАО «Торайғыров университет» «Вестник Торайғыров университета», «Наука и техника Казахстана» и научно-популярного журнала «Краеведение» определены СО СМК 8.12.3-20 Управление научно-издательской деятельностью.

Права и обязанности рецензентов

Рецензенты научных журналов «Вестник Торайғыров университета», «Наука и техника Казахстана», научно-популярного журнала «Краеведение», обязаны руководствоваться принципом объективности.

Персональная критика в адрес автора(-ов) рукописи недопустима. Рецензент должен аргументировать свои замечания и обосновывать свое решение о принятии рукописи или о ее отклонении.

Национальность, религиозная принадлежность, политические или иные взгляды автора(-ов) не должны приниматься во внимание и учитываться в процессе рецензирования рукописи рецензентом(-ами).

Экспертная оценка, составленная рецензентом должна способствовать принятию решения редакцией о публикации и помогать автору улучшить рукопись.

Решение о принятии рукописи к публикации, возвращение работы автору на изменение или доработку, либо решение об отклонении от публикации принимается редколлегией опираясь на результаты рецензирования.

Принцип своевременности рецензирования. Рецензент обязан предоставить рецензию в срок, определенный редакцией, но не позднее 2-4 недель с момента получения рукописи на рецензирование. Если рассмотрение статьи и подготовка рецензии в назначенные сроки невозможны, то рецензент должен незамедлительно уведомить об этом научного редактора.

Рецензент, который считает, что его квалификация не соответствует либо недостаточна для принятия решения при рецензировании предоставленной рукописи должен незамедлительно сообщить об этом научному редактору и отказаться от рецензирования рукописи.

Принцип конфиденциальности со стороны рецензента. Рукопись, предоставленная рецензенту на рецензирование должна рассматриваться как конфиденциальный материал. Рецензент имеет право демонстрировать ее и/или обсуждать с другими лицами только после получения письменного разрешения со стороны научного редактора журнала и/или автора (-ов).

Информация и идеи научной работы, полученные в ходе рецензирования и обеспечения публикационного процесса, не должны быть использованы рецензентом(-ами) для получения личной выгоды.

Принцип подтверждения источников. Рецензент должен указать научные работы, которые оказали бы влияние на исследовательские результаты рассматриваемой рукописи, но не были приведены автором (-ами). Также рецензент обязан обратить внимание научного редактора на значительное сходство или совпадение между рассматриваемой рукописью и ранее опубликованной работой, о котором ему известно.

Если у рецензента имеются достаточные основания полагать, что в рукописи содержится плагиат, некорректные заимствования, ложные и сфабрикованные материалы или результаты исследования, то он не должен допустить рукопись к публикации и проинформировать научного редактора журнала о выявленных нарушениях принципов, стандартов и норм публикационной и научной этики.

Права и обязанности авторов

Публикационная этика базируется на соблюдении принципов:

Однократность публикации. Автор(-ы) гарантируют что представленная в редакцию рукопись статьи не была представлена для рассмотрения в другие издания. Представление рукописи одновременно в нескольких журналах/изданиях неприемлемо и является грубым нарушением принципов, стандартов и норм публикационной этики.

Авторство рукописи. Лицо, которое внесло наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и указывается первым в списке авторов.

Для каждой статьи должен быть назначен автор для корреспонденции, который отвечает за подготовку финальной версии статьи, коммуникацию с редколлегией, должен обеспечить включение всех участников исследования (при количестве авторов более одного), внесших в него достаточный вклад, в список авторов, а также получить одобрение окончательной версии рукописи от всех авторов для представления в редакцию для публикации. Все авторы, указанные в рукописи/статье, несут ответственность за содержание работы.

Принцип оригинальности. Автор(-ы) гарантирует, что результаты исследования, изложенные в рукописи, представляют собой оригинальную самостоятельную работу, и не содержат некорректных заимствований и плагиата, которые могут быть выявлены в процессе.

Авторы несут ответственность за публикацию статей с признаками неэтичного поведения, плагиата, самоплагиата, самоцитирования, фальсификации, фабрикации, искажения данных, ложного авторства, дублирования, конфликта интересов и обмана.

Принцип подтверждения источников. Автор(ы) обязуется правильно указывать научные и иные источники, которые он(и) использовал(и) в ходе исследования. В случае использования каких-либо частей чужих работ и/или заимствования утверждений другого автора(-ов) в рукописи должны быть указаны библиографические ссылки с указанием автора(-ов) первоисточника. Информация, полученная из сомнительных источников не должна использоваться при оформлении рукописи.

В случае, если у рецензентов, научного редактора, члена(-ов) редколлегии журнала возникают сомнения подлинности и достоверности результатов исследования, автор(-ы) должны предоставить дополнительные материалы для подтверждения результатов или фактов, приводимых в рукописи.

Исправление ошибок в процессе публикации. В случае выявления ошибок и неточностей в работе на любой стадии публикационного процесса авторы обязуются в срочном порядке сообщить об этом научному редактору

и оказать помощь в устранении или исправлении ошибки для публикации на сайте журнала соответствующей коррекции (Erratum или Corrigendum) с комментариями. В случае обнаружения грубых ошибок, которые невозможно исправить, автор(-ы) должен(-ны) отозвать рукопись/статью.

Принцип соблюдения публикационной этики. Авторы обязаны соблюдать этические нормы, связанные с критикой или замечаниями в отношении исследований, а также в отношении взаимодействия с редакцией по поводу рецензирования и публикации. Несоблюдение этических принципов авторами расценивается как грубое нарушение этики публикаций и дает основание для снятия рукописи с рецензирования и/или публикации.

Конфликт интересов

Конфликт интересов, по определению Комитета по публикационной этике (COPE), это конфликтные ситуации, в которых авторы, рецензенты или члены редколлегии имеют неявные интересы, способные повлиять на их суждения касательно публикуемого материала. Конфликт интересов появляется, когда имеются финансовые, личные или профессиональные условия, которые могут повлиять на научное суждение рецензента и членов редколлегии, и, как результат, на решение редколлегии относительно публикации рукописи.

Главный редактор, член редколлегии и рецензенты должны оповестить о потенциальном конфликте интересов, который может как-то повлиять на решение редакционной коллегии. Члены редколлегии должны отказаться от рассмотрения рукописи, если они состоят в каких-либо конкурентных отношениях, связанных с результатами исследования автора(-ов) рукописи, либо если существует иной конфликт интересов.

При подаче рукописи на рассмотрение в журнал, автор(-ы) заявляет о том, что в содержании рукописи указаны все источники финансирования исследования; также указывают, какие имеются коммерческие, финансовые, личные или профессиональные факторы, которые могли бы создать конфликт интересов в отношении поданной на рассмотрение рукописи. Автор(ы), в письме при наличии конфликта интересов, могут указать ученых, которые, по их мнению, не смогут объективно оценить их рукопись.

Рецензент не должен рассматривать рукописи, которые могут послужить причинами конфликта интересов, проистекающего из конкуренции, сотрудничества или других отношений с кем-либо из авторов, имеющих отношение к рукописи.

В случае наличия конфликта интересов с содержанием рукописи, ответственный секретарь должен известить об этом главного редактора, после чего рукопись передается другому рецензенту.

Существование конфликта интересов между участниками в процессе рассмотрения и рецензирования не значит, что рукопись будет отклонена.

Всем заинтересованным лицам необходимо, по мере возможности избегать возникновения конфликта интересов в любых вариациях на всех этапах публикации. В случае возникновения какого-либо конфликта интересов тот, кто обнаружил этот конфликт, должен незамедлительно оповестить об этом редакцию. То же самое касается любых других нарушений принципов, стандартов и норм публикационной и научной этики.

Неэтичное поведение

Неэтичным поведением считаются действия авторов, редакторов или издателя, в случае самостоятельного предоставления рецензии на собственные статьи, в случае договорного и ложного рецензирования, в условиях обращения к агентским услугам для публикации результатов научного исследования, лжеавторства, фальсификации и фабрикация результатов исследования, публикация недостоверных псевдо-научных текстов, передачи рукописи статей в другие издания без разрешения авторов, передачи материалов авторов третьим лицам, условия когда нарушены авторские права и принципы конфиденциальности редакционных процессов, в случае манипуляции с цитированием, плагиатом.

Теруге 16.03.2022 ж. жіберілді. Басуға 31.03.2022 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

1,20 Мб RAM

Шартты баспа табағы 7,65

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3940

Сдано в набор 16.03.2022 г. Подписано в печать 31.03.2022 г.

Электронное издание

1,20 Мб RAM

Усл.п.л. 7,65. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3940

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz